

helsinška povelja

Glasilo
Helsinškog
odbora za
ljudska prava
u Srbiji

broj 161-162 • mart - april 2012 • godina XVII

- „...Uz pogled na, činilo se, beskonačni niz praznih stolica... Sarajevo je imalo osjećaj da su sve te nevine duše, ustvari, tu među nama, oštetimo ih ali su nijemi, baš kao i sve ove godine od kad ih nema i od kad fale i nama i ovom gradu...”

11 541

Sadržaj

Istorijska istina je neminovna..... 3

Piše: Sonja Biserko

20 godina od početka rata u Bosni

Miris krvi i proljeća 5

Piše: Irena Antić

Relativizacija je drugo ime za
ravnodušnost..... 6

Piše: Latinka Perović

Demijurg zla.....11

Piše: Dragoljub Todorović

O porazu, kajanju i - Draži..... 16

Piše: Slobodanka Ast

Mramor, kamen i podvala..... 21

Piše: Bojan Tončić

Rehabilitacija zločinca.....23

Piše: Vojislava Vignjević

Stid, đenerali i 11.541 stolica.....25

Piše: Stipe Sikavica

Revizija (nedavne) prošlosti

Da li je bilo NATO agresije27

Piše: Aleksandar Sekulović

Evropska kandidatura

Važno je učestvovati 30

Piše: Vladimir Gligorov

Ustavni remont Srbije.....32

Piše: Ivan Torov

Izgradnja institucija
i vladavina prava33

Piše: Nikola Samardžić

Moguća „baršunasta restauracija“...36

Piše: Davor Gjenero

Reforma pravosuđa

Začarani krug38

Piše: Bojana Oprijan Ilić

Izbori i Kosovo

Igra šibica 40

Piše: Miroslav Filipović

Pucanj u vlastitu nogu 41

Piše: Tamara Kaliterna

Sadržak

Posledice domino-efekta.....43

Piše: Safeta Biševac

Vojvodina republika - razlozi za nju

Više od autonomije.....46

Piše: Dragan Veselinov

Srpska pravoslavna crkva

Pravoslavlje, izvorišta vojničkog
morala 51

Piše: Srđan Barišić

Energetski rat

Nabuko, ipak54

Piše: Petar Popović

Nova izdanja: „Ispred vremena“

Svima je oprošteno
- osim liberalima56

Piše: Mijat Lakićević

Kriza politike

Demobilizacija i nedostatak
alternativa57

Piše: Srđan Jovanović Maldoran

Povelja na licu mesta

Pada fasada.....59

Piše: Gordana Perunović Fijat

Umesto eseja

Beleška o Nabakovu..... 61

Piše: Nenad Daković

Sport i propaganda

Zašto se Taša ne bavi sportom.....62

Piše: Ivan Mrden

Ogled

Putovanje u srce utopije (5)64

Novi turcizmi

En passant69

Piše: Olga Zirojević

Naša pošta

Pošta žrtvama agresije69

Sprečimo huligane
na sportskim utakmicama..... 71

Piše: Rade Vukosav

HELŠINŠKA POVELJA - glasilo Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji
adresa: Rige od Fere 20, Beograd; tel. 011/3032-408; fax. 2639-437;
e-mail: povelja@eunet.rs; Internet izdanje: <http://www.helsinki.org.rs>
ISSN 1451-6195

UREĐIVAČKI ODBOR: Sonja Biserko,
Latinka Perović, Seška Stanojlović,
Olivera Milosavljević, Izabela Kisić;
GLAVNI UREDNIK: Seška Stanojlović
OBLIKOVANJE I SLOG: Ivan Hrašovec; ŠTAMPA: Zagorac, Beograd
NA NASLOVNOJ STRANI: Sarajevska crvena linija, april 2012; FOTO: Dado Ruvić

Ovaj dvobroj Helsinške povelje
štampan je zahvaljujući pomoći
Norveškog helsinškog komiteta

PIŠE: SONJA BISERKO

Istorijska istina je neminovna

Obeležavanje 20-godišnjice početka rata u Bosni i opsade Sarajeva bilo je planetarni događaj. Sarajevo je taj datum obeležilo brojnim manifestacijama uz prisustvo brojnih međunarodnih gostiju, od ratnih dopisnika do predstavnika političkog i diplomatskog establišmenta. CNN i BBC su dva dana podsećali svoje gledaoce na početak drame u Bosni, uz obilnu filmsku dokumentaciju.

U Beogradu niko od zvaničnika nije pominjao Sarajevo, sem da je tog dana počeo rat u Bosni. I to veoma šturo. Neki su pominjali 6. april 1941. godine. Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji je upriličio promociju knjige „Stradanje dece Sarajeva“ koju je objavio Institut za ratne zločine i međunarodno pravo. A Žene u crnom, uz veoma maloborjnu publiku, obeležile su početak opsade, na Trgu Republike. I to je sve.

Nije neobjašnjivo ćutanje Beograda. Jer, Beograd je konstrukciju sećanja uvek bazirao na svojim vojnim uspesima, ili pak na poziciji žrtve. Zato je tako teško staviti devedesete na pravo mesto. Kultura poricanja koja je danas dominantna u Srbiji je kompleksan vrednosni sistem, jer je počeo još za vreme Miloševićeve vladavine da bi se nastavio, ili čak i cementirao tokom demokratske tranzicije.

Istorijska slika Srbije je iskrivljena, tvrdi Srđan Šaper, i pitanje je da li se na mestima gde je iskrivljena više i može ispraviti. Zato je, kako ističe, možda i više nego drugima, nama potrebna nova istina o našoj zemlji, koja će onu staru spustiti na prag sećanja niže. Takvo poricanje, kakvo formuliše Šaper ima tu funkciju, jer se ulože ogroman napor da se Srbija preko sporta, muzike, uglavnom predstavi svetu kao normalna i poželjna zemlja.

Zločin je kreirao nove identitete i nove odnose između naroda na teritoriji bivše Jugoslavije, što se ne može promeniti politikom poricanja. Stav koji prevladava u Srbiji je odbijanje da se priznaju činjenice zločina i moralne posledice, dok drugi narodi, posebno Bošnjaci, očekuju od Srbije neku vrstu priznanja. Istorijska istina i istorijska pravda su očigledno imperativ za celo okruženje i jedini način da se uspostavi minimalno poverenje i verovanje da je u nekoj budućnosti moguće prevladati prošlost. Odnos prema Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) postao je deo dominantne političke kulture, koja je u suštini kultura poricanja i moralne ravnodušnosti. Poricanje zločina onemogućilo je bilo kakav uticaj Haškog tribunala i njegovih brojnih presuda, koje se odnose, pre svega na zločine koje su Srbi počinili nad Bošnjacima, na stavove društva.

Unutar Srbije postignut je svojevrsni konsenzus u pogledu reprodukcije sećanja, ne samo u odnosu na devedesete, već na čitav XX vek. Idealizovana prošlost u koju su ugrađeni simboli pobede je deo državotvorne svesti kojom se obezbeđuje prioritet svih državnih interesa. Poraz iz devedesetih mogao se relativizovati samo uspostavljanjem novog okvira za tumačenje istorije tokom čitavog veka. Otuđena se rehabilitacija četničkog pokreta i pokušaj sudске rehabilitacije Dragoljuba Mihailovića uklapa u taj koncept. Jer, činjenica da su se ratovi iz devedesetih vodili u ime te iste ideologije direktno se nadovezuje na ideologiju Dobrice Ćosića koja ide na rekonpoziciju Balkana i ujedinjenje svih Srba. Mihailović treba da posluži za anuliranje tekovina AVNOJ, Ustava iz 1974, i, u krajnjoj liniji Badenterove komisije. Osim što se

dogadjaji relativizuju ili falsifikuju, kreatori sećanja se stalno vraćaju na traumatične tačke prošlosti (na primer, Jasenovac), što je u funkciji nacionalne mobilizacije i kolektivne solidarnosti sa državom, koja se uvek oslanja na patriotizam.

Kada je reč o ratu u Bosni devedestih, Republika Srpska ima funkciju (preko Milorada Dodika) da kriminalizuje i defamira Bošnjake kao stvarne pokretače rata. Tome su služile poternice i hapšenja Ejupa Ganića, Jovana Divjaka i Ilije Jurišića. Tako za iseljavanje Srba iz Sarajeva, Dodik direktno optužuje Bošnjake i, između ostalog ističe *da je fašizam 1992. godine doveo do iseljavanja 150.000 Srba iz Sarajeva, jer nisu mogli da istrpe fašističku politiku Aliju Izetbegovića i vlasti toga vremena.*

Početkom ove godine obeležena je i 20-godišnjica postojanja Republike Srpske čemu je u srpskim medijima dat poseban značaj. Činjenica da se za datum njenog osnivanja uzima 9. januar 1992, kad je Bosna još uvek postojala kao Republika BiH bez teritorijalne podele (kao takva primljena je i u Ujedinjene nacije, 6. aprila 1992), je u funkciji dokazivanja da RS nije genocidna tvorevina. Međutim, imajući u vidu činjenicu da je RS teritorijalno omeđena tokom rata 1992-95, insistiranje na kontinuitetu "državnosti", podrazumeva odgovornost RS de jure i de facto za etnička čišćenja, ratne zločine protiv čovečnosti, uključujući genocide, počinjene na toj teritoriji u tom periodu. Čitav srbijanski državni vrh je učestvovao u toj proslavi sa jasnom porukom da se slavi nastanak najmlađe srpske države.

Zbog ovakve politike Beograda, Bosna i Hercegovina ni nakon 15 godina od potpisivanja Dejtonskog sporazuma nije uspostavila unutrašnju integraciju unutar svojih granica. Osnovni razlog za ovakvu situaciju je unutrašnja struktura u koju je ugrađena statusna nejednakost utemeljena Dejtonskim sporazumom. Srbi su svojom strategijom i upornošću osigurali potpuno autonoman status za RS. Sa bezbednosnog stanovišta, Srbi poseduju ozbiljnu stratešku dubinu, jer procenjuju da je njihova sigurnost u integraciji sa Srbijom.

Iz svega logično proizilazi da se Dejtonski sporazum tretira kao taktički korak na putu do konačnog cilja. Državna politika Srbije to pokazuje svakodnevno.

Priznavanje istorijske istine je neophodno i u vlastitom interesu. Jer, ukoliko potisnuta istina ostane trajno zarobljena, ni Srbija ne može iskoračiti u budćnost. Poricanje je začarani krug, kojim se pokušavaju izbeći i određene dužnosti koje Srbija ima prema regionu, pre svega prema Bosni.

Idealizovanje prošlosti neće pomoći Srbiji da "preskoči" devedesete, jer ona ima mnogo dublji eho i u svetu. I to ne samo zbog tragedije u Srebrenici. Suđenje Andersu Brejviku koje je nedavno počelo u Oslu privuklo je ogromnu pažnju sveta. U fokusu je njegova tvrdnja da se napajao ideologijom Karadžića i Čosića koji su do sada bili tretirani manje-više kao lokalni fenomen. Brejvikovo Suđenje Brejviku razotkriva i ukazuje na ozbiljne posledice po svet koje takve ideologije imaju.

MIRIS KRVI I PROLJEĆA

PIŠE: IRENA ANTIĆ

(Specijalno za Povelju iz Sarajeva)

April je mjesec u kojem nas datumi i sjećanja nezaustavljivo vraćaju dvadeset godina unazad, donoseći sa sobom slike stradanja i izbjegličkih kolona, jecaj unesrećenih, obogaljenih ljudi, miris smrti, krvi, paleži i proljeća u kojem je BiH počela ispisivati najkrvavije stranice svoje istorije; hronologiju gotovo četverogodišnjeg stradanja i velikosrpske agresije, započete uništavanjem sela Ravno u oktobru 1991, kao posljednje probe za ono što je slijedilo; nastavljene etničkim čišćenjem 80 odsto teritorije zemlje u proljeće 1992, okončane genocidom nad stanovnicima UN „zaštićene“ enklave, Srebrenice, u julu 1995. godine.

Dvadeset godina nakon početka agresije, stasale su generacije rođene u ratu, koje to vrijeme nisu mogle upamtiti, ali danas žive njegove posljedice. Hiljade njih raslo je uz majke, bez očeva ubijenih na braniku zemlje ili zarobljenih, poniženih i onemogućenih da se brane i suprotstave puščanim cijevima na masovnim stratištima, ili iza bodljikave žice zloglasnih koncentracionih logora. Hiljade je i onih, kojima je rat uzeo sve, i ostavio samo gorko iskustvo kao jedini izbor; da rastu bez igdje ikoga, pa i bez majki, koje su ubijane u logorima, sabirnim centrima za žene, u pokušaju da svojoj djeci obezbjede hranu i ogrjev. Oдавно među nama nema mnogih, kojima su čežnja za rodnim domom i nada da će dok su živi pronaći svoje najdraže, nakon rata, nemilosrdno oduzimale dane i godine života. Mladost stasala u ratnim godinama i djeca rasla uz zvižduk metaka i granata, u mraku i hladnoći podruma, danas su zreli ljudi, posvećeni svojoj djeci i porodici, ali su, kao i njihovi roditelji, kojima je rat bio prekretnica u najljepšim godinama života, obilježeni neizbrisivim tragovima, traumama, sjećanjima, fizičkim oštećenjima...

Svi zajedno „bogatiji“ smo za jedno strašno iskustvo, a siromašniji za četiri izgubljene godine života, za desetine hiljada (od oko 2 miliona ljudi, koji su tokom rata bili izbjeglice i prognani), onih, koji su za svoj novi dom zauvijek odabrali neku drugu zemlju, nesretniji zbog više od 100.000 izgubljenih života,

ugašenih zbog ratnih pokliča i osvajačkih pohoda na međunarodno priznatu državu, raspiranih nacionalizmom i fašističkom ideologijom, zbog mržnje i ludila u kojem je BiH trebala biti ugušena.

Malo ko je mogao naslutiti kakva stradanja i razaranja čekaju građane BiH i koliko je istomisljenika i smrtonosnih tenkovskih cijevi već tada stajalo iza današnjeg haškog optuženika Radovana Karadžića, kad je 14. oktobra 1991. godine, za govornicom republičke skupštine poručio:

„Nemojte da mislite da BiH nećete odvesti u pakao, a muslimanski narod, možda, u nestanak; jer muslimanski narod neće moći da se odbrani, ako bude rata na ovom prostoru“.

Ni slutiti nismo mogli da je RAM (kodno ime operacije JNA za izvršenje agresije na BiH), za buduću sliku BiH već bio sklopljen, da ga čine korpusi bivše JNA, već tada spremni da se rasporede duž granice BiH, pređu mostove i spoje se sa onima, koji su već bili raspoređeni unutar BiH, sa cijevima uperenim u goloruko stanovništvo Podrinja, Posavine, Krajine, u njihove domove i imanja; nismo mogli naslutiti da će naše rijeke Drina, Sava, Sana... uskoro poteći krvave; da će naše škole postati mučilišta, rudnici i fabrike koncentracioni logori, nekad plodne njive po nekoliko puta preorane masovne grobnice...

I svi su patili, mnogo... razlika je bila u tome, da li su srpske snage danonoćno razarale grad granatama, ne birajući ciljeve i držeći stanovništvo pod opsadom, kako je bio slučaj sa Sarajevom; da li su gradovi u prvim danima okupacije potpuno etnički očišćeni, stanovništvo otjerano u zbjegeve, kroz šume, preko planina, a onda ubijano u zasjedama; da li su ubijani i spaljivani u kućama, odvođeni na stratišta ili u koncentracione logore, gdje su mučeni, izgladnjivani, prisiljavani da gledaju umiranje svojih sapatnika u najgorim mukama, čekajući svoj red, sa posljednjom željom - da traje što kraće...

Od aprila do početka jeseni 1992. godine, Istočna Bosna, Podrinje, Krajina i Posavina bili su najvećim dijelom, etnički čista područja. Dolazeći na slobodnu teritoriju, preživjeli su svjedočili o masovnim ubistvima, sili bivše JNA, koja se na njih obušila i izdala prvim komšija, koje su im, umjesto zaštite i upozorenja na zlo, koje ih je zadesilo, ponudili šutnju, logore i smrt. Zbjegovi uplakane djece, izmorenih staraca i žena sa sjenkom straha na licu i zavežljajem u ruci, svjedočili su iz kakvog su pakla uspjeli izaći, bježeći pred nožem i sigurnim metkom. Ostavljali su iza sebe spaljene domove, uništena sela i gradove, u kojima je, moglo bi se reći, u tim danima ostalo više mrtvih nego živih ljudi. Posmrtno ostatke svojih najbližih, još

traže ili su ih u posljednjih petnaestak godina pronalazili u stotinama pojedinačnih i masovnih grobnica.

Kao odgovor na dvotrećinsko DA građana BiH, na referendumsko pitanje o nezavisnosti zemlje, u Sarajevu, 1-2. mart 1992, srpske formacije postavljaju barikade, kao probu za ono što će uslijediti mjesec dana kasnije.

Po naređenju šefa DB Srbije, Jovice Stanišića, 1. aprila počinju pokolji i progon nesrpskog stanovništva Bijeljine. Arkanove snage uz podršku Srpske demokratske stranke (SDS), preko noći zagospodarile su tim gradom. Nesrpsko stanovništvo je protjerano ili odvođeno u logore Batković i Brezovo Polje. U Bijeljini je ubijeno oko 500 Bošnjaka.

RELATIVIZACIJA JE DRUGO IME ZA RAVNODUŠNOST

PIŠE: LATINKA PEROVIĆ

Poštovani i dragi prijatelji iz Srajeva,
 Poštovani i dragi prijatelji grada Sarajeva u Beogradu,

Ocupila nas je knjiga *Zločini nad djecom Sarajeva u opsadi*. Među nama su i roditelji dvoje ubijene dece. Dugujemo im neizmernu zahvalnost što su došli u Beograd i dali nam priliku da im pokažemo da mi nismo ravnodušni ljudi: znamo i za revolt i za kajanje, i umemo da molimo za oprostaj.

Svaka reč u naslovu knjige dotiče i naše emocije i naš razum, a sve zajedno kao opis jednog čudovišnog dela traže od nas stav. Izbor je tesan: ili smo na bilo koji način – činjenjem, prećutkivanjem, poricanjem – na strani zla, ili smo kategorično protiv. Ali, da izbor ne zavisi samo od naših čovečnih instinkata, potrebno je da konkretne manifestacije zla budu dokumentovane, proučene i opisane. I dalje će se lagati, ali uz knjigu *Zločin nad djecom Sarajeva u opsadi* – laž se ne može cementirati i podići na nivo istorijske istine. Porozan će biti i novi nacionalni identitet koji se pokušava konstruisati na laži.

Knjiga *Zločin nad djecom Sarajeva u opsadi* nastala je u okviru naučnog projekta o stradanjima dečje populacije u ratu u Bosni i Hercegovini devedesetih godina i samo je prvi realizovani deo tog projekta. Na njoj je godinama, praktično od 1996. godine, radio multidisciplinarni istraživački tim. Njegovi su članovi prof. Smail Čekić, prof. Muhamed Šestanović, Merisa Karović i Zilka Mastalić – Košuta. Izdavač je Univerzitet u Sarajevu, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava.

Pred akademskom javnošću, pred javnošću uopšte – domaćom i stranom – nalazi se naučna studija o jednom od najgnusnijih zločina počinjenih u Bosni i Hercegovini na kraju XX veka. Autori su obrazložili metod, precizirali pojmovno-kategorijalni aparat, dali politički i istorijski kontekst rata i počinjeni zločin nad decom Sarajeva posmatrali u okviru međunarodnog prava. Oni govore jezikom brojki. Poznat je broj lokacija, 115, na kojima su, uz ostale, ubijana i deca. Utvrđena je struktura ubijene dece – u ovoj knjizi 524 – po starosti, polu, nacionalnoj pripadnosti, mestu izvršenja zločina, načinu izvršenja. Ali sve te okrutne brojke deluju apstraktno dok se ne dođe do središnjeg dela knjige: popisa ubijene dece, sa fotografijom svakog ubijenog deteta, a tamo gde se nije mogla naći fotografija, sa pupoljkom ruže. I kratkom biografijom svakog ubijenog deteta: čitav jedan mali svet snova i nada, neostvarenih mogućnosti i potencijalnog bogatstva. Nekako sam smogla snage da pročitam te opise života u nagoveštaju, ali ne i da sa teksta podignem pogled prema fotografijama tih devojčica i dečaka. Bojala sam se njihovih očiju u kojima nema srdžbe već razočaranosti: zašto, zar vi tada kada su nas nemilosrdno usmrćivali niste već bili odrasli, zreli i odgovorni ljudi? Sa tim pitanjem su se, uverena sam, uz svu naučnu strogost i činjeničnu preciznost, sretali i autori knjige *Zločini nad djecom Sarajeva u opsadi*. Zato su, verujem, i detaljno obrazložili razloge zbog kojih su stradanja dece u gradu u opsadi učinili predmetom naučnog proučavanja.

Autorski tim polazi od toga da su „Djeca... po međunarodnom humanitarnom pravu zaštićena (lica) od

Nasilno preuzimanje vlasti u Zvorniku, također, počinje ulaskom Arkanovih formacija u taj grad, 8. aprila 1992. godine, kad počinje masovan progon i zatvaranje Bošnjaka u prostorijama za masovna zatočenja, poput srednjoškolskog centra Karakaj i Ciglane. Veliki broj ljudi ubijen je u Gerinoj klaonici. Jedan od najvećih zločina u tom gradu dogodio se u Bijelom Potoku, gdje je 1. juna 1992, u smrt odvedeno više od 600 zarobljenika. Osim Arkanovaca, uz lokalno srpsko stanovništvo, za zločine u Zvorniku odgovorna je i bivša JNA, te formacija Žute ose. U Zvorniku je tokom etničkog čišćenja 1992, ubijeno, prema postojećoj dokumentaciji 1535 Bošnjaka, a u genocidu u Srebrenici, gdje je nakon pada Zvornika

spas pronašlo hiljade Zvorničana, ubijeno je oko 500 ljudi tog grada.

Užički korpus bivše JNA, pod komandom Dragoljuba Ojdanića ušao je u Višegrad 15. aprila 1992. Od tog dana višegradski Bošnjaci postaju žrtve masovnih progona i zločina. U tom gradu ubijeno je oko 3000 ljudi. Među njima veliki broj žena i djece. Višegrad je, uz Foču, bio sinonim za najstrašniji zločin, zločin silovanja. Tim gradom gospodarile su brojne srpske formacije, među kojima se po svojoj brutalnosti i monstruoznosti isticala formacija Beli anđeli, koju je predvodio haški osuđenik Milan Lukić. Mnogo zla Bošnjacima tog grada nanijeli su i Sredoje Lukić,

bilo kakvog napada, što je bilo jako dobro poznato i onima koji su planirali, pripremali i (iz)vršili zločine nad djecom, a zatim i nad njihovim roditeljima, ali i svim ostalim koji imaju djecu i koji mogu razumjeti i shvatiti karakter i težinu takvog (izvršenog) zločina". Stradanje dece, ravnodušnost sa kojom su ubijana, najbolje ilustruju namere planera i izvođača rata, sam karakter rata kao etničkog inženjeringa: ljudi, uključujući najslabije, bili su puki materijal za ostvarenje zamišljenog plana: „Gađana su i djeca u školama, kući - stanu, na ulici i dok su se igrala napolju i drugim mjestima“.

Najzad, visok procenat dečje populacije, kao najslabije i najosetljivije, među ubijenima i ranjenima u Sarajevu u opsadi, zahteva dugoročna i kompleksna proučavanja zbog višestrukih posledica: demografskih, psiholoških, kulturoloških i civilizacijskih. Posebno, zbog sistema vrednosti u postratnim društvima: relativizacije moralnih i pravnih normi, dovođenja u pitanje naučnih saznanja, posvemašnjeg nasilja koje permanentno podriva osnove mira i stabilnosti.

U opsadi Sarajeva koja je trajala 1479 dana ubijeno je 10.615 ljudi - od toga 1601 dete, a ranjeno 61.136 - od toga 14.946 dece. Važna su, dakako, empirijska istraživanja. Ali u sredinama gde se sve brzo zaboravlja i lako poigrava brojkama od suštinske je važnosti težnja ka istorijskoj istini kao sinergiji nauka. Bez toga nema samorefleksije, a bez nje ni perspektive.

Šta bi nama u Beogradu, u Srbiji koja je mnogonacionalna država mogla da znači knjiga *Zločin nad decom Sarajeva u opsadi*? Budući da autori knjige zločin nad decom Sarajeva vide kao zločin države Srbije „izvršen u ambijentu agresije na Republiku Bosnu

i Hercegovinu na kraju XX stoljeća“, dolazak knjige u Beograd je znak poverenja u srpsko društvo, u napore koje ono čini da se počinjeni zločini ne relativizuju. Relativizacija je drugo ime za ravnodušnost koja je egzistencijalna opasnost: ona je, kako je govorio jedan ruski mislilac u XIX veku, prvi znak istorijskog propadanja naroda.

Još su žive velikodržavne ideje. One imaju nivo dogme koja srpski narod drži u sukobu sa realnim svetom podstičući proces truljenja u njemu samom. Ali, etnički nacionalizam nije uspeo da amalgamiše i homogenizuje srpsko društvo: ono je, duboko sam uverena, pluralnije nego što izgleda. To vi iz Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava i vi, roditelji ubijene dece, dobro znate i zato ste danas u Beogradu. Primamo vas sa stidom i nepristajanjem da se u ime bilo kog cilja identifikujemo sa zločinom. Mi, dakako, znamo da postoje ideje koje vode u zločin. Takve su ideje organskog jedinstva nacije i etnički čiste države. Ali i da su one u svakom pokušaju da se ostvare završavale u katastrofi. Drugog nije moguće videti kao fizičku smetnju ostvarenju mitologije, a da se time ne ugroze sloboda i razvoj vlastitog naroda. U Beogradu su vas, dragi prijatelji iz Sarajeva, dočekali ljudi koji su toga uvek bili svesni. Neka vas ne zbunjuje muk koji vlada u ovoj dvorani: vaša potresna, vaša dragocena knjiga, trenutak je istine za nas. Hvala vam za to.

(Reč na promociji knjige *Zločin nad decom Sarajeva u opsadi*, u izdanju Univerziteta u Sarajevu, Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, Sarajevo 2012, u Beogradu, 6. aprila 2012, u organizaciji Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji)

Mitar Vasiljević, Željko Lelek, Boban Šimšić, Momir Savić i desetine onih, koji sada u gradu na Drini uživaju ugled i slobodu. Posmrtni ostatke civila u ovom gradu, gutala je vatra i nosila krvava Drina, najveća bosanska grobnica. Prema svjedočenjima preživjelih Višegrađana, most Mehmed-paše Sokolovića, dani i noćima bio je mjesto odakle su u vodu bacana mrtva tijela Bošnjaka. Oni, koji su tih dana prevođeni preko mosta, pričaju da su gazili krv do članaka.

Tri dana nakon Višegrada, zlo je okovalo i Foču. I tamo je Drina potekla krvava. U tom gradu ubijeno je 2500 Bošnjaka. Stotine muškaraca prošlo je torturu iza zidina KP doma Foča. Djevojčice, djevojke i žene iz tog kraja odvođene su u logore u sportskoj dvorani Partizan, u Karamanovu kuću, u logor u hotelu u Miljevini.

Novosadski korpus bivše JNA ulazi 21. aprila u Vlasenicu. Lokalne srpske snage formiraju logor Sušica, kroz koji je prošlo oko 8000 ljudi. I u ovom gradu ubijen je veliki broj žena i djece. Smail Duraković bio je zatočenik logora. Njegova supruga ubijena je u septembru 1993. godine. Prethodno je bila žrtva višestrukih silovanja. Držana je u njihovoj porodičnoj kući, od koje su ratni gospodari Vlasenice napravili javnu kuću. Smail se prisjeća jednog od prvih upada srpskih snaga u njihovu kuću, kad su ga vezali i mučili, dok su na spratu iznad silovali suprugu, koja je vrištala i molila da je ubiju. Kasnije su ga doveli da mu pokažu šta su od nje uradili. Ovaj grad ostao je bez 2600 svojih stanovnika, ubijenih tokom 1992. i 1993. godine u tom gradu, ili u genocidu u Srebrenici, 1995, gdje su pronašli spas, nakon progona iz svog grada.

Etničko čišćenje i pokolj nesrpskog stanovništva počinju 3. maja 1992, i u susjednoj općini - Bratunac, gdje je za samo dva mjeseca ubijeno 600 civila. U mjestima Suha, Hranča i Glogova vršene su masovne egzekucije civila, pretežno žena, djece, čak i novorođenčadi i trudnica. Zbjegovi su granatirani. Jedna je majka, tako, noseći u naručju djeteta, i štiteći ga od gelera granata, tek kad je stigla do zaklona, shvatila da je djeteta mrtvo i da nema glavu. Ubijane su kompletne porodice. Tako je u grobnici Suha pronađena žena u devetom mjesecu trudnoće i jedna majka u čijem je zagrljaju bilo skrupčano dvoje djece. Jedna je bila beba sa flašicom u ustima. Kao neoboriv dokaz učešća bivše JNA u zločinima na području bratunačke općine su vojničke crne vreće, koje je koristila ta vojska, a u kojima su pronalazeni posmrtni ostaci ubijenih.

Grad Brčko napala su tri korpusa bivše JNA. Agresija na taj grad počinje u zoru 1. maja 1992. godine, kad su srpske snage u zrak podigle most, koji je preko Save povezivao taj posavski grad sa Gunjom u susjednoj Hrvatskoj. Toga jutra na mostu i u njegovoj blizini ubijeno je oko 100 ljudi. Zbog siline detonacije, dijelovi tijela nalaženi su i danima kasnije na krovovima okolnih zgrada. Svo nesrpsko stanovništvo protjerano je iz Brčkog. Mnogi su prošli najstrašnije torture logora Batković, Brezovo Polje, i posebno logora Luka, kojim su gospodarili haški osuđenik Goran Jelisić, ili „srpski Adolf“, kako je sam sebe zvao i njegova tadašnja supruga, maloljetna Monika Simonović. U Brčkom je tokom agresije i etničkog čišćenja ubijeno oko 500 Bošnjaka i Hrvata. Do sada su pronađeni posmrtni ostaci 257 žrtava.

Prvi dani maja u krvavi zlokobni vrtlog stradanja odvođeni su stanovnici Prijedora i okolnih mjesta. Bošnjaci i Hrvati masovno su odvođeni u koncentracione logore: Omarska, Keraterm i Trnopolje. I u tom kraju, vršena su masovna strijeljanja civilnog stanovništva, kad je ubijano po 30 i više članova jedne porodice. Samo kroz logor Omarska, prošlo je više od 8000 ljudi. Najmasovnija ubistva civila u mjestima duž obale Sane dogodila su se u periodu od 20. do 25. jula 1992. godine. Tokom proljeća i ljeta, u Prijedoru i okolini ubijeno je, prema postojećoj evidenciji, 3227 Bošnjaka i Hrvata, a to područje, nakon raspuštanja logora, krajem ljeta, potpuno je etnički očišćeno.

Dvadeset godina kasnije, mjesta koja smo ovdje spomenuli, nažalost, i dalje imaju mnogo toga zajedničkog. Osim Brčkog, svi se nalaze na teritoriji Republike Srpske. U svim tim mjestima, uključujući i Brčko, masovne grobnice kriju još stotine žrtava, oni koji su u zločinima učestvovali slobodno se kreću tim mjestima, oni, koji o zločinima znaju mnogo, šute, etničko čišćenje tih područja nastavljeno je do danas, samo drugim sredstvima. Povratak je, izuzev u Prijedor i djelimično u Brčko, neznatan. U Foči i Višegradu, primjerice, od 1992. godine, nije rođeno nijedno bošnjačko dijete. U svim ovim mjestima tokom 1992. godine, za relativno kratko vrijeme, počinjeni su najmasovniji i najbrutalniji zločini nad nesrpskim stanovništvom.

Glavni grad BiH imao je drugačiju ratnu sudbinu. Srpske snage nisu ovladale Sarajevom, ali je više od tri i po godine trajala opsada grada, ubijanje, iznurivanje i patnja Sarajlija. Uprkos smrti koja je vrebala na svakom koraku, uprkos mržnji i destrukciji, na koju Sarajevo nije pristajalo, na način na koji su mogle, Sarajlije su se oduprle zlu. Priča o Sarajevu u godinama opsade je priča o ubijanju naših najdražih, o hladnoći, gladi, životu bez struje, vode, grijanja, o rađanju onda kad je bilo najviše smrti, o kulturi koja je bila duševna hrana napaćenih ljudi, o nezaboravnim druženjima u skloništima, podrumima, mjestima za koja smo samo mislili da su možda „sigurnija“ od drugih i rastancima poslije kojih nismo mogli znati, koga sutra, kad se opet sastanemo među nama više neće biti. Sve je to bio otpor Sarajlija u opsjednutom gradu; otpor je značio život, način opstanka, način razmišljanja, način potiskivanja straha, i to je ono što će za ljude van sarajevskog kruga pakla, vjerovatno zauvijek, ostati fenomen. Svi smo bili jednaki pred usijanim artiljerijskim i snajperskim cijevima, koje su neprekidno vrebale sa srpskih položaja oko grada i istovremeno, heroji preživljavanja, ljudi, koji su, svako na svoj način bili prva linija odbrane: branitelji, ljekari, novinari, umjetnici...

Godine rata pokazale su nam da smo svi mi obični ljudi, sličniji jedni drugima više nego što možemo i zamisliti. To prihvatamo tek kada nas snađe ista muka i kad nam se svima, u granicama koje neko drugi nametne, ostavljaju jednake, a minimalne mogućnosti. Upravo to iskušenje stavljeno je pred Sarajlije tokom dana opsade. I baš tu počinje, nikad do kraja ispričana priča o otporu i izboru Sarajlija da žive, uprkos smrti, koja je vrebala na svakom koraku.

Teško da bi se ikada mogao zaboraviti taj dan, 5. april 1992. godine, sunčan i topao nedjeljni dan, prvi zloslutni pucnji, kao glasnogovornici troipogodišnjeg pakla koji je čekao Sarajevo i naivno vjerovanje građana da će i taj dan, kao i mjesec dana ranije, izlaskom na ulice, sa jasnom porukom da ne žele rat, goloruki, pomoći uklanjanju barikada i zaustaviti granate i metke iz cijevi, koje su već mjesecima bile uperene prema gradu. Nažalost, 5. aprila nadglasalo ih je smrtonosno oružje. Kao odgovor na pucnje iz rubnih dijelova grada, narod se toga dana okupio ispred republičke skupštine. Srpski rezervisti iz kasarne JNA, Bosut, podno Trebevića, spuštaju se na Jevrejsko groblje, odakle otvaraju vatru na građane. Na mostu Vrbanja ubijene su 24-godišnja Dubrovčanka, studentica medicine, Suada Dilberović i Sarajka Olga Sučić. Desetak ljudi je ranjeno. Kako će to biti i tokom dana opsade, i prve pucnje, prvu prolivenu krv na sarajevskom asfaltu, prve žrtve i posljednje vapaje da se rat spriječi, bilježile su tv kamere i novinarski mikrofoni. Rat u Sarajevu bio je rat uživo na domaćim i svjetskim tv ekranima. Istog dana, pripadnici specijalne jedinice MUP BiH srpske nacionalnosti, koji su dan ranije izdali svoje kolege i prešli na drugu stranu, po naređenju zamjenika ministra unutrašnjih poslova Momčila Mandića i pod komandom, također odmetnutog specijalca, Milenka Karišića, napadaju i zauzimaju školu MUP za obuku kadrova na Vracama, u kojoj se u tom trenutku nalazi oko 800 učenika i nastavnika. Jedan dio je zarobljen, bilo je ranjenih i poginulih. U večernjim satima, narod ulazi u skupštinu gdje se formira svenarodni parlament, čije neprekidno zasjedanje traje dva dana. Uvečer 6. aprila, prestaju demonstracije građana, kraj je i svenarodnog parlamenta i manifestacije i pokreta „Mi

smo za mir“. Ovaj pokret, prema nekim saznanjima, vođen je iz Druge vojne oblasti, u kojoj je bila smještena komanda JNA. Pretpostavka je da je cilj srpskih kontraobavještajaca bio rušenje legalne vlade i izvršenje vojnog udara, što bi značilo da je Sarajevo palo bez metka. Zahvaljujući mudrosti i hrabrosti malog broja onih koji su znali šta se sprema Sarajevu, zahvaljujući profesionalizmu specijalaca MUP pod komandom Dragana Vikića i sarajevskoj raji, koja je, gotovo bez oružja stala na branik grada, spriječen je ovaj scenario. Sarajevo je počelo brojati dane najduže opsade jednog grada, u srcu Evrope, na kraju XX vijeka; opsade, koja je trajala 1425 dana. Grad i njegove stanovnike na nišanu je držalo 12.000 agresorskih vojnika i oko 1600 artiljerijskih cijevi. Obruč oko grada držao je Sarajevsko-romanijski korpus Vojске epublike Srpske (VRS), kojim su komandovali doživotni haški osuđenik, Stanislav Galić, te njegov nasljednik Dragomir Milošević, kojeg je Tribunal osudio na 29 godina zatvora. Svaki dan tokom opsade Sarajeva imao je svoju tragičnu, krvavu priču i svaki je zaslužio mjesto u hronologiji sarajevskog stradanja. Ipak, izdvojiti ćemo neke: prvo masovno stradanje civila – masakr u redu za hljeb u tadašnjoj Miskinovoj ulici, kada je poginulo 16, a ranjeno 160 Sarajlija; dan ranije, granatiranje i uništavanje sarajevskog porodilišta; masakr na Markalama, 5. februara 1994, kad je ubijeno 68, ranjeno 142 ljudi; Markale 28. avgusta 1995, kad su ubijena 43, ranjeno 84 Sarajlija; 2-3. maj 1992, kad je pokušano zauzimanje grada, a kao odmazda zbog neuspjelog pokušaja, rušenje grada i uništavanje brojnih ustanova, poput glavne pošte, koja je u potpunosti izgorjela, zbog čega je Sarajevo te noći ostalo bez 45.000 telefonskih linija; 28-29. maj 1992, noć kad je na Sarajevo palo hiljade granata, stradao veliki broj ljudi, uništen veliki broj stambenih objekata: to je noć u kojoj su radio-amateri presreli razgovor između generala Mladića i Vukašinića sa naredbom za razaranje stare jezgre grada i brojnih civilnih objekata. Mladićeve naredbe glasila je: „..... i tuci polako, da ne mogu da spavaju, da im razvučemo pamet njihovu“; 25-26. avgust 1992, kad je sa zapaljivim granatama zapaljena i gotovo u potpunosti uništena sarajevska Vijećnica, u kojoj je bila smještena Univerzitetska i nacionalna biblioteka BiH. Plameni jezici progutali su te noći oko 3 miliona bibliotečkih jedinica.

Ipak, jedna od najbolnijih rana iz perioda opsade Sarajeva, jeste podatak o 1601 ubijenom mališanu.

Ginuli su i bili ranjavani u školskim klupama, na igralištim, u redovima za vodu, na sankanju; u svakom pokušaju pronalaska malo radosti, bezbrižnosti i dječijih, još neostvarenih snova. Ratno, krvavo, okrutno vrijeme, koje im je nemilosrdno otimalo dane i godine djetinjstva, zaustavilo ih je u prvim koracima ka najljepšim mladenačkim danima, istrgnulo iz vesele dječije razigranosti, odvojilo od školskih drugova, i iz sigurnog roditeljskog zagrljaja. Pamtiće Sarajevo zauvijek smrt šestoro djece na Bistriku, u junu 1993. godine, na sankanju na Alipašinom Polju, u januaru 1994, gdje su među šestoro ubijenih bile i dvije sestre Brkanić; Indira (11) i Jasmina (5); u školi, u novembru 1993, kad je jednom granatom, koja je pala u učionicu ubijeno troje učenika i učiteljica Fatima Gunić, po kojoj škola danas nosi ime...

Za teror nad civilnim stanovništvom Sarajeva, snajpersko djelovanje i neselektivno granatiranje do sada su osuđeni samo generali Galić i Milošević. U Haškom tribunalu sudi se Radovanu Karadžiću. Za ove zločine, između ostalih, optužnica tereti i Ratka Mladića, kojem bi suđenje trebalo početi 14. maja.

Sarajevo je 6. aprila obilježilo 20-godišnjicu početka opsade tokom koje je ubijen 11.541 stanovnik glavnog grada BiH. Crvene stolice, njih 11.541, koje su tog dana bile poredane duž sarajevske glavne saobraćajnice, podsetile su nas ponovo na naše prijatelje, rođake, komšije, očeve, majke, sestre, braću... na sve one, koji su ubijeni tokom dana opsade. Uz pogled na, činilo se, beskonačan niz praznih stolica, sve dotle, dokle je pogled sezao, Sarajevo je imalo osjećaj da su sve te nevine duše, ustvari, tu među nama, osjetimo ih, ali su nijeme, baš kao i sve ove godine od kad ih nema i od kad fale i nama i ovom gradu. Na prizor tih praznih stolica na koje 11.541 ubijeni stanovnik Sarajeva nikad neće sjesti i na osjećaj njihovog prisustva, mogli smo odgovoriti, kao što odgovaramo sve ove godine, kad nam se u misli vrate ti dragi ljudi, kad oživimo lijepa sjećanja na njih, kad rukom možemo opipati prazninu i tugu za njima i kad više od svega poželimo da su opet s nama – suzama, i nijemim krikom...

I svi naredni aprili, sjećat će nas na ratno ludilo i velika stradanja; donijet će opet miris krvi i proljeća 1992, kao podsjetnik na obavezu da pamtimo. Na to nas obavezuju izgubljeni životi i sve što smo u ratnim godinama odlučili da pokušamo preživjeti, kako bismo danas svjedočili.

Demijurg zla

Povodom knjige Dobrice Ćosića „Bosanski rat“

PIŠE: DRAGOLJUB TODOROVIĆ

Glavni ideolog, inicijator, inspirator, podstrekač, organizator, propagator i realizator projekta Velika Srbija s kraja osamdesetih i početka devedesetih godina prošlog veka, srpski otac nacije Dobrica Ćosić objavio je ovih dana knjigu pod naslovom „Bosanski rat“ u kojoj je sabrao svoje zapise, sećanja, dnevničke beleške, pisma, govore, razgovore, polemike koje se odnose na rat u Bosni, a koji su ranije objavljeni u njegovim knjigama. Ova Ćosićeva knjiga na nesumnjiv i, moglo bi se reći, magistralan način potvrđuje, na osnovu drugih izvora i doka za već utvrđenu, glavnu, prvorazrednu i odlučujuću ulogu Dobrice Ćosića, kad je reč o uzrocima rata na prostoru bivše Jugoslavije, početku i karakteru tog rata kao i razlozima raspada Jugoslavije.

Ćosićeva knjiga odličan je povod da se analizira njegov uticaj, njegov angažman i delovanje u svim segmentima rata na prostoru bivše Jugoslavije u kojima je njegova misija najznačajnija, nezaobilazna i nezamenjiva. Razmotrićemo ulogu Dobrice Ćosića u ratovima na prostoru bivše Jugoslavije sa posebnim osvrtom na pripreme i početak rata, uzroke i karakter rata.

Dok je Aleksandar Ranković bio čovek broj 2 u Jugoslaviji i glavni zagovornik unitarističke i centralističke Jugoslavije, Dobrica Ćosić je visoko kotirao u samom vrhu države, uključujući i Josipa Broza sa kojim putuje brodom „Galeb“ u posetu Africi 1961. godine. Unitarističku Jugoslaviju Ćosić je tretirao kao proširenu Srbiju i zalagao se za rigidni centralizam i unitarizam pod upravom UDBE i Partije. Svoje unitarističke pozicije Ćosić je najočiglednije predstavio 1961. godine u polemici sa slovenačkim intelektualcem Dušanom Pirjevcem u kojoj se zalaže za

ukidanje republika, pod izgovorom uspostavljanja socijalističkog jugoslovenstva, jedinstva i solidarnosti.

Posle Rankovićevog pada, Ćosić prelazi u opoziciju, deluje u Srpskoj književnoj zadruzi (SKZ), Srpskoj akademiji nauka i umetnosti (SANU) i nizu drugih ad hoc formiranih institucija, stvarajući vrlo uticajan i snažan paralelan centar vlasti. Takođe, piše „roman reku“ o srpskom narodu u XIX i XX veku. Ističe svoju čuvenu krilaticu, da Srbi dobijaju u ratu a gube u miru. Sve više insistira na konačnom rešenju srpskog nacionalnog i državnog pitanja, ne skrivajući uverenje da je srpska država svuda gde žive Srbi. Ćosić i njegovi intelektualci kojih ima veliki broj sve češće spominju Berlinski kongres 1878. godine, kad je, po njihovom mišljenju, Srbija trebala da dobije Bosnu i Hercegovinu, jer je to srpska država. Takođe, stalno kritikuju odluke AVNOJ iz Jajca i ustav Jugoslavije iz 1974. godine. Dakle, teritorijalne aspiracije prema Bosni i Hercegovini Ćosića i njegovih dugogodišnjih i odanih istomišljenika, intelektualaca iz Srbije postoje godinama pre početka rata.

Polovinom osamdesetih godina, kad se već osećala propast komunizma u Evropi, kad na vlast u Srbiji dolaze mlađi ljudi, koji su međusobno dugogodišnji saradnici i prijatelji – Ivan Stambolić, Slobodan Milošević i Dragoslav Buca Pavlović, i kada je Ćosić uspeo da u SANU obezbedi gotovo potpunu podršku za svoje političke i nacionalne ideje, dolazi do dogovora srpske nacionalističke inteligencije oko Ćosića i SANU da sroče neki dokument ili manifest u kome će pismeno izneti program za rešenje srpskog državnog i nacionalnog pitanja u kome se Bosna i Hercegovina tretira kao srpska zemlja.

Početkom septembra 1986. godine Ćosić zakazuje sastanak sa književnikom, tada svojim prijateljem i izdavačem Vidosavom Stevanovićem koji je školski drug sa Bucom Pavlovićem i vrlo blizak prijatelj sa Ivanom Stambolićem. Pošto su Stambolić i Pavlović uz Miloševića tri najvažnija političara u to vreme u Srbiji, Ćosić traži od Stevanovića:

„Ti dobro pamtiš. Zapamtićeš ovo što ću ti ispričati. Sve što kažem prenećeš Pavloviću i Stamboliću. To je moja politička poruka njima... Država u kojoj živimo nije više Jugoslavija već brionska Jugoslavija. Tito je napravio za svoje potrebe, a protiv Srba. Federalizacija iz 1974, napravila je države od republika, a Srbi su ostali u bar tri republike. Srpsko nacionalno biće je razbijeno i podeljeno. Jugoslavija se mora menjati zbog nacionalnog pitanja, pre svega zbog našeg nacionalnog pitanja. Srpski komunisti moraju temeljno promeniti svoju politiku, ona mora biti nacionalna. Treba dovršiti nedovršeni posao i stvoriti državu u kojoj će živeti svi Srbi. Ako drugi neće s nama, u redu, neka idu, ali neka ostave ono što nama pripada. Izlazak iz Jugoslavije mora da se plati. Moja poruka Pavloviću i Stamboliću glasi. Ili će sprovesti srpsku politiku ili će nestati sa scene, biće izdajnici kao i njihovi prethodnici. Spreman sam da razgovaram sa njima o tome. Neka me javno napadaju, ako im je to privremeno potrebno, ali treba da razgovaramo“.

Stevanović je preneo Ćosićevu poruku Pavloviću i Stamboliću koji su mu rekli da je to zastareo, lud i opasan predlog. Stevanović je o toj njihovoj reakciji obavestio Ćosića koji je na to rekao: *„To je najveća glupost koju su učinili u svojim životima punim gluposti“.* Ubrzo posle ovog Stevanovićevog posredovanja pojavio se pisani tekst Memoranduma SANU koji predstavlja poziv srpskom narodu na rat protiv ostalih naroda u Jugoslaviji i obrazloženje zbog čega srpski narod treba da se pobuni i reši svoje državno i nacionalno pitanje. Memorandum SANU je zaista akt sa kojim počinje drama naroda koju su živeli na prostoru bivše Jugoslavije. Tvorac Memoranduma i autor svih ključnih formulacija u njemu je nesumnjivo Dobrica Ćosić. To proizlazi iz njegovog polažaja u SANU, činjenice da o političkim pitanjima u Akademiji nema diskusije bez Ćosićevog imprimatura. Zatim, svedočenjem Vidosava Stevanovića pouzadno se može utvrditi da je Ćosić Stevanoviću tri nedelje pre objavljivanja

Memoranduma saopštio sažetu verziju tog akta za zahtevom da o tome obavesti Stambolića i Pavlovića. U knjizi „Memorandum SANU pod udarima politike“ koju su napisali akademici Kosta Mihailović i Vasilije Krešić, objašnjava se da Ćosić nije bio član Komisije za izradu Memoranduma, ali da je održano ukupno tri sednice Komisije i na sve tri je učestvovao iznošenjem svojih predloga. Dugogodišnji Ćosićev prijatelj, saradnik u paralelnom centru vlasti i politički istomišljenik Tasa Mladenović u memoarskoj knjizi „Usputne skice za portrete“ piše:

„Kako je Dobrica Ćosić bio jedan od glavnih inicijatora ideje da Srpska akademija konačno izvrši celokupnu analizu položaja srpskog naroda, sama ta činjenica po sebi bila je dovoljna da se u sve uključi i dr Jovan Rašković.“

To je još jedan dokaz da je Ćosić pravi autor Memoranduma. Na to ukazuje i tekstološka analiza Memoranduma iz koje proizlazi Ćosićev stil, retorika, njegove preokupacije, rečenički sklopovi, njegova deviza da Srbi dobijaju u ratu a gube u miru. Dakle, autor Memoranduma SANU je bez ikakve dileme i bilo kakve sumnje Dobrica Ćosić.

Vladajuća politička garnitura u Srbiji na čelu sa Ivanom Stambolićem oštro je osudila Memorandum SANU. Međutim, uskoro dolazi do Osme sednice CK SKS, smene Stambolića, dolaska na vlast Slobodana Miloševića i nacionalističkih „mitinga istine“ i podrške Miloševiću.

U knjizi Miodraga Petrovića, književnog kritičara iz Niša, „Susreti sa Dobricom Ćosićem“ koja je izašla 2000. godine i koju je Ćosić odmah po izlasku iz štampe povukao iz prodaje, jer se plašio Haškog tribunala koji se tada intresovao za njegovu ulogu u ratu, autor Petrović konstatuje:

„Istina, Srpska akademija nauka i umetnosti zaštićena je Miloševićevom odlukom da se u nju nikako ne dira, a pod istom zaštitom je i sam Dobrica Ćosić. Šta više, u ovom času Akademija dobija onoliko novčanih sredstava koliko joj je potrebno za rad.“

Napominjem da Miloševićeva politika kao da i nije drugo do realizacija političkih stavova izraženih u Memorandumu Akademije.

Ćosić to potvrđuje“.

JEDNOM TRUDU I JEDNOJ SVIJESTI

PIŠE: LJUBOMIR BERBEROVIĆ

Na beogradskoj promociji „Bosanskog rata“, 6. marta ove godine, Dobrica Ćosić je ocijenio karakter svog napora da proizvede tu knjigu: „Pisac se trudio da zapisuje i govori istinu, potpuno svestan da njegova istina nije jedina i cela istina...“

Međutim... 14 aprila 1993, tačno u podne, piscu je došao specijalni izaslanik američkog prodsjednika Klintona, Bartolomju. Pisac je dao prilično opširnu ocjenu o sagovorniku, u kojoj savjesni Ćosić navodi: „Osion, pruski krut, tup u mišljenjima, silnik koji ne razgovara, ne sluša...“ Odmah nakon tako oštih i preciznih ocjena ličnosti sagovornika pisac njegova jednostavno preimenuje i daje mu ime Redmond, a čovjek se zove Redžinald. A, nije reč o nekom slučajnom posjetiocu s ulice, nego o visokom službenom predstavniku vodeće sile savremenog svijeta. Nije li to upozorenje da baš autor „ne razgovara i ne sluša“, nema ozbiljnog interesovanja za sagovornika? Nije li to znak da u razgovore i pregovore autor „Bosanskog rata“ stupa sa pijedestala apriornog sveznanja i svemudrosti, koji dodjeljuje sam sebi i samo sebi, naravno unaprijed. Ne poštovati tuđe ime, ime drugoga, ukazuje na grubi nehat i silništvo, što sigurno nisu poželjne vrline za jednog visokopozicioniranog učesnika i bilježnika istorije. Možda se

pisac zbunio zbog činjenice što na scenu događaja kojima se bavi Ćosić izlazi i jedan Redman (doduše to nije bilo ime nego prezime).

Uopšte, cijeli slučaj govori jasno i glasno da piscu i bilježniku Ćosiću nisu osobito važni objektivni podaci. Ćosić ima prava i na različite greške i nesigurnosti u sjećanjima. Ali, kako onda gledati na njegova svjedočenja istoriji, odnosno na sadržaj i pouzdanost njegovih notesa?

Pisac koji sam za sebe kaže da „zapisuje i govori istinu“ i još „potpuno svestan da njegova istina nije jedina i cela istina“, nepovoljno legitimise to svoje svojstvo kad pokaže da je nesiguran u navođenju najočiglednije faktografije.

Nemam namjeru da istražujem i argumentujem lažnost ili neispravnost mnogih piščevih stavova i iskaža, naročito onih geo-etno-političkih, a lično sam ubijeđen da ih je velika množina. Želim samo zapaziti da pogrešno nazivanje sabesjednika svakako ne govori u prilog autorovom uvjerenju da „zapisuje i govori istinu“. Ne govori ni u prilog istinitosti piščeve izjave o vlastitoj „potpunoj svesti da njegova istina nije jedina i cela istina“. Naročito ne govori u prilog vjerodostojnosti ostalih sadržaja knjige.

(Sarajevo, april 2011)

Iz ovog citata kristalno je jasno da su ideolozi rata na prostoru bivše Jugoslavije SANU i Dobrica Ćosić, kao i da je Memorandum SANU dokument koji Milošević realizuje napadom na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu. Iz ovog zaključka Miodraga Petrovića u knjizi „Susreti sa Dobricom Ćosićem“ proizlazi i da Dobrica Ćosić smatra da je Memorandum SANU inicijalni akt kojim je započeo rat na prostoru bivše Jugoslavije. Dalje, iz ovog odlomka Petrovićeve knjige vidi se da je Ćosić ključni autor Memoranduma jer se osim SANU i on nalazi pod zaštitom Slobodana Miloševića.

Ćosić pozdravlja dolazak Miloševića na vlast navodeći:

„Odlika svih nacionalnih pokreta je nastajanje nacionalnih vođa. U srpskoj istoriji tako se zbiva od Karađorđa do Slobodana Miloševića. Miloševića nije stvorila srpskim vođom partija ni socijalistička ideologija; takvim su ga mogli učiniti samo nacionalne energije i državotvorstvo... Slobodan Milošević je postao političar sa svojstvima i harizmom vođe, državotvorstvom kao nacionalnim ciljem – odbrana srpstva i odbrana moderne srpske države... Milošević je hrabro, pragmatično i neskupulozno kako to biva u politici, izvanredno iskoristio svoju istorijsku priliku: da obnovi srpsku državu srušenu u Jugoslaviji i titoizmu i zadobije ugled i značaj kakav posle Pašića u srpskom narodu niko nije imao“.

Nema konkretnih dokaza da je Ćosić direktno doprineo smeni Stambolića i usponu Miloševića, ali svi događaji iz druge polovine osamdesetih godina, posebno Ćosićeve aktivnosti ukazuju na to.

Dobrica Ćosić je smatrao da su Srbi bili među pobednicima u Prvom i Drugom svetskom ratu, a da u miru nisu uspjeli da stvore svoju državu u kojoj bi živeli svi Srbi, pa je zato računao da iskoristi treći veliki događaj u Evropi u XX veku – propast komunizma (prva dva su Prvi i Drugi svetski rat) da proširi Srbiju. Smatrao je da će to moći da učini jednim blickrigom, koristeći JNA koja je bila, po njegovom mišljenju, pod dominantnim uticajem Srba. Međutim, JNA se ubrzo raspala po nacionalnim šavovima tako da blickrig nije uspeo. Bez obzira na to, u Bosni rat vode vojne i policijske snage Savezne Republike Jugoslavije koje su za taj rat obezbedile oružje, oruđe, oklopna i druga vozila, avione, helikoptere, granate, municiju, starešinski kadar, finasije, logistiku, pozadinu, slobodnu teritoriju, prihvrat ranjenih i bolesnih na VMA u Beogradu, dok su bosanski Srbi davali samo živu silu ili „topovsko meso“.

Biograf Dobrice Ćosića i Slobodana Miloševića, Slavoljub Đukić koji je o njima napisao više knjiga, koji ih obojicu odlično poznaje, a takođe i prilike u Srbiji piše:

„Srbi su primili Dobricu kao idejnog tvorca nacionalnog programa, a Slobodana kao izvršioca toga programa, mada među njima postoje krupne razlike moralne i političke. Ćosić sledi svoja uverenja, a Milošević je pragmatični vođa koji ide za svojim interesima. Tako počinje njihovo približavanje u predvečerje rasturanja Jugoslavije i straha za nacionalnu sudbinu“.

Dobrica Ćosić je svojim političkim delovanjem postavio vođe srpskog naroda u Bosni i Hrvatskoj, Radovana Karadžića i Jovana Raškovića. O tome Slavoljub Đukić piše:

„Dok je srpski predsednik prihvatio Karadžića kao nužno zlo, Ćosić je sačuvao prisne odnose sa predsednikom bosanskih Srba još iz vremena kada je on sebi krčio put nacionalnog vođe. Po Ćosićevom mišljenju Karadžić je najdarovitiji srpski političar“.

Karadžićeva Srpska demokratska stranka početkom novembra 1990. godine održava skup u Centru Sava u Beogradu. Dobrica Ćosić pozdravlja skup sledećim rečim:

„Ovaj trenutak je istorijski: ostvaruje se oslobodilačko i demokratsko jedinstvo srpskog naroda u težnji za novom državom i novim društvenim poretom. U Beogradu su među nama, svojim predstavnicima Srpske demokratske stranke Bosne i Hercegovine koja označava početak duhovnog i političkog preporoda srpskog naroda u Bosni i Hercegovini dojučerašnje raje Titovih vezira“.

Ovo je otvorena, potpuno ogoljena i bez okolišnja izrečena pretnja Bosni i Hercegovini. Ćosić mnogo pre početka sukoba u Bosni preti da će Bosna biti srpska država, da Karadžić i njegova stranka „oslobađaju“ Bosnu. Dakle, Ćosić poziva na osvajanje Bosne i formiranje na njenoj teritoriji srpske države. To je otvoren poziv u rat, za teritorijalno osvajanje, za konstituisanje Velike Srbije.

U dnevnom listu Politika, 26. jula 1991. godine objavljen je intervju Milorada Vučelića sa Dobricom Ćosićem u kome on govori o etničkom čišćenju bosanske teritorije:

„Moguća su planska preseljenja i razmena stanovništva što je najteže, najbolnije, ali i to je bolje od života u mržnji i međusobnom ubijanju“.

U to vreme u Bosni nema nikakve mržnje, sukoba ili ubijanja. To je Ćosićevo huškanje na rat, njegova ratna propaganda i promovisanje ideja iz Memoranduma SANU.

U skladu sa Ćosićevim položajem u to vreme u Srbiji i Saveznoj Republici Jugoslaviji, Slobodan Milošević ga postavlja za predsednika Savezne Republike Jugoslavije i vrhovnog komandanta vojske koja ratuje u Bosni. Ćosić je predsednik Savezne Republike Jugoslavije (SRJ) u vreme najžešćeg rata u Bosni u periodu od juna 1992. do juna 1993. godine.

Dok je bio predsednik SRJ desila se otmica i ubistvo 19 Bošnjaka iz voza u stanici Štrpci koji su ubijeni. O toj otmici Ćosić je bio obavešten mesec dana unapred ali ništa nije preduzeo da je spreči. U knjizi Miodraga Petrovića „Susreti sa Dobricom Ćosićem“, Petrović pita Ćosića ko je porušio tolike kuće Muslimana u okolini Višegrada pošto su zajedno bili u Višegradu. Na to pitanje Ćosić mu odgovara:

„Užički korpus... Tu su se Muslimani uklinili i to njihovo uklinjevanje na domak granica Srbije bila je njihova potajna i svesno vođena politika. Ja sam poslao Užički korpus na borbene zadatke, a posle kad su mi javljali o žrtvama san me nikako nije hteo“.

Najverovatnije zbog ove izjave Ćosić je uništio kompletan tiraž knjige. U vreme dok je bio Vrhovni komandant vojske koja je ratovala u Bosni, Ćosić je bio povezan i sa mnogim drugim tragičnim događajima u Bosni.

Krajem juna 1993. godine Dobrica Ćosić je održao sastanak sa generalima vojske Jugoslavije u Dobanovcima gde je izgleda pokušavao da dobije njihovu naklonost i obezbedi podršku za vojni udar i smenu Miloševića. Međutim, Milošević je to naslutio i ekspresno u roku od 24 sata smenio Ćosića sa mesta predsednika.

U svojoj knjizi „Bosanski rat“ Ćosić na samom početku tvrdi da su rat započeli Muslimani ubijajući Srbe, da je ubijen srpski svat na Bašćaršiji, da su „zelene beretke“ krenule u džihad za nezavisnu i cjelovitu Bosnu i Hercegovinu, da se u Bosni odvijao verski, međunarodni i građanski rat. Iz svega što smo naveli u ovom tekstu vrlo jasno proizlazi da se radilo o agresorskom ratu Srbije protiv Bosne i Hercegovine, o srpskom ratu za teritorije, o osvajачkom pohodu na Bosnu i Hercegovinu koja je po Ćosiću srpska zemlja. A, glavnu ulogu u tom agresorskom ratu za teritorije, za Veliku Srbiju imao je Dobrica Ćosić.

Navešćemo nekoliko Ćosićevih opservacija o tom ratu iz knjige „Bosanski rat“:

„Kao pisac 'Vremena smrti' i 'Vremena zla' treba da ostanem veran vekovnom srpskom idealu: nacionalnom i državnom ujedinjenju srpskog naroda; ali i opstanku i slobodi srpskog naroda preko Drine i Save danas“.

„Dva veka mi imamo jedan isti cilj, a to je borba za oslobođenje i ujedinjenje srpskog naroda. Ovo je sedmi rat koji se vodi za ostvarenje tog cilja“.

„Evo treće prilike u ovom veku da se stvori jedna nova država i da srpski narod ponovo dođe do zajedničkog krova i pretpostavki za zajednički život, nadamo se, najzad u konačnom miru“.

„Stvara se srpska država preko Drine, Srbi će ostvariti svoja nacionalna i građanska prava. Veliki istorijski događaj. Drina više neće biti krvava međa. Sada treba svim snagama u mir. Sačuvati izboreno i stvoreno“.

Knjiga „Bosanski rat“ potvrđuje sve relevantne i značajne izvore o ratu u Bosni: da je rat u Bosni bio srpski agresorski napad na Bosnu, da je bio srpski rat za teritorije i rat za stvaranje Velike Srbije koju srpska nacionalna, politička i intelektualna elita priželjkuje još od Berlinskog kongresa 1878. godine. Bez obzira na Ćosićeve tvrdnje da je rat u Bosni bio verski, etnički i građanski iz same njegove knjige proizlazi suprotno.

U ovom kontekstu treba citirati najboljeg poznavaoца srpske istorije u XIX i XX veku eminentnu beogradsku istoričarku Latinku Perović koja na jednom skupu istoričara 2003. godine govori:

„Središnje mesto političke misli srpskog naroda u XIX u XX veku jeste njegovo sjedinjenje. Nijedna realno postojeća srpska država nije smela da odloži ostvarenje ovog zavetnog cilja. Otuda se njenom razviku u dubinu predpostavlja teritorijalna ekspanzija...“

Na kraju neophodno je istaći i to da iz knjige „Bosanski rat“ proizlazi da srpski političari u Bosni pre početka, za vreme trajanja i neposredno posle završetka rata ništa nisu mogli odlučiti bez znanja i odobrenja Dobrice Ćosića. S obzirom da je u ratu u Bosni poginulo oko 100.000 ljudi, da je izvršen genocid prosto je neverovatno da važan akter toga rata Dobrica Ćosić nije izveden pred Haški tribunal.

O porazu, kajanju i - Draži

PIŠE: SLOBODANKA AST

Svaki korak Dragana Đilasa, spretnog i preduzimljivog gradonačelnika Beograda, mediji budno prate i slikaju. Neobično je da su tek poneki lapidarno registrovali vrlo oštar verbalni sukob grupe roditelja i gradonačelnika kad je pokušao da položi venac na spomenik „Žrtvama rata i braniocima otadžbine od 1990. do 1999“, na Savskom trgu u Beogradu. Uplakani i ogorčeni roditelji i članovi porodica sprečili su Đilasa i druge zvaničnike, predstavnike grada, vojske i policije da se upriliči još jedna predizborna *photo-opportunity*.

U međuvremenu, posle samo dve nedelje, spomen-obeležje je uklonjeno pod nerazjašnjenim okolnostima!?

Nezvanično, ovaj najnoviji beogradski spomenik koji je po zamisli grupe mladih autora realizovan u minimalističkom maniru, demontiran je kako bi se „obavila dogradnja“!?

Zvaničnog komentara iz Gradske skupštine nije bilo. Navodno, spomenik je u međuvremenu već „zardjao“. Napomenimo, spomenik je namerno i napravljen od takozvanog korten čelika koji ubrzano korodira, što su autori i hteli, jer „čelik i sama rđa imaju određenu simboliku rata, bombi, oružja i tragedije“.

Rekli bismo da je od samog početka sve sporno oko postavljanja ovog spomenika: još početkom ove godine nevladina organizacija Inicijativa mladih za ljudska prava bila je protiv izgradnje spomen-obeležja kojim gradske vlasti u istu ravan stavljaju i žrtve sukoba na prostoru bivše SFRJ, i one koji su odgovorni za njihovo stradanje. Odgovor gradskih vlasti je bio kratak i kategoričan: „To nije spomenik ratnim zločincima, već braniocima i ljudima koji su pozvani u vojsku da časno brane svoju zemlju za koju su dali i svoj život...“

Suštinu spora sažela je umetnica Milica Tomić

„Politika ove zemlje u odnosu na ratove koje je vodila devedesetih nije se promenila. Država s jedne strane odbija i prikriva nepobitnu činjenicu da je učestvovala i vodila ratove na celoj teritoriji bivše Jugoslavije, kao i da u Srbiji danas ima hiljade veterana i invalida rata...“ U razgovoru za Danas ova umetnica-aktivistkinja i artikulisana antifašistkinja otvoreno govori o učesnicima rata, invalidima koji

o svom vojevanju nisu mogli javno da govore „umesto da govor o ratu postane javan o tome se i danas čuti“. Trebalo je valjda da se svima ovim spomenikom zatvore usta, da ovaj projekat bude nadokanda za uništene živote. Po njenim rečima, trebalo je da podizanje spomenika na ovom mestu bude pokušaj neutralizacije i normalizacije naših „deset krvavih godina“, ratova devedesetih.

Spomenik je zapravo slao jasnu poruku: svi zločini su isti, žalimo sve žrtve. Da li to znači da je OK bila ona parola „Srbija se brani u Kninu“, da se spomenik podiže i onima koji su počinili masakr na Ovačari, ili onima koji su stradali kad je bombardovan Karlovac, onima koji su 1425 dana granatirali Sarajevo?

Onda bi to, kako nedavno reče istoričarka Dubravka Stojanović u jednom „Peščaniku“, bio i prvi spomenik onima koji jesu pravili Veliku Srbiju: to bi bilo prvo priznanje da je Srbija zaista učestvovala u ratu i u tom smislu to „jeste i spomenik Velikoj Srbiji i on se savršeno i vremenski uklapa sa rehabilitacijom Draže Mihailovića, jer to je trajno utemeljenje tog programa, koji će i rehabilitovati svog heroja i postaviti spomenik toj otadžbini koja ne znamo tačno gde se prostire“.

Spomenik na Savskom trgu u Beogradu, rehabilitacija Draže Mihailovića, dvosmislene poruke i vlasti i opozicije po bitnim opredeljenjima i antifašizmu, i ratova devedesetih, ali i ćutanje najvećeg dela javnosti potvrđuju da se nastavljaju naše dve decenije lutanja i haosa.

REHABILITACIJA

U maju mesecu trebalo bi da se okonča sudski proces na kome se očekuje da bude doneta odluka da li Draža Mihailović, vođa četničkog pokreta u Drugom svetskom ratu treba i zvanično da bude rehabilitovan.

To je pre svega - politička odluka. Ceo taj proces rehabilitacije počeo je 2004. godine još jednom političkom odlukom kad je, zvanično, mimo svih pravila istorijske nauke, u Skupštini Srbije donet zakon o izjednačavanju prava boraca Narodnooslobodilačkog pokreta i četničkog pokreta, odnosno Jugoslovenske vojske u otadžbini.

11.541 SARAJEVO

Sarajevo je 6. aprila ove godine obeležilo 20. godišnjicu početka rata, 67 godina od oslobođenja od fašizma i 550 godina od nastanka grada. Opsada Sarajeva je trajala 1425. dana, okončana je februara 1996. Među ubijenima je bilo i 1.601 dete. Ranjeno je više od 50.000 ljudi.

U centru grada, u Ulici Maršala Tita postavljena je 11.541 crvenih stolica u znak sećanja na broj ubijenih građana. Dečji hor je pevao "Dajte šansu miru", izveden je veliki postmodernistički oratorijum. *Sarajevska crvena linija* u režiji Harisa Pašovića bila je potresan, veličanstven pomen stradalim.

Zvanični Beograd je na ovu tužnu godišnjicu sramno ćutao. Nije se oglasio ni naš predsednik, rođeni Sarajlija. Jedan mlađi sveprisutni istoričar je ovaj događaj dostojan istinskog pijeteta nazvao „negovanjem mržnje prema Srbima“, a Milorad Dodik je iskoristio i ovu priliku da pokaže koliko ne voli Bosnu i Sarajevo: onako, arogantno, u svom maniru tvdoglavo je insistirao na pitanju „ko je to odlučio da se taj dan obeleži“, „da li je to državni praznik“, da bi čak uvredio Sarajlije i sve muslimane rekavši da su „izmislili Valtera, a muslimani su se pridružili partizanima na kraju rata...“ Kusturica, inače zvezda obavezne prve postavke putujuće srpske

političke vrhuške, na svojoj Fejsbuk stranici objavio je fotografiju jedne od crvenih stolica na kojoj se vidi zemlja porekla – Srbija – rečima: „U Sarajevu se obeležava *Dan crvenih stolica*, ja bih ovo prokomentarisao „*Kupujmo domaće!*“ Toliko od Emira-Nemanje, novokrštenog pravoslavlca... Trebalo bi da se upozna i sa nekim pravoslavnim običajima: na parastosu i povodom parastosa se ne „izvaljuju“ prizemne, man-gupske dosetke.

Ima Beograd i drugo, ono lepo lice Srbije, što bi rekao Zoran Đinđić: koleginice Gordana Logar i Safe-ta Biševac mnoge su podstakle na razmišljanje svojim komentarima u Danasu povodom obeležavanja četvorogodišnje opsade Sarajeva. Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji predstavio je monografiju „*Zločin nad decom Sarajeva u opsadi 1992- 1996*“: 524 biografije i fotografije mališana i potresno slovo Latinke Perović:

„Zlo treba dokumentovati, jer lagaće se i dalje, a samo dokumentima istorija može govoriti u prilog istini...“ Govorila je i Stana Čišić majka jednogodišnje devojčice koju je ubio snajperista dok ju je držala za ruku: „Volela bih da ga pitam što ubi moje dijete, a ne mene...“

Svedoci smo revizije istorije, rehabilitacije desničarske ideologije, strane koja je u Drugom svetskom ratu poražena i mi se ovim činom ispisujemo iz istorije, izlazimo iz kruga zemalja koje su se borile protiv fašizma, koje su za to dale ogromne žrtve.

„Ovi koji se sada trude da dokažu da su i Draža i četnici bili antifašisti neka imenuju samo jednu jedinu bitku koju su Draža i njegovi četnici vodili protiv okupatarora, protiv Nemaca ili Italijana! Ne mogu!“ kaže u razgovoru za Povelju jedan stari partizan i dodaje da je Draža Mihailoviću suđeno za ratne zločine:

„Napadao nas je i u ofanzivi na Neretvi, i u bici na Sutjesci... Četnički odredi borili su se protiv partizana uvek sa okupatorima i kvislinzima, bili su zajedno sa Nemcima, Talijanima i ustašama, Bugarima, nedićevcima i ljotićevcima...“

PRAVOSUDNO PITANJE

Službena Srbija rehabilitaciju Draže Mihailovića smatra pravosudnim pitanjem i unutrašnjom stvari, istina, „delikatnom“, kako je kroz zube procedio ministar spoljnih poslova Vuk Jeremić. To je samo donekle tačno: rehabilitacija se tiče mnogo šireg prostora nekadašnje zajedničke domovine.

Još žive i svedoci i potpomoci četničkih žrtava, nije izbrisano pamćenje na zločine popa Đujića u Kninskoj krajini, četničku kamu u Crnoj Gori, pokolj muslimana u Foči, Hrvata u Poljičkoj krajini (kraj iznad Omiša)... To su istorijske činjenice, a ono što najviše kompromituje Dražu Mihailovića i njegov četnički pokret, to su zločini prema civilnom stanovništvu i prema antifašistima, kaže naš sagovornik.

Draža Mihailović je bio komandant vojske koja je počinila neke od najstrašnijih zločina u Drugom svetskom ratu i u Srbiji. Za brojna zlodela suđeno mu je, kako se to od Nirnberškog procesa zove, po komandnoj odgovornosti. Naravno da je pokušaj rehabilitacije Draže Mihailovića naišao na ogorčenje boračkih

MASAKR U VRANIĆU

U pitomom selu Vraniću, na domak Beograda, ulice se još zovu Kosmajskih partizana, Posavskih brigada...Tu, kao, na primer, u Beogradu, i mnogim drugim gradovima Srbije, nije došlo do velikog preimenovanja, brisanja istorije i imena boraca koji su pali u borbi protiv fašista. Ovde još živi sećanje na žrtve četničkih zločina i borbu partizana. O tome i danas pričaju meštani, ali i knjiga „*Noć kame*“ koju je napisao Dragoljub Pantić koji je kao 12-godišnji dečak jednog jutra ugledao strašan prizor: masakrirana tela desetoro članova svoje porodice. Prenosimo neke od činjenica iz njegove knjige, ali i audio-svedočenja.

„U noći između 20. i 21. decembra 1943. godine četnici Draže Mihailovića okupili su se u susednom selu Jasenku i, podeljeni u tri grupe, mučki su upali u selo Vranić i zverski, na spavanju, poklali čitave porodice za koje su verovali da su simpatizeri partizana. U četrnaest porodica, ko god se te noći zatekao u kući - nije preživeo.

Te stravične noći, zločinci su zaklali sedamdeset dva rodoljuba, među kojima *trideset pet žena i devojaka i desetoro nedužne dece, od kojih dvoje u kolevka-ma. Četiri devojke, bolje reći devojčice, bile su pred roditeljima silovane pa zaklane, a jedan mladić je bio kastriran pa zaklan.*

Pored toga, četnici su zarobili sedam boraca NOR iz Vranića. Četvoricu su, posle strahovitih mučenja, zaklali u selu, a *tri borca su ustupili nemačkom Gestapou. Posle su doveli još jedanaest građana, koji nisu bili iz Vranića i nad njima izvršili pokolj.*

Iz ovih podataka se vidi da je u selu Vraniću, od četničke kame, *zaklano ukupno devedeset građana, što je najveći četnički zločin učinjen prema stanovnicima*

jednog sela u Srbiji, i po broju i po strukturi žrtava i po svireposti.

Nekoliko dana je trajala sahrana. Preživeli nisu imale u šta da obuku žrtve i po narodnom običaju sahrane, jer su četnici, prilikom pokolja, opljačkali sve vredne stvari, odelu, nameštaj i novac, čak su iz mnogih domaćinstava oterali i stoku, koju su kasnije klali i pekli za proslave, koje su organizovali u čast uspešno izvršenog pokolja nad nedužnim stanovnicima Vranića.

Kolevke u kojima su deca zaklana, nošene su kao dokazni materijal na suđenje Draži Mihailoviću. Svedočila je i 40-godišnja Danica Marinković, kojoj je presečen grkljan, ali je preživela.

Narod smatra da najveći zločin prema žrtvama i preživelim članovima porodica, kao i prema svom narodu, čine oni koji traže rehabilitaciju ratnih zločinaca i koji koljaše i saradnike okupatora hoće na silu da proglase borcima za slobodu.

U kući Stevana Pantića, četnici su poklali najviše - deset članova porodice.

Iz porodice Pantić je i najstarija žrtva pokolja - *deda Jaksim imao je 87 godina. Pored njega, zaklane su tri žene i četvoro dece. Najmlađe - jednogodišnji Ljuba zaklan je u kolevci i na osam mesta izboden nožem.... Sve to narod zna i pamti.*

U selu Vraniću postoje Spomen dom i dve Spomen sobe, gde se čuvaju dokumenti i spiskovi imena svih ratnika i boraca iz oba svetska rata i spisak žrtava četničkog pokolja. Takođe, spisak žrtava četničkog pokolja nalazi se u Spomen sobi porodice Pantić kao i u seoskoj crkvi, čijeg su sveštenika popa Boru Gavrilovića četnici zaklali u aprilu 1944. godine, kao zarobljenog partizana.

i nevladinih organizacija u Srbiji, ali je naišao na osudu i u Hrvatskoj, pogotovo Dalmaciji, u BiH, u Crnoj Gori...

Istoričarka Branku Prpa je u polemici sa kolegom Čedomirom Antićem na *Radio Slobodna Evropa* jasno naglasila: istorija je polje činjenica - ona se dogodila i ne može se promeniti nikakvim naknadnim interpretacijama, skupštinskim odlukama, ili sudskim presudama. U javnosti se govori o rehabilitaciji, a onda se, uzgred, kaže da je to revizija sudskog procesa, jer nije održan po svim pravilima koje podrazumeva regularni pravni proces. A da li se igde širom Evrope kolaboracionistima i zločincima sudilo po svim sudskim standardima? Ova

istoričarka postavlja ključno pitanje: da li je u pitanju pravni proces koji ne znači rehabilitaciju Draže Mihailovića ili je u pitanju rehabilitacija Draže Mihailovića? Ona smatra da se namerno ušlo u konfuziju. Po mišljenju dr Prpe da bi se izvršila prava rehabilitacija, mora se ponoviti ceo sudski proces koji, kada je u pitanju Drugi svetski rat, pre svega podrazumeva viktimološko pitanje - pitanje žrtve.

I advokat Dragoljub Todorović je u javnoj polemici koja se vodi po medijima naglasio da bi do eventualne rehabilitacije moglo doći samo ponavljanjem sudskog postupka. Ovaj iskusni advokat naglašava da je Draži Mihailoviću suđeno zbog

više ratnih zločina, kao što je, na primer, masovni zločin u selu Vraniću, nedaleko od Beograda. (pogledati okvir *Masakr u Vraniću*).

Mi smo u Drugom svetskom ratu bili na strani pobednika, ali nas naši političari i grupa glasnih i u medijima vrlo prisutnih i stalno dežurnih „državnih istoričara“, sada ispisuju iz društva pobednika nad fašistima, mi se ispisujemo iz istorije, doživljavamo civilizacijski pad: nema nas u Moskvi na 60-godišnjici pobeđe nad fašizmom, nema nas na obeležavanju oslobođenja Aušvica gde su se okupili državnici celog sveta...

Ako zaista dođe do rehabilitacije Draže Mihailovića mi ćemo opet imati konflikt i sa susedima: ne samo zbog zločina koje su četnici počinili za vreme Drugog svetskog rata, već i zbog zločina u proteklom ratu na prostorima bivše zajedničke domovine: pod četničkom kokardom i sa ravnogorskom ideologijom o Velikoj Srbiji očišćenju od Bošnjaka i Hrvata u proteklom ratu pale su desetine hiljada žrtava. Četnici su završili ne samo kao poražena, pogrešna strana, već i kao izdajnička formacija, ma koliko se „državni istoričari“, ali i mladi pisci koje su glavni mediji štedro prigrlili, upirali da dokažu suprotno. Ova „ekskluzivna grupa istoričara“ kojima je Koštunicina vlada poverila i delikatni zadatak pisanja novih udžbenika „nikada nisu u široj akademskoj zajednici proverili svoju verziju događaja u Drugom svetskom ratu, pa je sada izgleda neophodno dokazivati notorne činjenice“ ukazuje dr Prpa. To je ono što Mirjana Miočinović naziva – nemoć očiglednog.

Tako Čedomir Antić dokazuje u svakoj emisiji u koju ga pozovu (a novinari uvek zovu jedne iste „eksperte“) poručuje da Mihailovića treba rehabilitovati jer nije bio izdajnik, uz obaveznu mantru „sa Nemcima su sarađivale sve strane, i svi su su činili zločine“. O konkretnim zločinima koje su počinili četnici od Srbije do BiH, Crne Gore i Dalmacije ova škola istorijskog mišljenja, a njoj pripadaju i pisci današnjih udžbenika istorije, ne govori. Iako su o tome napisani tomovi i tomovi, pa neće biti da su sva ta svedočenja i istraživanja prethodnih generacija istoričara puka ideologizacija, kao što je to u jednom od svojih retkih i vrlo zapaženih gostovanja na televiziji (B92, „Hoću da znam“) rekla dr Latinka Perović. Ona je upozorila da je na probi etička odgovornost istoričara, ali i na činjenicu da ćemo u određenom smislu opet biti izopšteni i iz normalne komunikacije sa susedima, sa svetom, sa Evropom čiji je jedan od temelja

– antifašizam. Pokušaj rehabilitacije Draže Mihailovića komplikuje odnose u društvu u moralnom smislu, stvara konfuziju u glavama mladih generacija.

OPASNA MANIPULACIJA

Neobično je da se u toj malobrojnoj grupi istoričarki koje se javno najoštrije i najartikulisanije suprotstavljaju toj reviziji pridružuje i socijalni psiholog Jovan Bajford, čovek školovan na britanskim univerzitetima. Njegove temeljne i sjajno pisane studije dragocen su prilog ozbiljnom proučavanju naše novije istorije, uključujući holokaust na našim prostorima.

„Najtragičnija posledica rehabilitacije vaskolikog četničkog pokreta je to što se sada zvanično tvrdi da Srbija nije imala jedan nego dva antifašistička pokreta. To je cilj rehabilitacije – da se kolaboracionisti predstave kao antifašisti. To razvodnjavanje i manipulacija pojmom antifašizma ima sasvim sigurno za posledicu da se umanjuje značenje antifašizma i on prestaje da znači bilo šta“, upozorava Bajford.

POTRAGA ZA KOSTIMA

U pravu je profesorka Beogradskog univerziteta Dubravka Stojanović koja kaže da je proces rehabilitacije kvislinga daleko odmakao: prvo su izjednačeni četnici i partizani, a onda se umešalo sudstvo, pa je došlo do niza rehabilitacija, uključujući i kontraverznu rehabilitaciju Dragiše Cvetkovića; gradonačelnici su uzeli stvar u svoje ruke, pa odlučuju koji će se dani slaviti, a koji ne. Sve zavisi od potreba dnevne politike: godinama je gradonačelnica Radmila Hrustanović, privatno obeležavala 20. oktobar Dan oslobođenja Beograda, a onda, kada su u državnu posetu na najvišem nivou dolazili Rusi, oslobodoci su osvanuli na pravoj strani „najstarijeg lista na Balkanu“, očišćen je i korov i izglancano zapušteno Groblje oslobodiocima Beograda, upriličena svečana akademija u Centru Sava...

Rusi su bili, otišli, neke druge ulice su ipak dobile imena sovjetskih heroja, a onda se krenulo sa potragom za ostacima Draže Mihailovića. U medijima je to predstavljeno kao važan državni posao: formirana je državna komisija, a aktivnosti te komisije dugo su dobijale izuzetno mnogo prostora u medijima. Neko je duhovito primetio da su svi mediji mesecima neizostavno imali vremensku prognozu, tv-program i izveštaj o trganju za Dražinim grobom.

Jovan Bajford je u jednoj od emisija *Radio Slobodna Evropa* postavio zanimljivo pitanje.

„Pitam se i voleo bih dan znam da li bi potraga za grobom Draže Mihailovića ikada krenula da Slobodan Homen nije državni sekretar u Ministarstvu pravde. Ovakve stvari u Srbiji suviše često zavise od pojedinaca. Podsetio bih da je Slobodan Subotić, deda Slobodana Homena, bio jedan od advokata Draže Mihailovića i zbog toga je kasnije završio u zatvoru. Mislim da je čitava priča o sudbini Draže Mihailovića deo priče porodice Homen, ali zašto je ona postala državno pitanje?“

NEIZBROJANE ŽRTVE

I dok su ogromna pažnja, a i sredstva bila usmerena na traženje zemnih ostataka „đenerala“ strašno je da „tačan broj Srba stradalih u XX veku, pa i žrtava NATO bombardovanja nikada nije precizno utvrđen, što otvara prostor za političke manipulacije“. Ovo je suština značajne vesti koju je Tanjug poslao prošlog meseca. Nije bilo reagovanja.

Istoričarka Branka Prpa smatra da tačan broj žrtva nije utvrđen zato što se stalno politizuje tim brojkama. Po njenim rečima, propuštena je prilika da se u poslednjem popisu dođe do broja žrtava NATO bombardovanja: dovoljno je bilo postaviti pitanje da li je u porodici bilo nekog ko je stradao u NATO bombardovanju. Direktor Instituta za savremenu istoriju dr Momčilo Pavlović. Istakao da nemamo ni podatke o broju nastradalih sa albanske strane.

„Srbi nosi izbrojali žrtve nijednog rata, počev od balkanskih, pa do Prvog i Drugog svetskog rata. Uvek su postojalai neki politički razlozi zbog kojih to nije urađeno, zbog čega je bilo bolje da se broj žrtava prećuti,“ istakla je ovom prilikom istoričarka Dubravka Stojanović

Ako se ostave po strani očigledni politički razlozi, Stojanovićeva naglašava da to otkriva najmanje dve važne pojave: prvu, da mi ne marimo za naše žrtve i drugu, da se one dalje koriste za neverovatnu političku manipulaciju. Usta su nam puna istorije i ratovanja, ali zaboravljamo ljude koji su svoje živote dali, nema zvaničnih, državnih komisija da naprave spisak poginulih. Dr Stojanović smatra da bi to bio „jedini način da pokažemo da te žrtve poštujemo, a onda i sebe, kao naciju i svoju istoriju“.

U Banjaluci je prošlog meseca održana tribina „Dve decenije lutanja i haosa – traganje za istinom“

koju su zajednički organizovali Fondacija Fridrih Ebert i Centar za demokratiju i tranzicionu pravdu. I ovaj skup je potvrdio da narodi na ovim prostorima nisu spremni da se suoče sa istinom:

„...Primarni zadatak tranzicione pravde je da se omogući traženje ostataka leševa sa imenima i prezimenima, da se utvrde činjenice... Prošlost je ovde kao samoposluga u kojoj uzimamo ono što nam odgovara. Brojem žrtava u logoru Jasenovac se i danas licitira, od 20.000 do 1,200.000 ljudi... Slična situacija je i sa poslednjim ratom, osnovne činjenice su ostavljene za fantaziranje i licitiranje...“, rekao je uvodničar profesor dr Žarko Puhovski.

DIKTATURA ČUTANJA

„Čime će se Srbija baviti u 2012. godini (osim izborima)? Najkraći najtačniji odgovor glasi: ničim. Neće biti kajanja. Neće biti priznanja poraza. Diktatura ćutanja o glavnom ponovo će pobediti na izborima. Pitanje statusa i funkcije savesti u Srbiji neće doći na dnevni red.

Ispitivanje i razumevanje uzroka i utvrđivanje odgovornosti za poraz i sramotu dovelo bi neminovno do uvida da je savest po svom statusu i funkciji upravo suprotna od statusa i funkcije koje joj pridaje etno-klero-kapitalistički nacionalizam i populizam: jer savest je individualna, a ne kolektivna. Jer savest je nepristrasna, a ne pristrasna. Jer savest je kritička, a ne patetična. Moja poruka za Srbiju 2012. godine je parafraza Vitgenštajnovih završnih reči iz *Tractatusa*. Tamo poslednji stav glasi: o čemu ne možemo govoriti, o tome moramo ćutati. Naš prvi i osnovni stav mora da glasi: o čemu ne možemo govoriti, o tome moramo govoriti“.

Ovo su reči Sretena Ugričića, smenjenog direktora Narodne biblioteke Srbije izrečene u beogradskom Centru za kulturnu dekontaminaciju, u januaru 2012. godine. Stvarno, kad će javnost u Srbiji progovoriti o uzrocima naših poraza? Da li će biti kajanja?

Novo predizborno nadmetanje potvrđuje da nema kajanja, nema govora o zločinima, nema stida. Zavera i diktatura ćutanja o bitnom.

Nije možda ni najstrašnije što će sudovi naših neprirodnih, bolje reći, monstrum – koalicija verovatno uspeti da rehabilituju Draži Mihailovića. Najgori je taj gotovo apsolutni, nedostatak javnih reakcija na taj čin. Jeste, reagovala su nevladine organizacije, reagovala su boračke organizacije,

reagovale su naše „čelične magnolije“ istoričarke, umetnice, novinarkе, ngo-aktisti, Pešćanik pokušava da uzburka javnost preko radio-talasa, povremeno se oglašavaju još neke radio-stanice, ali u *mainstream* javnosti nema reakcije. Naši političari stalno govore o strahu da bez Kosova gubimo svoj identitet. Zar ovakvo stanje duha jedne nacije koja nema hrabrosti da se suoči sa prošlošću, da prekine sa „diktaturom ćutanja“ o glavnim etičkim pitanjima ne pokazuje da ovo društvo već gubi svoje moralne temelje i svoj identitet?

Mramor, kamen i podvala

PIŠE: BOJAN TONČIĆ

Neuspešnim otvaranjem spomen-parka beogradske i srbijanske vlasti dobile su lekciju da je nemoguće arhitektonskom ekvilibristikom i verbalnom dosetkom koja je, zapravo, već viđeni anticivilizacijski miks kostiju, izbeći priznanje za rat i stradanja u njihovom rodnom mestu, u isto vreme podilaziti manijakalnom višku patriotizma i govoriti istina.

Na 13-godišnjicu početka intervencije NATO u SR Jugoslaviji 24. marta je na Savskom trgu u Beogradu propao pokušaj svečanog otvaranja spomenika „žrtvama rata i braniocima otadžbine“; polaganje venaca i uobičajeno otkrivanje mermerne ploče na kojoj je ispisana ova posveta sprečile su porodice žrtava ratova na teritoriji bivše Jugoslavije, a gradonačelnik Beograda Dragan Đilas, predsednik Skupštine Aleksandar Antić i predstavnici Vojske i MUP Srbije ostavili su vence na prostoru predviđenom za fontanu. Majke i žene poginulih bile su najglasnije i nisu skrivale bol i povređenost, pitale su gradonačelnika gde su imena stradalih i zašto otvara spomenik u predizbornoj kampanji. Njihov protest i mučne scene na Savskom trgu Koalicija udruženja izbeglica opisala je kao novu traumu umesto očekivane katarze.

Uzalud je Đilas saopštio novinarima koji su jedini želeli da ga čuju da je na čitav projekat uređenja Savskog trga utrošeno 60 miliona dinara i obećao drugi memorijalni kompleks sa imenima svih žrtava – sve što je izgovorio samo se uklapalo u, blago rečeno, žalosnu sliku nezavršenog spomen-parka za koji se

već godinama govorilo da će biti podignut u čast svih koji su poginuli i svih koji su „branili otadžbinu“. U ovoj incidentnoj situaciji Đilas je rekao da je spomenik posvećen „svim civilnim žrtvama ratova i svima onima koji su poginuli braneći svoju otadžbinu Srbiju“, dovodeći u pitanje sve dosadašnje argumente iznete u raspravama o spomeniku, prvi put pominjući Srbiju u tom kontekstu. Neuspešnim otvaranjem spomen-parka beogradske i srbijanske vlasti dobile su lekciju da je nemoguće arhitektonskom ekvilibristikom i verbalnom dosetkom koja je, zapravo, već viđeni anticivilizacijski miks kostiju, izbeći priznanje za rat i stradanja u njihovom rodnom mestu.

U isto vreme podilaziti manijakalnom višku patriotizma i govoriti istina. Osujećen je, dakle, pokušaj zbratimljenih partija, Socijalističke, ratnog štaba Slobodana Miloševića, u kome je važno mesto zauzimao sadašnji predsednik Ivica Dačić, i Demokratske, koja operetski glumi državotvornost, nevešto prikrivajući sve trage ratnih zločina koji neminovno vode do državnog vrha, goneći sitne kriminalce, a i njih preko volje.

„Katarza“ u prisustvu vlasti

Već u prvim razgovorima koje su o karakteru spomenika vodili umetnici (Umetnička grupa Spomenik formirana je upravo ovim povodom) i učesnici ratova došlo je do prave poplave nejasnoća, odnosno pitanja bez pravog odgovora, poput onih šta je „otadžbina“, koja državna tvorevina, SFRJ, SRJ, ili neka druga; ko su branioci i gde su nedefinisane otadžbinu branili, a ko žrtve, pa se, nemilosrdnom logičkom operacijom nametalo i pitanje da li su žrtve, gde god bile u „otadžbini“ stradale i od „branilaca“. Provlačilo se, neočekivano ne kao najvažnije, pitanje nacionalnosti branilaca i žrtava. Na sva je duboko tragičan,

anticivilizacijski odgovor imao Zoran Alimpić, potpredsednik Skupštine grada i član Predsedništva Demokratske stranke, uzdanica članova boračkih udruženja kome pripisuju najveće zasluge za bilo kakav beleg svog učešća u ratu. On je na pitanje Radija Slobodna Evropa da li će spomenik biti posvećen i onima koji su rušili Vukovar, Dubrovnik, koji su bombardovali Sarajevo, rekao: „To je spomenik braniocima, ljudima koji su pozvani u vojsku da brane svoju zemlju, koji su se

odazvali, koji su dali svoj život. Oni zaslužuju spomenik. U ratu je, naravno, bilo žrtava. Naravno da su pucali iz topova i naravno da je bilo razaranja. Svi spomenici u svetu posvećeni vojnicima u ratovima, na neki način su i spomenici ljudima koji su ubijali, koji su pucali. Pa, to se podrazumeva. Svako ko bude tamo palio sveću ili polagao venac, razumeće to na svoj način“, rekao je Alimpić.

Tako zvuči katarza demokrata, koalicioni partneri ne treba da se posebno trude, jer, ionako svi znaju da je rat nesreća. Svedemo li rat na nivo elementarne nepogode, lako ćemo da odamo počast njegovim žrtvama, iako će zlikovci sedeti pored fontane, verujući, kao, uostalom, i njihovi nalogodavci, da su svi žrtve.

Samo malobrojne nevladine organizacije i retki pojedinci oštro su se usprotivili ovakvom poimanju novije istorije, označavajući ga kao izjednačavanje žrtava i dželata. Žene u crnom naglasile su u svom apelu da bi „jedinstveni spomenik žrtvama i dželata od Maribora do Suve Reke bio iskrivljavanje istorijskih činjenica“.

Od koga su „branioci“ branili „otadžbinu“

„To poriče zločine i briše krivicu Srbije za ratove, demonizuje ‘neprijatelje’, stvara iluziju pobe-
de, izjednačava dobrovoljce, nasilno mobilisane i redovne vojnike, uvodi kategorije ‘nevinih’ i ‘krivih’ žrtava, zatvara vrata suočavanju sa prošlošću, ruga se pravosnažnim presudama Haškog tribunala, Suda UN i oduzima građanima i građankama Srbije pravo na katarzu. Ovaj spomenik čiji je kreator gradska vlast Beograda, vraća zločin na mesto zločina i neporecivo kazuje da su ratovi smišljeni i proizvedeni u

Beogradu, te da se 24. marta 2012, vraćaju svojim živim i mrtvim tvorcima i kažnjavaju one

koji se nisu ni rodili kad su ratovi počeli. Srbija je autor i koautor agresorskih ratova u Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu od 1991, do 1999. Nijedan vojnik i dobrovoljac Srbije nije

branio ‘otadžbinu’ na liniji Karlobag-Karlovac-Ogulin – Virovitica. Tamo je mogao da ‘brani’ samo ‘veliku Srbiju’ od lokalnog življa. Ideja o spomeniku-blenderu potiče od Miloševićevih ‘veterana’ i ‘ratnih invalida’ koji žele da ovom spomeničkom nakazom opravdaju poraz onoga za šta su se borili i prikažu poraz kao pobedu“, naglašava se u apelu.

Dan pred najavljeno otvaranje Žene u crnom organizovale su protest ispred Skupštine grada. Učesnice su nosile parole „Stop spomeniku na Savskom trgu!“, „Ne izjednačavaju se žrtve i zločinci!“, „Otađzbina se ne brani kilometrima daleko“, „Osvajači nisu branioci otađzbine“, „Zahtevamo spomenik neznatom dezertetu!“, „Zahtevamo spomenik žrtvama u Srebrenici“.

Istoričarka Dubravka Stojanović je posvetu na spomeniku ocenila kao svojevrsno priznanje da je Srbija vodila rat za veliku Srbiju.

„Šta je otađzbina. Gde se ona nalazi? Gde se ona brani? Dakle, 1991. godine, ta država je još uvek Jugoslavija. Ako oni brane Jugoslaviju, onda se postavlja pitanje od koga. Dakle, oni brane Jugoslaviju od njenih naroda, koji su tom državom nezadovoljni, hoće iz nje da odu. Prema tome, ponovo imamo istu ideologiju, gde je u srpskom razumevanju stvari bitna država, a ne narod. Prema tome, oni brane neku imaginarnu Jugoslaviju, koju više niko neće. Dakle, oni je brane od nje same. To je prva mogućnost koja je potpuni nonsens i te braniocima već stavljaju u jednu politički nemoguću situaciju. Jasno da oni moraju da izgube rat, jer brane državu od naroda. Dakle, to neće da može. To je prva stvar. Ako ta država nije Jugoslavija, nego je ta država ova Srbija, je li, koja njima podiže spomenik u centru svoje prestonice, onda se naravno postavlja pitanje zašto oni ovu Srbiju brane u Dubrovniku, Vukovaru, zašto oni bombarduju Osijek, zašto je njihov centar u Kninu. Ja se, naravno, sećam parole, Srbija se brani u Kninu, ali mogli smo da kažemo, to je Miloševićeva parola. Ali, današnja vlast i dalje izgleda smatra da je otađzbina negde tamo, gde mi zapravo ponovo, sada kroz taj najnoviji spomenik, dobijamo novi dokaz da je otađzbina zapravo tamo i da te granice Srbije nisu povučene. Ili, treća varijanta jeste da je ovaj spomenik konačno priznanje da oni jesu pravili Veliku Srbiju, jer u tom slučaju onda je zaista OK što su oni u Kninu i što su oni u Vukovaru i što bombarduju Karlovac, jer to jeste ta granica. Ali, onda bi nesvesno, zapravo, ovo bio prvi spomenik i prvo priznanje da se zaista rat

vodio za taj ratni cilj, tako da u tom smislu, taj spomenik jeste spomenik Velikoj Srbiji. I, u tom smislu, on se savršeno i vremenski poklapa sa rehabilitacijom Draže Mihajlovića, jer onda je to trajno utemeljenje tog programa, koji će i rehabilitovati svog heroja i postaviti spomenik toj otadžbini koja, ne znamo tačno gde se prostire“, ističe Dubravka Stojanović (Pešćanik, 23. mart).

Protiv licemerja

Žarko Korać, narodni poslanik, predsednik Socijaldemokratske unije, kaže da se podizanjem spomenika sa ovakvim zvaničnim predznakom „na mala vrata želi rehabilitacija kvislinga,

saradnika okupatora i, u ovom slučaju, ljudi koji su osuđeni ili će biti osuđeni pred Haškim tribunalom“

„Protivnik sam licemerja kojim se izjednačavaju žrtve i zločinci, to civilizovani narodi nikada nisu

radili. Ponekad su se građanski ratovi završavali lažnim poverenjem i nivelisanjem odgovornosti, ali

to su bile druge istorijske okolnosti i neka druga odgovornost, krivična i druga. Ne mogu se oni koji

su ubijeni i oni koji su ih ubili naći u jednom trenutku na istom mestu i prema svima izraziti jednako

poštovanje. Kroz čitavu ljudsku istoriju ostalo je određeno ko je bio napadač, ko je bio zlikovac, ko je

rušio mir i oduzeo nekome život“, ističe Korać.

Iako je gradonačelnik Đilas najavio da će Savski trg biti „jedna od najlepših ulica u gradu“, kada se dovrši i kada se izmesti autobuska stanica kod bioskopa „Partizan“, stiče se utisak da je jedan posao u predizbornoj kampanji obavljen, doduše neuspešno, i u izvedbi kao podvala, pa sad građevinsku operativu treba preseliti tamo gde je učinkovitija. Naime, nakon neuspešnog otvaranja, spomen-park jeste počeo da služi svrsi, utoliko što se na klupama odmaraju penzioneri. Primetno je, međutim, da su betonske ploče rasklimane, a mermerna, spomenička, nije čestito ni obrisana. Sa mesta predviđenog za fontanu ukolnjeni su venci i ukazala se voda korišćena za betoniranje. Ideja je ostala, radnici su otišli dalje.

Rehabilitacija zločinca

PIŠE: VOJISLAVA VIGNJEVIĆ

Zrela, civilizovana društva i nacije koje drže do sebe, čuvaju i neguju istinu o sopstvenoj istorijskoj prošlosti, insistirajući na temeljnim vrednostima. Ne pada im na pamet da je iskrivljuju ili revidiraju. To, međutim, nije slučaj sa Srbijom. Ovde i sada na delu je morbidno kopanje po prošlosti kojim se hoće dokazati da su zločinci ustvari, bili i ostali patriote.

U poslednje dve decenije svedoci smo neprekidne revizije istorijske istine o antifašističkoj borbi. Vrhunac ove retrogradne interpretacije i tendencije je proces za rehabilitaciju Draže Mihailovića započet pred Višim sudom u Beogradu. Rehabilitacija ovog ratnog zločinca ne podrazumeva samo nedopustivo normalizovanje jedne izrazito negativne istorijske ličnosti, već označava ukupnu rehabilitaciju ideologije i prakse ravnogorskog četničkog pokreta.

Ratni zločinac Draža Mihailović, na osnovu političke i komandne odgovornosti snosi najveću krivicu

za zločine formacija pod njegovom kontrolom. Mihailović je tokom rata svakodnevno obaveštavan o zločinima koje su činile ravnogorske četničke formacije nad pripadnicima i simpatizerima partizanskog oslobodilačkog pokreta, nesrpskim i civilnim stanovništvom, kao i o izdajničkoj, kolaboracionističkoj delatnosti lokalnih četničkih zapovednika. Umesto da kazni počinioce zločina i vinovnike izdaje, Mihailović je afirmisao i nagrađivao ove zločine i aktore kolaboracije, ili je pak bio neposredni inspirator zločina nad borcima za slobodu i civilnim stanovništvom i neposredan učesnik u kolaboraciji sa okupatorom.

Tokom ratova devedesetih godina prošlog veka, zločine su počinili oni koji su inspirisani ideologijom i praksom ravnogorskog četničkog pokreta. I ideologijom Velike Srbije kao temeljnim projektom etničkog čišćenja i uništavanja nesrpskog stanovništva na prostoru bivše Jugoslavije, što se do najstrašnijih

razmera ponovilo u Bosni i Hercegovini. Podsećanja radi, treba navesti da je samo u opštini Foča, od 1941. do 1945. godine ubijeno (zaklano, spaljeno, streljano) 3525 bošnjačkih civila, mahom žena, dece i staraca. Taj morbidni spisak je dug i broji na hiljade nevinih žrtava koje su pale pod četničkim terorom i u brojnim gradovima Srbije.

Proces rehabilitacije koji traje godinama, ali se uskoro očekuje definitivna odluka, nailazi na zid ćutanja ovdašnjih zvaničnika. U izbornoj kampa-nji politički lideri zaobilaze ovu temu. Čak se ni Vuk Drašković, jedan od najvatrenijih pobornika četnika i Draže Mihajlovića, tim povodom nije oglasio. Valjda zato što je u koaliciji sa Čedomirom Jovanovićem, i Žarkom Koraćem kojima je na srcu građanska a ne četnička Srbija.

Novinari iz regiona nisu propustili priliku da tokom poslednje posete Vuka Jeremića Briselu traže komentar na proces rehabilitacije Draže Mihailovića, na šta je ovaj odgovorio da je to unutrašnje, izuzetno delikatno pitanje u Srbiji te zato ne bi o tome raspravljao izvan svoje zemlje.

Jelko Kacin, međutim, rado je govorio o ovoj temi i rekao sledeće: "EU pažljivo prati proces za rehabilitaciju četničkog komandanta Draže Mihailovića a mene, kao izvestioca Evropskog parlamenta, pre svega zabrinjava evidentan pokušaj promene sistema vrednosti. Mihailović je simbol šovinizma I ratnih zločina u ime stvaranja Velike Srbije".

Ako je u ovdašnjoj javnosti početak procesa prošao gotovo nezapaženo, u regionu se desilo suprotno. Reakcije su otvorene i oštre. Predsednik Hrvatske Ivo Josipović je izjavio: "Draža Mihailović je ratni zločinac a četništvo je kvislinški zločinački pokret. Mogu se sjetiti puno bitaka u kojima su četnici sudjelovali zajedno s Nijemcima, Talijanima i ustašama protiv partizana. Mogu se sjetiti onih slučajeva u kojima su napravili pokolje civilnog stanovništva, pa i ovdje u Hrvatskoj, pri čemu su stradali i Srbi od četničke ruke. Ako proces završi, to će biti veliki korak natrag u odnosu na Drugi svjetski rat I antifašizam".

Javnost u Bosni i Hercegovini, izuzev Republike Srpske, takođe je uznemirena. Tako je Denis Bećirović, zamenik predsedavajućeg Predstavničkog doma Skupštine BiH u pismu predsednici Skupštine Srbije Slavici Đukić Dejanović poručio da četnička ideologija predstavlja direktnu opasnost po nezavisnost, celovitost i suverenitet Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Crne Gore. On ju je pozvao

da dodatno skrene pažnju javnosti, posebno poslanicima srpskog parlamenta na potrebu podsticanja i ohrabriranja borbe protiv neofašizma, šovinizma i ekstremizma.

Bećirović je svoju zabrinutost preneo i Ranku Krivokapiću, predsedniku crnogorskog parlamenta. U odgovoru, Krivokapić ističe: "Delim Vaše ocjene o mračnoj istorijskoj ulozi četničkog pokreta i opasnosti koju potencijalna rehabilitacija zločinca Draže Mihailovića predstavlja za čitav region. Proces koji se vodi u Beogradu ocenjujem i kao podmukao i opasan pokušaj revizije istine o jugoslovenskim ratovima devedesetih godina prošlog vijeka. Rat u Hrvatskoj, a prije svega u Bosni i Hercegovini, kao i strahoviti sistemski zločini koji su u Vašoj državi počinjeni, bili su praktična realizacija ciljeva četničkog pokreta. Etničko čišćenje i genocid nad nesrpskim stanovništvom centralni je dio četničkog projekta. Pružanjem legitimacije Draži Mihailoviću naknadno se legitimišu i zlodjela njegovih nasljednika u BiH".

Jedan od temeljnih postulata Evropske unije je antifašizam. Srbija je, evo, dogurala do statusa kandidata za člana EU, što će reći da je namerna da jednog dana postane članica evropske porodice naroda. Kako, kad se njen antifašizam devalvira i ruši jednim ovakvim procesom? Procesom koji ne samo da Srbiju udaljava od Evrope, nego potire sve one žrtve koje su pale u antifašističkoj borbi za slobodu od okupatora, koju je poveo i izvojevao narodnooslobodilački, partizanski pokret.

Stid, đenerali i 11.541 stolica

PIŠE: STIPE SIKAVICA

Da je bilo stida, cela bi Srbija na katolički Veli-ki petak, 6. aprila, to jest na 20-godišnjicu počet-ka ubijanja Sarajeva i njegovih 11.541, što odrasl(e) og što nejak(e)og stanovni(ce)ka, a sve u režiji srp-ske nacionalističke elite i u izvedbi srpske soldači-je, odnosno taloga armije koja je glumatata zaštit-nicu svih „naših naroda i narodnosti“, da je dakle bilo stida, Srbija bi spustila zastave na pola koplja u znak pijeteta prema pobijenim Sarajlijama, i cela bi Srbija na trenutak kleknula kao čin pokajanja, i makar bi za taj trenutak dobila boju one linije koju su tvorile 11.541 prazna crvena stolica, a koje su bile poređane sredokračom grada mučenika i isto-vremeno, heroja. Nažalost, stid ne samo kao da više ne obitava u Srbiji, mada krvavi tragovi teš-ko zamislivih zločina koji su se razigravali pod srp-skim ratnim barjacima širom upokojene Jugoslavije ne mogu okopneti, nego je u Beogradu, valjda kao kakav-takav kontrapunkt deficitu srama, na brzinu improvizovan nekakav spomenik „svim žrtvama i braniocima otadžbine na prostoru bivše Jugoslavije u ratovima devedesetih“ (kojim žrtvama, kojim bra-niocima, koje otadžbine!?). Ono malo bistre vode sa izvora časti i poštenja što su ga ovoga puta na neko-likim lokacijama u Bogađu (i u još nekim mestima) tvorile grupice građana okupljenih oko jezgara nekih nevladinih oraganizacija i socijaldemokrata profeso-ra Koraća – poklonivši se sarajevskim žrtvama među kojima je bilo više od hiljadu dečijih nevinašaca – nije bilo dovoljno da opere obraz Srbije.

Intonaciju tom gromoglasnom i sveopštem srp-skom ćutanju dao je predsednik države Boris Tadić. Njegov politički intimus Milorad Dodik tobože se sil-no uvredio sarajevskim performansom i, naravno, u stilu i duhu beščašća iz Banjaluke urlao kako je obe-ležavanje 20. godišnjice „navodne opsade Sarajeva“ smišljeno s ciljem da bi se narušio ugled veštačke tvorevine, iz milošte zvane Srpska, a kojoj on apso-lutni gospodar. Dodikov, pardon, Mladićev đeneral (a u ovom tekstu ćemo pomenuti samo neke žive i jed-nog povampirenog đenerala koji baš ovih dana daju svoj „puni doprinos“ „srpskoj istorijskoj istini“ i upor-nom, a ipak uzaludnom nastojanju da, ako već ne

mogu da se sasvim negiraju ratni zločini srpske regularne i paravojne soldačije, a ono da se bar relativizuju do nivelisanja na nivou svih zaraće-nih strana!) i njegova desna ruka, Manojlo Milova-nović, tvrdio je još početkom ove godine da „Voj-ska nije stvorila RS, ona je samo branila Srpsku... VRS je samo branila svoj narod i državu“ (od koga ih je branila kad je „država“ sklepata na leševima poput onih 11.541 sarajevskih!?)

Nisu imala ama baš nikakvog efekta na ovdaš-nju zvaničnu politiku, posebno ne na tzv. patriot-sku Srbiju, upozorenja ovdašnjih časnih ljudi, ni upozorenja iz susednih država u kojima je tokom Drugog svetskog rata četnička kama radila punim kapacitetom, ni upozorenja koja su dolazila iz ostalog dela sveta; nisu dakle, imale efekta sve te dobronamerne opomene da će rehabilitacija četničkih vojnih formacija i njihovog komandan-ta đenerala Draže imati veoma loše posledice po Srbiju i njene građane jer se, između ostalog, na taj način Srbija, bez obzira na to šta tvrde dežur-ni državni istoričari, de facto isključuje iz antifa-šističke koalicije. Četnički pokret je izjednačen sa partizanskim, a đeneral tek što nije i zvanično rehabilitovan premda je već poodavno zaseo na stranice školskih udžbenika, i samo još preostaje da svečano umaršira i u kasarne i vojne jedinice. Tako je zapravo rehabilitovana jedna mračna ideologija, ide-ologija koja je i bila pokretačka energija i za zločine koji su inspirisali režisera Harisa Pašovića da projek-tuje i postavi „Sarajevsku crvenu liniju“.

A, veliki porodični prijatelj đenerala Ratka Mladi-ća, njegovo rame ne za plakanje nego za ponos, pen-zionisani, a opet u našoj svakodnevnici sveprisut-ni đeneral Zoran Stanković, smeši nam se gotovo sa svakog ćoška glavnog grada kao predsednički kan-didat na predstojećim izborima. Od običnog patolo-ga u činu kapetana koji je tokom razaranja Jugoslavi-je ćeprkao samo po leševima srpskih ratnih žrtava i srpskih jurišnika, za koje je zasluge, a sve preskaćući po dve-tri stepenice, prišio na uniformu i đeneralsko lišće, uz Koštuničinu podršku dogurao je najpre do načelnika Vojnomedicinske akademije, potom je pro-movisan u ministra odbrane, pa u ministra zdravlja, i, evo, ne bi bilo nikakvo čudo da zasedne i na pred-sednički tron. Ali njegova moralna vertikala dospela

je u poštanske sandučice prestoničkih birača najpre u vidu preporuke, njegove lične i Ujedinjenih regiona Srbije, da baš njega treba da izaberu za gradonačelnika glavnog grada, no, im se to učinilo malo, te se čovek brže-bolje premetnuo u kandidata za šefa države. Iz te perspektive biračima je poslao koliko mudru toliko i originalnu poruku: „...Siguran sam u to da danas ne postoji odgovoran političar i pojedinac koji bi potpisao nezavisnost Kosmeta ili prihvatio gašenje Republike Srpske, jer se radi o najvišoj, istorijskoj odgovornosti...“

Uspon hijerarhijskom lestvicom Veselina Šljivančanina zaustavljen je takoreći spletom nesrećnih okolnosti u činu pukovnika, đeneralsko mu je značenje za dlaku pretekla haška optužnica. On se, međutim, virtuelno, spisateljski izdigao na najvišu vojnu osmatračnicu i u Večernjim novostima najavio knjigu koja nosi naslov: „Branio sam istinu“. Tako će konačno na videlo izbiti činjenice koje će svedočiti da on, kao oficir bezbednosti u elitnoj, gardijskoj diviziji srpsko-crnogorskih ostataka Jugoslovenske narodne armije, sa najboljim preporukama za napredovanje u Službi do samih njenih vrhova, nije imao ništa sa onim groznim zločinom na Ovčari: „Pošteno i časno sam služio otadžbini, bez ijedne mrlje. Nisam mogao da verujem za šta me optužuju“. Mada je i u ovom slučaju veoma nejasno kojoj je to otadžbini „pošteno i časno“ služio pošto su baš srpsko-crnogorski ostaci armije u sadejstvu sa raznobojnom, ponajviše četničkom paramilitarnom bratijom, nemilice razarali bivšu zajedničku državu, može se samo zamišljati kakava će to „potresna“ a „duboko ljudska“ autobiografija da ispadne iz Šljivančaninovog pera kad je autor propere „srpskom istinom“.

Na sreću samih autora i na polzu velike vojnopenzionerske družine, Vojske Srbije i korifeja Srpske pravoslavne crkve i zvanične politike, nije Šljivančanin izuzetak u vojnoj populaciji koji je sklon memoarskom spisateljstvu. Naprotiv, mnoge su knjige još odavno našle čitaoce, a mnoge tek očekuju svoje pisce. Eto, na primer, đeneral Aleksandar Vasiljević, Šljivančaninov šef po bezbednosnoj liniji, čelni čovek vojne Službe baš iz onog najkritičnijeg vremena devedesetih godina prošlog veka, upravo je ovih dana u promet pustio svoje reminiscencije pod vojničkim naslovom „Štit“, a naš najugledniji, na Balkanu najstariji dnevni list otvorio je svoje stranice tom „remek-delu“ memoarske literature, nudeći ga čitaocu u obliku feljtonskog štiva.

Pa, šta nam to dobroga i zanimljivoga nudi Aleksandar Vasiljević? Možda bismo se time mogli podrobnije pozabaviti drugom prilikom, a ovde o tome tek dve-tri krajnje simplifikovane rečenice: „Štit“ je kodni naziv ingeniozno smišljene i izvedene operacije Službe vojne bezbednosti – a sve, dakako, pod budnim nadzorom mudre Vrhovne komande sa poznatim „svetim trojstvom“ na čelu „ja, Sloba i Veljko“, odnosno Jović – Milošević – Kadijević, u kojoj su srpski oficiri Službe koje je predvodio đeneral Vasiljević, iskoristivši jednog hrvatskog kolegu prezimenom Jager, namagarčili hrvatske hadezeovske uzdanice, to jest glupog generala Martina Špegelja i još glupljeg policajca Josipa Boljkovca tako što su u sami osvit „građanskog i verskog rata“ u Hrvatskoj pratili „ilegalni uvoz oružja“ iz Mađarske, sve to beležili skrivenom kamerom, da bi, po scenariju Ljubodraga Stojadinovića, o tome snimili dokumentarac (taj triler još nije prikazan ni na jednom fesivalu) kojim su početkom 1991, šokirali javnost, tada još uvek makar napola jugoslovensku. Tako je sprečeno naoružavanje paravojnih formacija u Hrvata koji su bili naumili da se tek tako „ocepe“ od Jugoslavije!

Pre toga, gotovo svi magacini oružja ondašnje Teritorijalne odbrane u Hrvatskoj postali su vlasništvo Armije. I tako razoružana, Hrvatska je započela rat za čiju inicijalnu kapislu bezrazložno i neosnovano optužuju Srbiju koja ni juče za Miloševićeve i Koštuničine vladavine, ni danas za Tadićevog zemana, čak nije ni bila u ratu! Za potrebe ovog teksta o tome toliko.

Da, a šta je bilo sa Bosnom? Kadijević se i u knjizi „Moje viđeneje raspada“ takođe hvališe kako je razoružao i bosansku Teritorijalnu odbranu, ali, naravno, ne na svim lokacijama. K tome još: „U Bosni je“, veli Vasiljević, „situacija bila savim drugačija jer su se jedino Srbi odazivali vojnim pozivima i oni su nakon povlačenja JNA ostali sa naoružanjem koje su imali“. E, sad, nećemo sitničariti i pitati šta mu znači sintagma „ostali sa naoružanjem“, i gde su to „ostali sa naoružanjem“, i, spada li u to naoružanje i ona silna artiljerija kojom su pod Mladićevom komandom „raspamećivali“ Sarajevo!? Doduše, bezbroj smo puta pročitali i slušali da su „oni ostali sa tim naoružanjem“ da bi „odbranili Srpsku i srpski narod“! Tako su, uostalom, branili i odbranili i sarajevske Srbe. S te tačke gledišta, stvarno je umesno pitanje banjalučkog establišmenta: koja je bila svrha „Sarajevske crvene linije“? Ko to tamo govori o stidu?!

Da li je bilo NATO agresije

PIŠE: ALEKSANDAR SEKULović

Notorna je činjenica da između Srbije i Evropske unije postoji drastična razlika u oceni NATO intervencije u Srbiji 1999. godine. Dok je za Evropsku uniju to bila humanitarna akcija, usmerena na sprečavanje vrlo verovatnog etničkog čišćenja i progona Albanaca sa Kosova, za Srbiju je to bila „agresija“ radi kažnjavanja Srbije zbog nepokornosti i, radi stvaranja nezavisne države Kosovo.

Budući da ova razlika nije neko obično diplomatsko neslaganje, već nepomirljiva razlika u vrednosnom opredeljenju, opravdano je postaviti pitanje, kakvog smisla ima proces pridruživanja Srbije Evropskoj uniji? Ako je EU zajednica zasnovana na istim vrednostima, onda joj nije u interesu da u svojim redovima ima nekog ko je doživljava kao neprijatelja, kao što ni Srbiji nije u interesu da ulazi u zajednicu koju smatra neprijateljskom. Ispada da je glavni motiv Srbije ekonomska korist, a taj motiv redovno ima dejstvo bumeranga, kao što pokazuje primer Grčke: stvara nerealna očekivanja kod stanovništva, želju da se živi znatno iznad sopstvenih mogućnosti, da se svaki ekonomski promašaj pokriva fondovima Evropske unije, a sve to završava u bankrotstvu nacionalne ekonomije. A sasvim je izvesno da Evropska unija, poučena dramatičnim iskustvom sa Grčkom, neće u budućnosti biti tako darežljiva prema onima koji Evropsku uniju doživljavaju isključivo kao „kravu muzaru“.

Na ovo pitanje ne vredi odgovarati tvrdnjom da NATO i EU nisu isto i da Srbija gaji neprijateljstvo prema NATO paktu, ali ne i prema EU, jer je to klasično izbegavanje odgovora. NATO i EU se zasnivaju na istom vrednosnom sistemu, sve glavne članice EU aktivno su učestvovala u NATO intervenciji, dok su je sve druge podržavale ili odobravale. A presuda Okružnog suda u Beogradu, kojom su na dugogodišnje zatvorske kazne osuđeni Šreder, Širak, Bler i drugi državnici iz Evropske unije, ni do sada nije proglašena glupošću, što svedoči da se iza izražavanja neprijateljstva prema NATO krije duboki animozitet prema Evropskoj uniji.

Takođe, i očekivanje da će ova razlika biti vremenom prevaziđena, jer „vreme leči sve“, pokazalo se potpuno iluzornim. Na srpskoj strani, osuđena NATO intervencije umesto da slabi kako vreme prolazi, sve se više pojačava, upotrebljavaju se sve oštriji tonovi i sve teže reči. A, ono što je najvažnije jeste da u tom zaoštavanju stava učestvuje, združeno čitava lepeza srpske političke scene, od krajnje leve do krajnje desnice, od opštinskih funkcionera do predsednika Republike. Izuzetak je samo jedan tanak sloj evrooptimista koje srpski fašizam naziva „autošoviniisti“.

Navešćemo ovde samo neke od primera tog zaoštavanja stava prema NATO intervenciji iz najnovijeg perioda, tj. iz javnih istupa srpskih zvaničnika tokom 2011. i 2012. godine.

Tako, na primer, kada je, u junu 2011. u Beogradu održana tzv. Strategijska konferencija, to je izazvalo čitavu lavinu protesta uz najteže kvalifikacije na račun NATO. Najdalje je otišla Demokratska stranka Srbije koja je organizovala javne proteste protiv te konferencije sa obrazloženjem da je reč o konferenciji NATO pakta koji je izvršio agresiju na Srbiju. Na mitingu koji je tim povodom održan u centru Beograda poznati pesnik Dobrica Erić rekao je sledeće: „NATO je skraćenica za Nacističku Antirusku Teroističku Organizaciju“, što je kod prisutnih izazvalo buru oduševljenja.

Istim povodom oglasio se i patrijarh Srpske pravoslavne crkve Irinej koji je rekao da je NATO ostavio teške rane srpskom narodu i njegovoj privredi i da je održavanje te konferencije „lek koji je pogan za te rane“. A ministar Milutin Mrkonjić, objašnjavajući svoj način rada, kaže da je radni elan stekao u obnovi zemlje „posle zverskog bombardovanja NATO avijacije“. Slična je i ocena generala Stevana Mirkovića predsednika jedne od komunističkih partija u Srbiji: „Zašto, pita on, vojska ne uhapsi američkog generala Klarka zbog zločinačkog bombardovanja Srbije 1999. godine.“

Ovaj konsenzus srpske javnosti i politike u oceni karaktera NATO intervencije bio je, ali samo naizgled, narušen prilikom usvajanja Deklaracije Narodne skupštine Republike Srbije „o osudi zločina učinjenih nad pripadnicima srpskog naroda i građanima Srbije“, u oktobru 2010. Nacionalistička opozicija je oštro protestovala što je u Deklaraciji upotrebljen vrednosno neutralan termin „NATO bombardovanje“ i zahtevala je da se umesto njega govori o „NATO agresiji“, ili o „zlikovačkoj agresiji“, kako tu akciju naziva Srpska radikalna stranka. Skupštinska većina je, naravno, usvojila Deklaraciju u predloženom tekstu i oko toga nije dalje vođena polemika, jer je svima bilo jasno da je vrednosna neutralnost izraza „NATO bombardovanje“ samo prividna i samo ako se izvuče iz konteksta u kom je upotrebljen. Ali, kad se ima u vidu da se o žrtvama NATO bombardovanja govori u Deklaraciji o osudi **zločina** učinjenih nad pripadnicima srpskog naroda i građanima Srbije, onda je jasno da i skupštinska većina smatra NATO intervenciju za zločin i agresiju protiv Srbije. Sve ovo potvrdio je nedavno i predsednik Boris Tadić, izrekavši do sada najoštriju osudu NATO intervencije: „Taj rat bio je zločin protiv naše zemlje i protiv našeg naroda“.

Ovakav stav Borisa Tadića identičan je onome što su o NATO intervenciji govorili Milošević i Šešelj koji su time krivicu za stradanje Srbije sa sebe i svog nacional-socijalističkog režima usmeravali na NATO. Jer, ako je NATO intervencija „zločinačka agresija“ logično se nameće zaključak da režim Milošević-Šešelj nije ništa kriv za tu agresiju, da je vodio ispravnu politiku odbrane srpskog naroda od genocida koji su mu spremali Hrvati, Bošnjaci i Albanci. Prema tome, teza o „zločinačkoj agresiji“ nije toliko usmerena na osudu NATO pakta, koliko na opravdanje režima Milošević-Šešelj i na opravdanje celokupne srpske politike u periodu 1990-2000.

Formalno-logičko pokrće za teške kvalifikacije NATO intervencije jesu civilne žrtve i materijalna šteta koju je Srbija tada pretrpela. Ali, to nije nikakav argument, jer svaki rat nosi sa sobom velike ljudske i materijalne gubitke. Kada bi to bio kriterijum za ocenu opravdanosti nekog rata, onda bi se moglo reći da su SSSR, SAD, Velika Britanija i druge države iz anti-fašističke koalicije počinile „zločinačku agresiju“ protiv Nemačke, Japana i Italije. Doduše, Italija je blagovremenom kapitulacijom uspela da izbegne teže gubitke, mada je i razaranje benediktinskog manastira u Kasinu, uz pogibiju nekoliko stotina civila u njemu, dovoljno da se postavi pitanje, da li savezničke trupe nisu izvršile „zločinačku agresiju“ protiv fašističke Italije. A šta tek reći za bombardovanje Drezdena, Berlina, Nirnberga i drugih nemačkih gradova američke i britanske avijacije i sovjetskih „kaćuša“, uz stotine hiljada civilnih žrtava i uništenje neprocenjivog kulturnog blaga, ili pak, za atomske bombe bačene na Hirošimu i Nagasaki?

Naravno, sa humanog stanovišta svi ljudski i materijalni gubici su jednaki, ali ovde je reč o nečem drugom: ovde je reč o tome da se želi njihovo političko izjednačavanje iz kojeg bi onda sledio logičan zaključak - da su svi učesnici rata bili isti, da su svi podjednako krivi i da, kako kaže Boris Tadić, „svako svakome treba da se izvini“. Takvo izjednačavanje ima za cilj da prikrije krivicu onih koji su započeli ratnu avanturu, da prikrije činjenicu da nikad ne bi bilo ni Drezdena, ni Hirošime, ni Kasina, ni Grdelice, da Hitlerov nacizam nije krenuo u stvaranje „Velike Nemačke“ i istrebljenje „nižih“ rasa, da nije bilo ambicije japanskog militarizma da zagospodari celom Azijom, da Musolini nije želeo da obnovi Rimsku imperiju i ovlada celim Mediteranom, da srpski fašizam nije

obnovio svoj projekat „Velike Srbije“ i krenuo u ujedinjenje „srpskog etničkog prostora“. Jednom rečju, ovo izjednačavanje ima za cilj da sakrije neljudsku prirodu režima koji su izazvali rat, da sakrije činjenicu da su upravo ti režimi i njihove neuravnotežene vođe odgovorni za patnje koje je pretrpeo njihov narod.

To što u Srbiji ovom izjednačavanju pribegavaju svi akteri režima Milošević-Šešelj, potpuno je razumljivo. Manje je, međutim, razumljivo to što ovom sofisticiranom opravdavanju režima Milošević-Šešelj pribegavaju i oni koji su na vlast došli posle 2000. godine i koji su sa tim režimom bili u oštroj sukobu. To pokazuje da se generalna orijentacija srpskog društva iz perioda 1987-1991, kada je izvršen odlučan raskid sa tzv. komunizmom i kad je ideologija velikosrpskog nacionalizma plebiscitarno prihvaćena, nije uopšte promenila. Unutar te generalne orijentacije postojale su, i u doba režima Milošević-Šešelj a i još uvek ozbiljne razlike o tome ko, kako i kada treba da realizuje projekat ujedinjenja svih Srba u jednu državu i definitivnog rešenja srpskog nacionalnog pitanja. Te razlike bile su ponekad vrlo oštre i dovodile do međusobnih obračuna, pa i fizičkih likvidacija, što je stvaralo privid da postoje različite političke orijentacije i da nema jedinstva oko osnovnog nacionalnog cilja. U suštini, sve razlike koje su postojale u srpskom nacionalnom korpusu svodile su se na odnos sa Miloševićem i na pitanje, da li u ostvarenje nacionalnog cilja ići sa njim ili bez njega. Nestankom Miloševića sa političke i životne scene nestao je i glavni razlog neslaganja tako da se može reći da je stepen sloge, jedinstva i saglasnosti oko strateških pravaca rešavanja srpskog nacionalnog pitanja sad veći nego u periodu 1987-1991. Jedan od izraza te sloge i saglasnosti jeste i unisona osuda NATO intervencije kao „zločinačke agresije“. Na to ojačano jedinstvo uticala je još jedna činjenica: dok

je u periodu 1987-1991, izgledalo da je san u ujedinjenju „srpskih zemalja“ na dohvataju ruke, što je dovodilo do nadmetanja i međusobnog nadmetanja – ko će koju poziciju zauzeti u toj novoj tvorevini, sad je taj konkurentski naboje splasnuo. Tvorevini ideje o svesrpskom okupljanju sada smatraju da je to jedan dugoročan cilj, da je to nešto što je zadatak budućih generacija u izmenjenim međunarodnim okolnostima. A ono što se sad može činiti jeste da se jača nacionalno jedinstvo na izvornom projektu srpskog nacionalizma, a naročito da se u tom duhu vaspitavaju mlade generacije. Ova nova strateška orijentacija dovela je poslednjih godina do osetnog kretanja u desno celokupnog srpskog društva, a ne samo njegove politike. To se može videti na brojnim primerima: od nepomirljivog stava prema Kosovu, stalnog destabilizovanja Bosne i Hercegovine preko one genocidne tvorevine pod nazivom Republika Srpska, isto takvog upornog destabilizovanja Crne Gore, rehabilitacije četničkog pokreta i Draže Mihailovića, pa sve do prezasićenosti medijske scene retorikom i ličnostima iz perioda ratnog šovinizma, kao što je slučaj sa gostovanjem na RTS Dragoslava Bokana, jednog od viđenijih eksponenata srpskog neofašizma, poznatog po izjavi da je „prosuti tursku krv, srpska dužnost najsvetija“, publikovanja knjiga kriminalaca i ratnih zločinaca (Ulemek, Lukić, Šljivančanin i dr.) itd.

Da zaključimo: sud o NATO intervenciji kao „zločinačkoj agresiji“ predstavlja sastavni deo ukupne političke klime i stanja svesti u srpskom društvu i nje ga nije moguće promeniti ili eliminisati bez promene političke klime i vladajućeg sistema vrednosti u Srbiji. To je ona najvažnija reforma koju Srbija treba da učini na svom putu ka Evropskoj uniji. Tu reformu Srbija treba da sprovede, ne zbog Evropske unije već radi same sebe, radi toga da definitivno raskine sa režimom Milošević-Šešelj i sa vrednosnim sistemom na kome je taj režim počivao. A dokaz da je ta reforma ostvarena biće priznanje Srbije da je NATO intervencija bila nužna i opravdana akcija protiv jednog bezumnog režima.

Važno je učestvovati

PIŠE: VLADIMIR GLIGOROV

Zašto hriliti u Evropsku uniju, kada je neizvesno da li će ona opstati ili će se raspasti, a u svakom slučaju će se odnosi u njoj promeniti, na primer, tako što će postojati članovi prvog, drugog ili čak trećeg reda. Čemu trud da se zemlja kandiduje za, recimo, treću ligu? Da bi se dali odgovori na ta pitanja potrebno je oceniti da li su eventualni efekti promena, kakve god da su, u Evropskoj uniji manji ako se zemlja kandiduje za članstvo ili ne. Potom bi trebalo ustanoviti u kom bi se položaju zemlja našla ukoliko bi ostala izvan procesa evropskih integracija, čak ako je u konačnom ishodu reč o dezintegraciji sadašnjeg oblika privrednog i političkog povezivanja.

Dakle, prvo, koja je korist od kandidature? Osnovna je u tome što se učestvuje u procesu donošenja odluka u Evropskoj uniji. Naravno, sve do učlanjenja ovo učešće ne podrazumeva i glasanje za odluke koje se donose, što takođe znači da se ne može učestvovati u političkoj trgovini i tako obezbediti ishod koji je u sopstvenom interesu. No, kad se već pokrene proces pregovaranja, posredno se dobija mogućnost uticanja na odluke zemalja članica budući da sadržaj ugovora zavisi od saglasnosti obeju strana koje pregovaraju.

Da bi se ovo videlo dovoljno je poći od činjenice da interesi pojedinih zemalja članica Evropske unije nisu identični kad je reč o proširenju na nove zemlje. U najvećem broju slučajeva neke zemlje imaju posebne interese, bilo da su oni kulturni, privredni ili politički. Oni mogu da budu takvi da u konačnom zbiru ne postoji saglasnost da se neka zemlja podrži, ili pretežu interesi onih koji imaju specifične zahteve koji ne moraju da budu prihvatljivi zemlji koja se kandiduje za članstvo.

Primeru radi, u praktično svim prethodnim procesima proširenja Evropske ekonomske zajednice ili Evropske unije, postojali su bilateralni problemi koji su otežavali taj proces. U nekoliko slučajeva

reč je bila o liberalizaciji trgovine nekretninama, dok je u nekim drugim problem bio u tretmanu etničkih manjina. U nekim slučajevima, zemlja koja traži prijem u članstvo nije imala interes da pristupi svim oblicima integracije, na primer, monetarnoj uniji ili šengentskom sistemu slobode kretanja. U nekim drugim, opet, zemlje članice su tražile izuzeće od liberalizacije tržišta rada, bar na određeno vreme. Ovi sukobi interesa su rešavani bilateralnim i multilateralnim pregovorima, gde je postojanje različitih interesa u multilateralnim pregovorima imalo pozitivan uticaj na konačni ishod. U ne malom broju slučajeva, zemlje koje su pretile vetom ukoliko im se ne ispunjavaju uslovi su bile spremne da od njega odustanu u korist kompromisnog rešenja koje, u svakom slučaju, mora da bude u skladu sa načelima na kojima počiva celokupna zajednica. U tom smislu, sa početkom pregovora, nezavisno od činjenice što se ne stiče glas u telima Evropske unije, povećava se uticaj na odluke koje zajednica donosi. Ovaj uticaj se povećava sa približavanjem zemlje konačnom ugovoru i učlanjenju.

Da bi se ocenilo da li je svejedno bolje ostati izvan Evropske unije nezavisno od toga što se u tom slučaju na njene odluke može mnogo manje uticati, potrebno je oceniti da li se time obezbeđuje mogućnost da se steknu dodatne prednosti ili izbegnu nepovoljni uticaji. To, naravno, nije samo privredno već i političko pitanje. Uzmimo, stoga, prvo posebno osetljivo političko pitanje – status Kosova.

Kod bilo koje ocene nečega što bi moglo da se dogodi u budućnosti, korisno je videti da li se nešto može naučiti iz prošlosti. Do osamostaljenja Kosova je došlo u periodu kad Srbija, ne samo da nije bila članica Evropske unije već je sa značajnim zemljama članicama imala veoma rđave odnose, od početka raspada Jugoslavije pa do rata za Kosovo. Oko razloga za taj kvalitet odnosa nije neophodno postići saglasnost, jer je ovde važno samo uočiti da nepostojanje ugovornih odnosa sa Evropskom unijom ne povećava srpskoj politici manevarski prostor, bar ne ako je suditi po

iskustvu. Naravno, očekivanja mogu biti drukčija ako se ceni da su se okolnosti bitno promenile i da bi politička težina Srbije bila uvećana ukoliko ne bi težila članstvu u Evropskoj uniji. No, trebalo bi uzeti u obzir činjenicu da je sad potrebno, ne samo sprečiti osamostaljivanje Kosova već i obezbediti njegov povratak pod suverenitet Srbije. To znači da je praktično političko pitanje da li se interesi koje Srbija ima na Kosovu mogu lakše ostvariti u uslovi- ma nepostojanja ugovornih odnosa sa Evropskom unijom. Ovo se pitanje u krajnjoj instanci svodi na to, da li bi se veći efekti postigli u bilateralnom odnosu Srbije i Kosova, ili bi multilateralni kontekst Evropske unije bio povoljniji. To, naravno, nije neza- visno od toga kako se interesi koje Srbija ima na Kosovu definišu. Ukoliko je reč o proširenju suve- reniteta, ni jedan kontekst ne obećava. Ukoliko je, pak, interes da se dođe do takvog konstitucional- nog uređenja na Kosovu koje štiti interese manjina i države Srbije, onda je multilaterani kontekst svaka- ko bolji budući da bilateralni odnosi verovatno osta- li konfliktni, jer ni jedna ni druga strana ne mogu da postignu svoje maksimalističke ciljeve.

Kada je reč o privrednim odnosima, valja poći od razumevanja da mala, otvorena privreda ne može da se lako zaštititi od spoljašnjih uticaja, jer joj je otvorenost u interesu, a ona značajno ograničava izbor dostupnih i poželjnih privrednih politika. Pri- mera radi, veoma je teško imati nezavisnu mone- tarnu politiku, jer je ona u najvećoj meri određena ekonomskim odnosima sa inostranstvom. Takođe, ograničen je prostor fiskalne politike, jer je potreb- no paziti na kretanje konkurentnosti. Zbog toga, veo- ma su male mogućnosti da se mala privreda zašti- ti od međunarodnih privrednih kretanja. Posebno, ukoliko se teži ubrzanom rastu i društvenom i sav- kom drugom razvoju. Tako posmatrano, nije u intere- su srpske privrede da ne postoje ugovorni odnosi sa Evropskom unijom, a to se pre svega odnosi na režim međusobne trgovine, a onda i finansijskih i drugih odnosa. Dakle, u uslovima kad se zemlja ne može zaštititi od ekonomskih kretanja u inostranstvu, sva- kako je bolje ukoliko može da učestvuje u formulisa- nju zajedničke privredne politike i može da se oslanja na elemente zajedničkog preuzimanja rizika, što se u žargonu Evropske unije naziva solidarnošću.

Ovo važi i u okolnostima kad se odlučuje o daljem jačanju Unije, ali i u onima kad se odlučuje o even- tualnom labavljenju ili kidanju veza između člano- va Unije. Jer, opet, nije nevažno biti u položaju da se

bar kolektivno dela da bi se smanjile posledice eventualnog raspada Unije; jer u surpotnom, reč je opet o situaciji u kojoj se samo trpe posledi- ce spoljašnjih kretanja na koja se ne može uticati. Konačno, ne bi bilo neočekivano ukoliko bi se ras- pad Evropske unije odvijao uz nepotrebno velike troškove zemalja nečlanica. Ovo je razlog da čak i velike zemlje i privrede traže forume na kojima bi mogle da utiču na kretanja u Uniji.

Ima li smisla, pitaju se neki, ulaziti u proces čiji se kraj ne vidi, a gde se možda ništa više od tre- ćerazrednog položaja ne može postići? Ovo opet pretpostavlja da je bolje ostati izvan toga proce- sa već sad, jer se trud nikako ne isplati. To otpri- like znači, da je bolje računati sa izvesnošću neu- speha, a ne sa verovatnoćom, koliko god malom, uspeha. Tako kako sada stoje stvari, izgledi da se uspostavi Evropska unija sa zemljama prve, dru- ge i treće lige u velikoj meri zavise od toga oko čega će se dogovoriti zemlje članice. Nije nerea- listično pretpostaviti da je većina zemalja zainte- resovana za očuvanje Unije u kojoj su sve zemlje članice u istom statusu, osim ukoliko ne odluče da u nekom obliku integracije ne učestvuju. To se ne odnosi na zemlje koje nisu ni kandidati, a ni u procesu pregovaranja sa Evropskom unijom. One na odluke u Uniji ne mogu ni da utiču.

Tu je ključno da je proces integracije dobrovoljan. Ukoliko se ne postigne dogovor o prihvatljivom obli- ku saradnje, nje neće ni biti. Da bi postojale zemlje drugog i trećeg reda, potrebno je da one to i pri- hvate. U ovom času, sve zemlje koje pregovaraju za članstvo u Uniji to čine sa ciljem punopravnog član- stva. Kada bi ishod trebalo da bude drukčiji, treba- lo bi otvoriti drugačije pregovore - u koje se ne mora ući ukoliko se smatraju nekorisnim. Zapravo, odluka da se krene u pregovore sa Evropskom unijom jeste odluka da se ne prihvati drugorazredni ili trećera- zredni položaj.

Na osnovu ovoga se može reći da nema sumnje da je sad potrebno što više skratiti vreme kanidatskog statusa i otpočeti pregovore. Bilo bi dobro kad bi oko toga postojala saglasnost, jer će se inače, taj proces politizovati, zbog čega ishod ne mora da bude tako dobar kao što bi mogao da bude.

Ustavni remont Srbije

PIŠE: IVAN TOROV

Kandidatura za članstvo u EU je konačno tu, sad – najverovatnije odmah čim se sazna ko će u narednim godinama vladati Srbijom, odnosno jesu li prevagu odnele proevropske ili antievropske političke stranke – počinje novo, možda još dramatičnije i mučnije preganjanje. Najpre oko određivanja datuma, a potom i sam početak i, naravno, tok budućih višegodišnjih pristupnih pregovora. Postizborno postrojavanje ili prestrojavanje, može to razdoblje dodatno da iskomplikuje, ali i da olakša, odrediće, nema sumnje, ne samo brzinu, već iznad svega kvalitet prilagođavanja Srbije evropskim vrednostima i regulativima. A valjda će i konačno uskloniti s dnevnog reda iscrpljujuću dilemu, želi li Srbija u EU ili joj je put ka Briselu nova prilika za (samo)destrukciju, unutrašnje političke manipulacije i namirivanje kojekakvih računa.

Bilo kako bilo, tek budući stari ili novi stana-ri u zdanjima na Andrićevom vencu (Predsedništvu) i Nemanjinoj (vlada) suočiće se već najesen sa potpuno novom situacijom u kojoj se na njihove odgovore neće dugo čekati i kada će im pregovarači „s druge strane stola“ pažljivo meriti svaku reč i potez. I procenjivati koliko su im sagovornici iskreni o svakom pokrenutom pregovaračkom poglavlju, od ekologije, zdravstva i obrazovanja do Kosova i decentralizacije, a koliko je njihova argumentacija sračunata za demagošku i populističku unutrašnju upotrebu.

U tom kontekstu, jedna od najvažnijih tema biće testiranje spremnosti srpskog političkog i državnog vrha da jedan loš, retrogradan i rigidan Ustav zameni novim i modernijim idejama i rešenjima, radikalnim izmenama ili pisanjem popuno novog teksta, prilagodi demokratskim i civilizacijskim vrednostima i pravilima porodice evropskih naroda i država. Briselu će u tom svom budućem insistiranju ići na ruku najnovije istraživanje javnog mnjenja, po kome čak 64 odsto građana smatra da je Ustav Srbije – izglasan 2006. godine u ambijentu trulog i iracionalnog kompromisa političkih partija i njihovih lidera, bez ikakve javne debate i mišljenja stručne javnosti i nevladinog sektora, upotrebom crkve i samog patrijarha i instrumentalizovanim

medijskim propagandnim pritiskom, sa, najblaže rečeno, sumnjivim ishodom referendumskeg izjašnjavanja – apsolutno zreo za temeljito preispitivanje, odnosno „generalku“. Pa, ako su građani za tako nešto, valja uveriti i njihove političke reprezentere da je dalji put u Evropu naprosto nemoguć sa ustavnim rešenjima koje Srbiji vezuju ruke, guraju je nazad, održavaju privid nekakvog opštrenacionalnog konsenzusa, a, zapravo, brane već stvoreni manevarski prostor za kolektivnu manipulaciju i opštu distribuciju svakojakih zabluda i prevara, čega smo poslednjih šest godina i te kako bili svedoci. Pri tom će, svakako, od velikog značaja biti evropski pritisak da novi ili modifikovani Ustav ne bude još jedno političko zamajavanje naroda, odnosno rezultat uskonacionalnog, najčešće nacionalističkog i kvazipatriotskog busanja u grudi, već projekat koji bi nastao nakon istinske i iscrpne javne debate, koja bi u punoj meri animirao i mobilisao ekspertske krugove, sve političke partije i grupacije, civilni sektor i udruženja građana, medije...

Iako će izmene ustavnog ustrojstva u određenom trenutku biti jedan od uslova u kretanju Srbije ka EU, bilo bi sasvim pogrešno i kontraproduktivno ako bi se čitav taj posao u domaćoj ili široj javnosti doživljavao samo kao „nametnuta obaveza“, nešto što, eto, moramo da učinimo, jer to „oni od nas ultimativno traže“. Onako kako smo se, recimo, do skora odnosili prema saradnji sa Haškim sudom za ratne zločine, pregovorima sa Kosovom oko „tehničkih pitanja“, ili, pak, tzv. reformi pravosudnog sistema. Ma koliko EU bila zainteresovana, pa čak i uslovljavala dalji evrointegrativni proces, za Srbiju će biti od presudne važnosti da potrebu za ustavnim promenama shvati kao sopstveni, a ne nametnuti izbor. Time će se stvoriti potpuno nova i drugačija motivacija, zapravo, ambijent u kome će sama Srbija, zbog sopstvene demokratske i razvojne budućnosti, pre svega, procenjivati šta joj je činiti: da li joj je dalje napadno forsiranje nacionalne (srpske) države na štetu njene multikulturalnosti i koncepta modernije građanske države strateški iskorak ili strateški

promašaj; hoće li se i dalje održavati prividi i iluzije tipa sadašnje ustavne preambule kako je Kosovo „neotuđivi deo Srbije“; da li Srbiji odgovara parlamentarni sistem vladanja (kako stoji i u sadašnjem Ustavu) ili (polu)predsednički sistem (kakvog su nam poslednjih godina nametnuli Boris Tadić i njegova DS); da li joj je decentralizacija i regionalizacija samo isprazna marketinška demagoška i populistička retorika pre izbora, ili sama suština njenog prerastanja u modernu demokratsku državu evropskog profila.

Ne manje važni za sudbinu Srbije su i neki drugi odgovori: da li se, na primer, pod raznim izgovorima, ponovo uspostavlja vanustavni uticaj crkve, vojske, policije i tajnih službi, gde se u međuvremenu zagubio društveni mehanizam kontrole rada institucija koje, posle kraće pauze, ponovo simbolizuju povratak na autoritarne modele vladanja jedne „jake ličnosti“; da li je duboka ekonomska i socijalna kriza Srbije rezultat njenog „uvoza spolja“ ili posledica još poodavno uspostavljene dominacije politike nad ekonomijom, koliko je korupcija zlo koje neprestano reprodukuje sam sistem.

Ustav iz 2006, kao produkt tadašnje kohabitacione ograničenosti i voluntarističkog egoizma jedne, dve, ili više ideološki limitiranih matrica, još preciznije, njihovih (kolo)vođa, nije ponudio prava rešenja, a, istini za volju, nije mu ni bila namera da posluži kao mehanizam koji će ispravljati strateške promašaje jednog društva i političke oligarhije koja njime vlada. Naprotiv, neke je tolerisao, druge ignorisao, trećima je, opet, kumovao. Dobili smo „najviši pravni akt“ države, koji to, zapravo, nije, već sredstvo za, s jedne strane, kolektivno manipulisanje širim slojevima društva, a, s druge, za jednokratnu upotrebu političara na vlasti. Takav ustav je, zbog svoje nedorečenosti, improvizacija, polurešenja, ideoloških limita, pa i nesuvislih formulacija tipa Srbija je „država srpskog naroda i drugih građana koji u njoj žive“, kompromitovao samu ideju demokratskog ustrojstva, učinio je Srbiju još slabijom, nemoćnijom i manje respektabilnom državom.

Izgradnja institucija i vladavina prava

PIŠE: NIKOLA SAMARDŽIĆ

Srpska tranzicija se odvijala po ugledu na tranziciju manje uspešnih istočnoevropskih zemalja. Izostavljanjem „srednje klase“ iz procesa privatizacije i restitucije, širi građanski slojevi su izuzeti iz važnih procesa neposrednog odlučivanja i lišeni snage društvenog pritiska. Relativno siromaštvo srednje klase moglo bi da bude jedno od važnih objašnjenja zaostajanja Srbije u procesima evropske integracije, pomirenja sa susedima, izgradnje funkcionalnih institucija, liberalizacije ekonomije i uspostavljanja vladavine prava. U svakodnevnom životu osećaju se društvena nestabilnost i kriza onog sistema vrednosti koji se zasniva na kapitalističko-građanskoj etici rada, zalaganja, društvene i porodične odgovornosti, učenja, usavršavanja i samousavršavanja.

Trenutno stanje institucija, opšte bezbednosti, ekonomskih sloboda i sigurnosti investicija ukazuje na vitalnost autoritarne vladavine i autarhije u javnim poslovima. U razdoblju intenziviranja tranzicije, nakon 2001, zaključen je neformalan politički ugovor tajkuna i proletarijata koji prividno ili zaista dele vrednosti populizma, nacionalizma i ciničnog odnosa prema načelima ljudske jednakosti i vladavine prava. Uz Rusku Federaciju, Belorusiju ili Ukrajinu, Srbija nije u tom smislu istorijski izuzetak. Evropski proces bi se zato mogao smatrati jedinom efikasnom snagom, podrazumevajući političke pritiske na konkretne ličnosti i institucije, koja bi mogla da otvori začarani krug koji povezuje nemogućnost i nesposobnost društva da se demokratizuje i modernizuje pod političkim uticajima i u novom institucionalnom okviru, dok političke elite u institucijama i para-institucijama, posredstvom medija i arbitrarnih odluka, održavaju društvo u stanju stangacije, možda i nove postepene dezintegracije. Pad standarda, negativan demografski priraštaj, nizak nivo – na evropskom dnu – obrazovanja, profesionalizacije, upotrebe savremenih tehnologija, gušenje medijskih, time i političkih sloboda, tržišni monopoli i korupcija, sve su samo egzaktno utvrđeni simptomi jednog

dugotrajnog stanja koje Srbiju ne kvalifikuje u smislu poželjnog regionalnog ili evropskog partnera.

Odluku o dodeli statusa kandidata Srbiji su 1. marta 2012, na samitu u Briselu doneli šefova država ili vlada zemalja EU, pošto je odluka odložena 9. decembra 2011, kad je ocenjeno da bi Srbija morala da ostvari nedvosmislen napredak u određenim segmentima odnosa s Prištinom. Konkretan datum početka pregovora zavisiće od daljeg napretka reformi i od budućnosti dijaloga Beograda i Prištine. Podsećanja radi, pregovori se odvijaju u „okviru“ kojim su definisani metodi i načela u skladu sa zaključcima Evropskog saveta iz 2004, na međuvladinoj konferenciji u kojoj učestvuju sve države članice, zajedno s predstavnicima države kandidata. Od država kandidata očekuje se napredak u skladu s Kopenhaškim kriterijumima: stabilnost institucija koje obezbeđuju demokratiju, vladavinu prava, ljudska prava, poštovanje i zaštitu manjina; uspostavljanje finkcionalne tržišne ekonomije koja je u stanju da izdrži tržišnu konkurenciju; politička, ekonomska i monetarna stabilnost i administrativni kapaciteti koji obezbeđuju tu stabilnost.

Ključne teme pregovaranja koje spadaju u pravne i institucionalne tekovine EU, za Srbiju će biti poglavlja 23. i 24. Poglavlje 23. odnosi se na „Pravosuđe i fundamentalna prava“, na politiku čuvanja i razvoja EU kao područja sloboda, bezbednosti i pravde. U tom smislu je neophodna izgradnja nezavisnog i efikasnog sudstva, koja podrazumeva nepristrasnost, integritet i visoke standarde sudova kao obezbeđenja vladavine prava.

Obaveza je država članica da se delotvorno bore protiv korupcije i rade na njenoj prevenciji i suzbijanju. Članice EU obavezne su i da obezbeđuju sva osnovna prava građanstva predviđena Poveljom o fundamentalnim pravima. Poglavlje 24. predviđa očuvanje i dalji razvoj EU kao prostora slobode, bezbednosti i pravde, kontrolom granica i migranata, policijskom i sudskom saradnjom, borbom protiv organizovanog kriminala i korupcije. Države u tom smislu moraju biti adekvatno opremljene i raspolagati institucionalnim kapacitetom agencija posvećenih primeni zakona, pre svega reformisane, kontrolisane i efikasne policijske službe.

„Reforma pravosuđa“ sprovedena na partokratskim merilima, korišćenjem protivzakonitih, nedozvoljenih i nemoralnih sredstava (praćenje, prisluškivanje, sakupljanje činjenica iz oblasti privatnog života nevažnih za vršenje službe, naknadno postavljanje ključnih kriterijuma), učinila je da Srbija ostane na evropskom začelju u domenu vladavine prava. Nadređenost izvršne vlasti i političkih partija tužilaštvima i sudovima dodatno je podstakla korupciju, urušavanje opšteg sistema vrednosti, ekonomsku i imovinsku nestabilnost, poslovnu neefikasnost i nedovoljno pravno obezbeđivanje ugovora i investicija. Ugroženi su javni red i mir, a društvo prepušteno fizičkim pritiscima organizovanih bandi pod pokroviteljstvom sportskih društava, političkih organizacija i pojedinih sektora policije, vojske i crkve. Novinari plaćenici ispisuju poternice, najavljuju sudske presude, veličaju kriminalce i ratne zločine. Političari ucenjuju i reketiraju strane korporacije. Veliki broj malih i srednjih preduzeća doveden je, za račun tajkuna, do ekonomskog kolapsa. Država nije samo najveći poslodavac, ona po nalogu svojih najfunkcionalnijih segmenata, političara i oligarha ispisuje javne optužnice i određuje pritvor svima koji se zamere političarima ili tajkunima. Pritvor, u pojedinim slučajevima, uz posebne oblike torture, pre svega zahvaljujući neljudskim uslovima smeštaja optuženika, može trajati mesecima ili godinama.

Stanje vladavine prava, ljudskih prava i bezbednosti definisano je konkretnim sistemom funkcija i sistemskim rešenjima. Uspostavljena struktura generator je korupcije, samovolje političara i finansijskih oligarha, i nastavka tranzicionog procesa u kome vlasnici državne imovine postaju odabrani pojedinci, umesto da se kapitališu široki slojevi kako bi se i time obezbedila vladavina prava, i dugoročno usmerio nastavak procesa demokratizacije i evropske integracije. Često se događa da sami beneficijeri i profiteri postanu ljudske žrtve

takvog sistema. Model lične, feudalne odanosti, čije se kršenje kažnjava drastičnim odlukama, nekad i ubistvima, uspostavljen je u fazi postepene dezintegracije i degeneracije Miloševićevog režima u drugoj polovini devedesetih.

Sistem funkcija se, u pomenutom smislu odnosi na političke i policijske pritise, ucene, pretnje i reketiranje. Bilo je otvorenih sumnji da je takvim metodima zapravo obavljen sam proces „reforme pravosuđa“. Sistemska rešenja ne predviđaju samostalnost u odlučivanju i finansijsku nezavisnost tužilaštava i sudova.

Trenutno je najozbiljnija anomalija uspostavljenog stanja sistem državnih agencija kojima su substituisane i derogirane funkcije tužilaštava i sudova. Sa više od 130 državnih agencija, Srbija je apsolutni evropski rekorder. Jedinica za sveobuhvatnu reformu propisa u jednom trenutku je popisala više od 150 različitih regulatornih tela. Cela administracija SFRJ brojala je 28.134 zaposlena, a današnja državna uprava u Srbiji zapošljava oko 30.000. U Nemačkoj, sa 80 miliona stanovnika postoji samo šest agencija; u Finskoj devet, u Slovačkoj osam, u Češkoj 11. U Nemačkoj je samo 6,7 odsto zaposleno u javnom sektoru, u Srbiji jedna trećina.

Nacrtom budžeta za 2012, nije predviđeno ukidanje nijedne od državnih agencija, direkcija, kancelarija, uprava i saveta. Neke od agencija, poput Agencije za hemikalije, naplaćuju naknade po ugledu na Švedsku, pa registracija jednog šampona ili deterdženta staje do 10.000 eura, a za registraciju jednog biocidnog proizvoda (praškovi, deterdženti, šamponi, kozmetika) potrebno je uplatiti milion dinara bez PDV). Nedavno je osnovana i Agencija za pomorsku plovību koja će se baviti ispitivanjem uzroka pomorskih nesreća! Agencija za socijalno stanovanje navodno će pomagati građanima da dođu do stana ukoliko ne mogu da ga kupe po tržišnim uslovima. Pomenući segment stambene izgradnje inače je jedan od najočiglednijih generatora korupcije i jedan od uzroka

kolapsa građevinske industrije, s veoma konkretnom odgovornošću ministara Dulića, Šutanovca i Mrkonjića. Unija poslodavaca Srbije izračunala je da raznorazne agencije, kancelarije, direkcije, uprave državu godišnje staju više od 820 miliona eura. Regionalnim razvojem se bave Ministarstvo za ekonomiju i regionalni razvoj, Nacionalna agencija za regionalni razvoj, Savet za regionalni i ravnomerni razvoj, Kancelarija za održivi razvoj nerazvijenih područja i lokalne kancelarije za regionalni razvoj. Pod Ministarstvom životne sredine, rudarstva i prostornog planiranja su Agencija za zaštitu životne sredine sa istoimenim fondom koji godišnje troši 225 miliona budžetskih dinara, Agencija za zaštitu životne sredine, Fond za zaštitu životne sredine i Institut za zaštitu prirode u Srbiji.

Vlada istovremeno finansira Agenciju za borbu protiv korupcije i Savet za borbu protiv korupcije, čime je uspostavljen i sukob interesa, umesto da pitanja korupcije otvaraju i rešavaju tužilaštva i sudovi. Stranačko zapošljavanje najočiglednije je u Agenciji za privatizaciju, koja je, od osnivanja 2001, sedam puta promenila direktora. Za rad Agencije vezani su veoma ozbiljni koruptivni skandali u koje su bile uključene važne ličnosti Miloševićevog režima, postajući činioci novog poretka, tajkuni ili klasični kriminalci. U gotovo svim fondovima i savetima, direktori su se menjali sa svakom promenom vlade, i broj zaposlenih se povećavao.

U procesu pregovaranja o pristupanju, ukoliko bude otvoren do kraja godine, kako se najavljuje, EU bi morala da obrati pažnju na sva sporna sistemska rešenja. Potrebno je da korupcionaški skandali, politička samovolja i nivo vaninstitucionalnog političkog pritiska postanu deo sadržaja uslova i preporuka. Proces pregovaranja sigurno neće biti uspešan ukoliko EU ne bude bila u stanju da pokrene procese konkretizovanja političke i krivične odgovornosti konkretnih pojedinaca koji su suština sistema, umesto institucija koje su slabe, neefikasne, a neke od njih i suviše.

Moguća „baršunasta restauracija“

PIŠE: DAVOR GJENERO

(Specijalno iz Zagreba za Povelju)

Na učinak srpske administracije, kojoj upravo istječe mandat, pogodbene koalicije mekog krila demokratskog pokreta i „mekog“ krila prethodnog autoritarnog režima, u Srbiji se vjerojatno gleda drugačije, nego li iz najbližega susjedstva. Tadićeva je administracija, naime, bitno relaksirala regionalne odnose. Uz malo više odlučnosti i manje ustupaka pogodbenom partneru, ova je administracija sigurno mogla postići i nešto više, a njen ključni uspjeh – dobivanje statusa kandidata za članstvo u EU – mogao je biti ostvaren bitno prije. Međutim, iako je vrijeme resurs koga nije moguće nadoknaditi, ono, iako nije bilo optimalno iskorišteno, nije bilo niti protraćeno.

Na početku mandata Tadićeve pogodbene administracije puna suradnja s Haškim tribunalom i ozbiljno suočavanje Srbije s nedavnom prošlošću nisu se činili ostvarivima, a društveni otpori izgledali su izrazito snažno. Unatoč tome, administraciji je uspjelo bez pretjeranih potresa, izručiti Hagu i Karadžića i Mladića, a iako se na početku mandata činilo kako bi ispunjavanje ovih međunarodnih obveza moglo biti fatalno za administraciju, danas „protuhaške“ političke akcije nemaju relevantan utjecaj na političku arenu. Na početku mandata radikalna retorika uživala je naklonost gotovo polovine biračkoga tijela u Srbiji, a danas Šešeljeve eskapade u finalu procesa protiv njega pred Haškim tribunalom na političku arenu u Srbiji ne djeluju onako kako je ovaj očekivao.

Ipak, Srbija još uvijek nije u situaciji u kojoj bi vrijedila ona diplomatska kurtoazna rečenica kako to, tko će u njoj u narednom mandatu biti na vlasti nema bitnog utjecaja na bilateralne odnose. Iako je pitanje „suočavanja s prošlošću“ do neke mjere riješeno i ono ne može biti razlogom protudemokratskog prevrata, pa vjerojatno više nije moguće niti to da bi neki politički lider životom platio odvažnost u suočavanju s tim problemom, kao što se dogodilo Zoranu Đinđiću, nakon atentata na kojeg je, doduše, slijedilo kratkotrajno razdoblje konsolidacije demokratskih snaga, ali ubrzo nakon toga i „baršunasta restauracija“ političkih vrednota iz razdoblja Miloševićeva protudemokratskog

režima, neki drugi oblici „baršunaste restauracije“ u Srbiji mogući su i danas. Naime, odlaganje suočavanja s obvezom razaranja paralelnih struktura, što su ih Miloševićev režim i Koštuničina administracija uspostavili na Kosovu, dovelo je do toga da, iako je taj proces započet, još nije nepovratan i konačan.

Tadićeva administracija dugo je, uostalom sukladno svom pogodbenom karakteru, igrom zasnovanom na vjeri u povratak Rusije kao političkog faktora na Balkanu nastojala relativizirati obveze koje proizlaze iz približavanja euro-atlantskim strukturama i iz započinjanja procesa europske integracije. Iako je, na primjer, u sektoru obrambene politike Tadićev demokratski usmjereni ministar Dragan Šutanovac proveo reforme koje bi bilo teško poništiti (prije svega, uklanjanje obveznog vojnog roka i profesionalizaciju vojske), koje Srbiju vode put integracije u NATO savez, još je na djelu igra s vojno-strateškim oslanjanjem na Rusiju, te održavanjem napetosti vezane uz uvjerenje kako bi Srbija mogla postati prostor suprotstavljanja Rusije proturaketnom štitu NATO.

Iako se odluka o prepuštanju naftnog sektora Rusiji za Srbiju iskazala promašenom, njena politika još uvijek računa na povećanje geostrateškog značenja svoje zemlje, zasnovano na neizvjesnom plinskom „Južnom toku“ i povezivanju naftovodnog sustava iz Rumunjske s onim koji preko Hrvatske vodi na Jadran i potencijalno prema Italiji. Iako Evropa Rusiju doživljava kao zemlju energetskih izvora, među zemljama EU snažna je bojazan od hirovitosti i pokušaja političkog uvjetovanja energetskih isporuka iz Rusije, pa je ekonomska održivost infrastrukturnih projekata vezanih uz ruske energente upitna, a nade u političku održivost ovih projekata u većoj su mjeri zasnovane na ideologiji protivljenja euroatlantskom povezivanju Srbije, nego li na geopolitičkim i ekonomskim faktorima.

Koliko god i iz Tadićeve pogodbene administracije mogu dolaziti glasovi o tome kako bi Srbija potencijalno mogla postati osloncem ruske vojne moći na Balkanu, pa u razdobljima kad ne želi biti tek „meki“ predstavnik starog režima o tome govori i eksponent nekadašnjih Miloševićevih struktura u Tadićevoj administraciji – bivši Miloševićev glasnogovornik Ilica Dačić, i ova bi opsjena s još jednim mandatom Tadićeve administracije nestala s političkoga dnevnog reda. Za konsolidiranje Balkana, na kome sve države svoju perspektivu vide unutar euro-atlantskih struktura i Evropske unije, i gdje je prilagodba političkim i sigurnosnim standardima

što ih zadaje NATO, te političkim, društvenim i ekonomskim, što ih zadaje evropska integracija, najjednostavniji put stvaranja kompatibilnih država, koje će biti sposobne za provođenje zajedničkih politika, izuzetno je važno da se „ruska tlapnja“ definitivno ukloni iz političke agende u Srbiji.

Očito je da Europska unija shvaća situaciju u kojoj je Srbija danas. Zato su se u EU pobrinuli da Tadićeva administracija neposredno pred početak izborne kampanje ostvari uspjeh što bi ga u kampanji morala kapitalizirati. Nažalost, iz iskustva Hrvatske, ali i dobrog dijela novih demokracija, što su 2004. pristupile Uniji, poznato je da na izborima nije lako politički kapitalizirati evropske pristupne uspjehe. Na primjer, Račan je parlamentarne izbore 2003. godine izgubio nakon što je Hrvatskoj otvorio put prema dobivanju kandidatskog statusa, a Jadranka Kosor lani, neposredno nakon što je uspješno završila pristupne pregovore. Ipak, Unija Tadiću nije mogla „dati“ više od kandidatskog statusa, jer do odluke o otvaranju pregovora Srbija mora dokazati da su promjene, provedene u vrijeme administracije kojoj istječe mandat, nepovratne.

I SAD jasno traže način kako poduprijeti administraciju, koja je sklona suradnji s euro-atlantskim strukturama, i Srbiju integritati u njih, pa su mogućnost za to našle u organiziranju donatorske konferencije za zbrinjavanje izbjeglih nakon postjugoslavenskog rata. Važan dio nove političke strategije vezan uz sarajevsku donatorsku konferenciju pomoć je onim izbjeglicama koje su odlučile ostati u Srbiji, a ne vraćati se na područja s kojih potječu. Prvi se put tako odustaje od paradigme „povratka svih“ i traži modus socijalnog zbrinjavanja onih koji se ne žele vratiti, čime se do neke mjere nastoji ublažiti radikalnost ovih skupina useljenih u Srbiju, zatvoriti pristup radikala tom biračkom tijelu i olakšati poziciju umjerenih političkih snaga u Srbiji.

Tadićevu predizbornu poziciju i važnost održavanja većinski demokratske pogodbene administracije shvaćaju i političke elite u zemljama regije. BiH se našla u unutarnjim problemima nakon što je njihov šef diplomatije odlučio poduprijeti Tadićev projekt pacificiranja Vuka Jeremića njegovim nominiranjem za predsjednika Generalne skupštine UN, a hrvatska politička elita nastoji ne zaoštravati sukob vezan uz rehabilitaciju Draže Mihailovića. Međutim, te odluke političke elite u Srbiji na neugodan se način prelamaju na društva i političke arene u njoj susjednim državama. Lagumdžijina spremnost na suradnju s Tadićem u

OUN rezultirala je političkim raskolom u njegovoj stranci – SDP BiH. Hrvatska, pak, javnost ne shvaća razlog „decentnog“ stava javnih vlasti vezano uz slučaj rehabilitacije Draže Mihailovića.

Ovdašnji su mediji, dapače, nastupili vrlo primitivno, dajući velik prostor radikalnoj margini – nerelevantnim kvazihistoričarima i jednako redikuloznim političkim marginalcima iz Beograda. To se, pak, nepotrebno medijsko značenje, u Hrvatskoj dodijeljeno beznačajnim akterima, zatim prelilo u radikalne nacionalističke medije u Srbiji, što su ovim marginalcima pripisali značenje „nacionalnih heroja“ koji su „Hrvatima sve skresali u brk“. Istovremeno, hrvatski mediji ne izvješćuju o stavu demokratske intelektualne i društvene elite u Srbiji koja upozorava na to da je Mihailović nesumnjivo izdavao naredbe o istrebljenju stanovništva druge vjere i nacije i da je po zapovjednoj odgovornosti odgovoran za brojne masovne zločine i nad srpskim i nad drugim narodima.

U Srbiji je inicijativa o Mihailovićevoj rehabilitaciji istovremeno osokolila nacionalističke radikale i otvorila prostor govoru mržnje prema susjednim narodima. Tako se stvara slika o tome kako ne postoji druga, demokratska Srbija, i radikalizira se stav hrvatske javnosti prema procesima u njoj, zasnovan na stereotipu kako su tamo „svi ionako jednaki“. Hrvatski mediji tako, de facto jačaju upravo one političke opcije u Srbiji koje kompliciraju bilateralne odnose, a slabe saveznike u procesu europeizacije i demokratizacije jugoistoka Europe. Nesvjesnim doprinosom radikalizaciji političke arene u Srbiji nanosi se šteta i hrvatskim regionalnim interesima, i politici dobrosusjedstva, ali i demokratskoj političkoj opciji u Srbiji.

Budući da su otvaranje političke kampanje u Srbiji i mogućnost da pogodbeni administracija, koja je započela procese suočavanja s prošlošću, razgradnje paralelnih struktura vlasti na Kosovu, dijalog o rješavanju pragmatičnih problema građana Srbije i Kosova te prilagodbe Srbije evropskim demokratskim i ekonomskim standardima bude zamijenjena vlašću kojoj te politike ne bi bile niti poželjne niti prioritetne, već doveli do prelijevanja napetosti preko granica Srbije na susjedne države u regiji, očito je kako je za regionalnu stabilnost i povoljan politički razvitak susjedstva važno da se Srbija održi na političkom pravcu započetom u mandatu na isteku, pa makar se te politike, kao do sada, provodile na osnovi „političke pogodbe“, često presporo i nedovoljno korjenito.

Začarani krug

PIŠE: BOJANA OPRIJANILIĆ

Reforma pravosuđa je od samog početka u fokusu stručne javnosti Srbije, ali i Evropske komisije i Saveća Evrope. Društvo sudija Srbije je pratilo i reagovalo na sve poteze Vlade koja se uporno branila od svih kritika. Početkom 2011. godine Slobodan Homen, državni sekretar Ministarstva pravde je izjavio da će se do juna 2011. godine znati da li je reforma pravosuđa u Srbiji valjano sprovedena. Homen je tada izjavio da će Brisel, ukoliko se sprovede ceo Akcioni plan za pravosuđe potvrditi ostvarene rezultate. Posebno je istakao da su prvi koraci iz tog plana učinjeni izmenama zakona o Visokom savetu sudstva (VSS) i Državnom veću tužilaca (DVT), iako su te izmene dosta osporavane u javnosti.

Snežana Malović, ministarka pravde je takođe isticala da je reforma pravosuđa počela da pokazuje rezultate, ali da se njeni puni efekti očekuju u narednom periodu. Smeta joj što se reforma posmatra samo kroz jedan njen deo kao što je opšti izbor sudija. Bez obzira na kritike stručne javnosti da su odredbe po kojima VSS i DVT preuzimaju žalbe neizabranih sudija neustavne, ona tvrdi da je duboko uverena da su te odredbe u skladu sa Ustavom. Ona kaže da se već vidi poboljšana efikasnost u Privrednom sudu (što je dobro za zaštitu investicija), ali i u krivičnom delu pravosuđa. Takođe je jako pozitivno što su svi sudovi kompjuterizovani tako da se najzad zna tačno koliko predmeta ima u toku.

Nata Mesarović (predsednica VSS) je izjavila da su se svi složili da je reforma pravosuđa neophodna i da je u reformi VSS radio u skladu sa Ustavom. Odbacila je primedbe radikala da su korišćeni podaci BIA i MUP o tužiocima i sudijama. Navela je da su sudije koje su dobile najviše glasova predloženi parlamentu kao kandidati za članove VSS.

Visoki savet sudstva je 23. maja 2011. godine usvojio Pravila za primenu Odluke o utvrđivanju kriterijuma i merila za ocenu stručnosti, osposobljenosti i dostojnosti (sudija) i za postupak preispitivanja odluka prvog sastava VSS o prestanku sudijske dužnosti. U skladu sa ovim pravilima formirane su dve komisije koje će obaviti razgovor sa neizabranim sudijama. Postupak preispitivanja odluka je javan, što podrazumeva prisustvo medija i posmatrača na ročištima za obavljanje razgovora sa podnosiocima prigovora.

Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije je na sednici u maju 2011. godine donelo odluku da predstavnici udruženja u svojstvu posmatrača učestvuju u postupku preispitivanja odluka prvog sastava Državnog veća tužilaca donetih u decembru 2009. godine. Više stotina sudija podnelo je prigovore na odluke prvog sastava VSS. Ustanovljeno je da prigovor može da bude usvojen i sudija vraćen na posao i bez razgovora ali nijedan prigovor ne može biti odbijen bez razgovora. Ako VSS usvoji prigovor, sudija će biti vraćen na posao bez obzira na odluku o potrebnom broju sudija. Podnosiocu prigovora biće omogućena javnost i neposrednost u postupku, pravo na obrazloženu odluku, kao i pravo na žalbu Ustavnom sudu ukoliko ne bude zadovoljan odlukom VSS. Medijski mogu da prate postupke preispitivanja odluka, ali podnosilac prigovora može da zahteva njihovo isključenje. Na sopstveni zahtev praćenje postupka će biti omogućeno predstavnicima EU, Saveća Evrope, OEBS, Društva sudija Srbije i drugih strukovnih udruženja sudija.

Početkom 2012. godine ponovo je najavljeno rešavanje dva još uvek aktuelna problema u okviru kompleksne reforme srpskog pravosuđa. Političke i pravosudne vlasti obećale su, naime, da će već tokom januara završiti reviziju reizbora sudija, kao i da će Vrhovni savet sudstva konačno biti u kompletnom (legitimnom) sastavu. Što se revizije reizbora tiče, Savet je trebalo da odluči o profesionalnoj sudbini oko 800 pravosudnih poslenika koji u prvom krugu nisu (re)izabrani. Visoki savet sudstva glasao je o pojedinačnim žalbama neizabranih sudija od 15. juna 2011, do kraja godine. U reviziji je procesuirano oko 40 odsto žalbi. Doneto je 377 odluka od kojih su 82 rešene pozitivno, odnosno kojima su sudije vraćene na posao. Većina neizabranih, međutim, i dalje čeka rasplet u telu koje treba da obezbedi nezavisnost treće grane vlasti, odnosno u Visokom savetu sudstva kome se, već duže vreme, osporava zakonitost rada.

Zabrinjavajuće poruke EU

Uoči nove odluke o kandidaturi Srbije za članstvo u EU, iz Brisela su ponovo stigle vesti o zabrinutosti zbog načina na koji se sprovode reforme u srpskom pravosuđu. Unija je poslala jasnu poruku Beogradu - da Visoki savet sudstva Srbije na izvesno vreme prekinje reviziju izbora sudija, kako bi se izbegli očigledni problemi u vezi sa punovažnošću njegovih odluka. Profesorka Vesna Rakić Vodinelić upozorila je da je jasno da je Evropa nezadovoljna načinom na koji je biran sudski kadar u Srbiji. Ona ističe da je cela stvar počela kad se shvatilo da postupak preispitivanja

izbora i reizbora sudija pred Visokim savetom sudstva ne teče kako treba, odnosno da je obeležen brojnim nezakonitostima, pa i dobrom dozom nelegitimiteti. Problem koji je tu najvažniji je to što, po Ustavu više od polovine članova VSS moraju da budu sudije. Za sada, samo četvoro od ukupno 11 članova, su sudije. Takođe, VSS ne postupa u punom sastavu. Vesna Rakić ističe da suština nije u neznanju onih koji su zaduženi da sprovode reforme, već u neobaziranju. Iz toga se može zaključiti samo to da je politički uticaj bio presudan.

Problem sa Visokim savetom sudstva nastao je, podsetimo, nakon hapšenja sudije Blagoja Jakšića i ostavke sudije Milomira Lukića, koji je uz kritike na rad VSS napustio Savet, kao i zbog dvojne funkcije Predraga Dimitrijevića koji je član tog tela i dekan Pravnog fakulteta u Nišu. Po mnogima, sporna je i uloga Nate Mesarović koja glasa u svojstvu sudije, iako je na mesto predsednice VSS izabrana po funkciji – kao predsednica Vrhovnog kasacionog suda, a ne kao izabrani sudija iz redova svojih kolega.

Društvo sudija Srbije upozorilo je ranije da je rad VSS nelegitiman, jer su u donošenju prve odluke o (ne)reizboru učestvovala njegova četiri člana koji su i sada u Visokom savetu sudstva: predsednik VSS, ministarka pravde, predsednik Odbora za pravosuđe i jedan advokat. Drugim rečima, po sistemu „kadija te tuži, kadija ti sudi“, ovi članovi preispituju sopstvenu odluku koju su ranije doneli.

Omer Hadžimerović, potpredsednik Društva sudija Srbije i sudija Apelacionog suda, ističe da je od 11, ostalo sedam članova, a da bi Visoki savet sudstva doneo odluku mora da glasa bar većina članova, odnosno, najmanje šest. U situaciji, da imate jednog od njih koji je podneo ostavku i jednog koji ne može da radi zato što je u pritvoru odluke (o reizboru) nisu mogle da budu donele pod uslovom da nije neko ko ne može, ko ne bi trebalo da glasa – glasao i zbog toga smatramo da te odluke nisu u redu i da nisu zakonite“. Društvo sudija Srbije je do sada uputilo dve žalbe povereniku za informacije od javnog značaja, upozoravajući da Visoki savet sudstva krši Zakon o dostupnosti informacija, jer ne pruža javnosti na uvid sve informacije o preispitivanju procesa reizbora sudija. U tim žalbama se navodi da odluke o usvajanju prigovora neizabranih sudija, kao ni odluke o odbijanju prigovora nisu propraćene nikakvim obrazloženjem VSS. Društvo sudija takođe, navodi da je rezultatima izbora za VSS za šest članova ovog tela, raspisanih početkom marta prošle godine ugrožena nezavisnost sudstva u Srbiji. U saopštenju se konstatuje da

je to učinjeno isključenjem iz izbornog procesa 837 nereizabranih sudija, o čijem statusu još nije pravosnažno odlučeno.

Visoki savet sudstva: sporan legitimitet

Predsednica Visokog saveta sudstva Nata Mesarović je u januaru 2012. godine ocenila je da rad Visokog saveta sudstva u nepotpunom sastavu ne dovodi u pitanje zakonitost postupanja i odlučivanja. Mesarović tvrdi da se to zasniva na mišljenju Ustavnog suda Srbije čiji je stav u predmetu Saveljić, kada je odlučivao o primedbama na nepotpuni prvi sastav VSS rečeno da to ne može uticati na zakonitost njegovog rada, pošto je zakonom propisano da odluke donosi većinom glasova.

Međutim, Ustavni sud Srbije oglosio se samo dva dana nakon ove izjave Nate Mesarović, navodeći da se svojom odlukom u „slučaju Saveljić“ (od 28. maja 2010. godine) izjasnio isključivo o pitanju konstituisanja prvog sastava Visokog saveta sudstva. Ustavni sud Srbije je saopštio da se o pitanju zakonitosti i legitimnosti sadašnjeg sastava Visokog saveta sudstva Ustavni sud do sada nije izjašnjavao, već će to učiniti kroz odluke u predmetima po žalbama sudija na odluke Visokog saveta sudstva“. Inače, kvorum u odlučivanju novog sastava VSS obebeđen je tako što je advokatu Dejanu Čiriću dato pravo da glasa. On je izjavio „da ne vidi razlog zašto ne bi glasao jer zastupa stavove advokature u odlučivanju o izboru sudija“.

Omer Hadžimerović ističe: „Mi osporavamo legitimitet Visokog saveta sudstva, a ne legalitet, zato što je Ustav predvideo da VSS ima većinu sudija, dakle, od 11 članova šestoro treba da budu sudije. Dakle, čitav smisao tog tela koje treba da garantuje nezavisnost sudstva jeste da sudije imaju poverenje u njega i zato je rečeno da bude većina sudija“. Državni sekretar u Ministarstvu pravde, Slobodan Homen izjavio je da će 19. januara 2012. biti završeni izbori za novog člana Visokog saveta sudstva (VSS) odnosno da će od tada raditi u punom sastavu te da će „cela stvar će biti stavljena ad akta“.

Ne(reizabrane) sudije još čekaju na odgovor parlamenta. Naime, iako je Skupštini Srbije upućen predlog da po hitnom postupku izabere člana Visokog saveta sudstva iz redova sudija apelacionih sudova (kandidat je Miroljub Tomić iz kragujevačkog Apelacionog suda) parlament još nije o tome raspravljao. Mesto člana VSS iz apelacionih sudova je upražnjeno u novembru 2011. godine posle ostavke sudije Milomira Lukića.

Igra šibica

PIŠE: MIROSLAV FILIPOVIĆ

Bez obzira šta ko mislio o njima, nije lako kosovskim Srbima. Nije im lako bez obzira na to ko bio na vlasti u Beogradu, a naročito im nije lako uoči izbora. Kosovo je i ovoga puta, kao uvek do sada jedna velika, prevelika glasačka kutija od koje svi, a naročito vladajuća stranka očekuju da bude onaj jezičak na vagi koji će prevagnuti na „pravu“ stranu. Ali, nije to glavna uloga koju treba, a propos izbora, da odigra Kosovo. Kosovo ima mnogo veći značaj od tih nekoliko desetina hiljada glasova koje bi kosovski Srbi najradije dali Putinu ili bar Konuzinu.

Na Kosovu treba da se dokaže da vladajuća koalicija brine o kosovskim Srbima, da ih čuva i brani, na Kosovu ovih dana treba da se pokaže i dokaže da bi Srbi bili zbrisani sa lica zemlje i sa Kosova da nije Tadića, Jermića, Bogdanovića i Stefanovića i njihove mudre politike, i da, ako oni i u narednom mandatu ne budu na vlasti, Srbi već u ponedjeljak slobodno mogu da pale traktore i – pravac Kraljevo.

Za osobu koja to treba da saopšti odabran je ministar Bogdanović. On je u duhu mudrog plana saopštio da se plaši da će Priština pokušati da „uradi nešto slično ili isto kao 17. marta 2004“. „Mi imamo saznanja da se ozbiljne pripreme vrše u Prištini“, rekao je Bogdanović (Press online, 21. april).

Raspirivanje međuetničke mržnje na Kosovu i u Srbiji, uopšte je Miloševićev izum i on je, kad god mu se vlast ljujčala, a redovno uoči izbora, izmišljao neke Srbe koje neko drugi ugrožava, a koje samo on može da spase. Pri tom nije prezao da, ako baš treba malo zavrti točak zla, pa ako pri tom neki Srbin pogine ili ostane bez kuće ili sina, bože moj! Treba, što rekao pokojni Zoran, gledati širu sliku. Međutim, u poslednje vreme na Kosovu nema ugroženih Srba, Srbe na Kosovu već dugo vremena niko ne maltretira, a ako ih ko i maltretira, to su vladini činovnici poslani iz Beograda i lokalni kriminalci koji traže reket.

Zato bi za srpske nacionaliste u Nemanjinoj jedan ratić bio zlata vredan, nekoliko poginulih Srba bili bi za Stranku poklon s neba, nekoliko spaljenih crkava i osmuđenih kaluđera bili bi dar koji bi sasvim sigurno naveo dovoljno veliki broj glasača da glasaju za Stranku i njenog Predsednika.

Zamislite da u Petak uoči Izbora grupa „do zuba naoružanih šiptarskih terorista“ pripuca na mirme i

nedužne Srbe koji obrađuju plastenik da bi se kako-tako prehranili. Možete li da zamislite ko bi se šepurio na televiziji, kako bi teatralno pretio prstom međunarodnoj zajednici, a ko bi hapsio po šumama oko Kuršumlije?

Da se podsetimo....

U martu 2004. godine je Srbija bila u sličnoj situaciji kao sad. I dok sad samo prete i zveckaju oružjem, tog marta su iz Srbije na Kosovo poslate zle horde da zametnu kavgu i kosovske Srbe prikažu ugroženom vrstom. Naravno, super tajna srpska akcija je provaljena nedeljama unapred, pa se protiv njih našlo pedesetak hiljada ionako ostrašćenih Albanaca i operativaca NATO tajnih službi koji su počistili i te ubačene bojovni-

ke, ali i sva uspavana gnezda srpskih plavih i zelenih tajnih službi u crkvenim portama i na školskim tavanima. U toj dvodnevnoj akciji sa teritorije Kosova su proterane na desetine srpskih udbaša prurušenih u kaluđere, učitelje, poštare ili medicinske sestre. Srpske tajne službe se nikada nisu oporavile od tog udarca.

Ali, nije to jedini gaf koji srpske političare pretvara u šibicare i Srbiju (neka mi oproste Romi) u „ciganski rulet“ igru sličnu pravom ruletu u kojoj staniolska kuglica prečesto stane na „čičino“ polje, to jest svi gube, a vlasnik, tj. „čiča“ kupi sve.

Neverovatna je količina stupidnosti sa kojom Srbi pokušavaju da opet prevare ceo svet, ali je još neverovatnija količina stupidnosti koju pokazuju predstavnici međunarodne zajednice pristajući na srpsku igranku bez prestanka ili, kako je to neko rekao, na igru pokera u zamračenoj balkanskoj krčmi, igru u kojoj se ne zna ko više vara i kad će ko da pobedi.

Beograd je izdao zvanično saopštenje da na Kosovu neće organizovati izbore koje će tog dana, inače, organizovati u Srbiji. Rekao je da neće, ali, ustvari, hoće. Naravno, svi su zadovoljni. Tadić i Srbija su poslušali međunarodnu zajednicu i rekli da neće organizovati izbore. Slavodobitno je zadovoljna i međunarodna zajednica, jer su je Tadić i Srbija poslušali i rekli da neće da organizuju izbore. Zgodni su i Srbi sa Kosova jer će imati svoje izbore koje Beograd posle, možda neće a možda i hoće priznati.

Nisu zadovoljni jedino kosovski Albanci kojima će još neko vreme ostati patrljci srpskih paralelnih institucija.

Međunarodna zajednica je odavno uočila sve slabosti i nedostatke Tadića i njegovog načina vladanja, ali su on i Demokratska stranka i dalje daleko najpovoljnija opcija i za Srbiju i za svet. Zbog toga je međunarodna zajednica napravila sa Beogradom dogovor da Vlada izda zvanično saopštenje kojim će, ustvari, prevariti kosovske Albance. Beograd neće sprovesti izbore na Kosovu, a da li će Srbi na Kosovu da ih sprovedu, to se Beograda ne tiče.

Posao smirivanja kosovskih Albanaca preuzeli su Brisel i Vašington. Pritisak međunarodne zajednice na njih je počeo istog dan kada je Beograd saopštio da neće organizovati izbore. Brisel i Vašington su plašili Prištinu Tomom Nikolićem. Bolje vam je da pustite Srbe da sprovedu izbore pa da imate Tadića, nego da nemate izbore pa da na njima pobedi Nikolić.

I, sad, svi se prave ludi. Boris Tadić je građanin, bivši predsednik koji ni sa čim više nema veze. Vlada je donela odluku da izbora nema, njeno Ministarstvo za Kosovo podržava Vladu. Ivica Dačić izjavljuje da se „iz međunarodne zajednice vrše pritisci na predsednicu parlamenta koja zamenjuje predsednika Srbije, da se ona sastane sa predstavnicima tih međunarodnih organizacija, ali da oni nema šta da razgovaraju sa predsednikom Skupštine koja zamenjuje predsednika Srbije, jer je za izbore nadležna jedino Republička izborna komisija“.

Atmosfera je na Kosovu zbog toga veoma nezdrava. Možda neko misli da je to mudra politika kojom se dobija nekoliko malih bitaka u ukupnom ratu za Kosovo, ali nije tako.

Boris Tadić i Demokratska stranka su najprihvatljivija politička opcija za međunarodnu zajednicu i značajan deo Srbije. Njihov evropski put i uzdržanost u odnosu na Rusiju su glavni razlozi za podršku. To su veoma ozbiljne i dalekosežne državničke i državotvorne odluke. Verujem da će izbori to i potvrditi. Upravo zbog toga im je malo bez veze igra koju već dugo igraju, a sastoji se od hitrog premeštanja one staniolske kuglice iz jednog u drugi pa treći poklopac šibice. Pa vi sad pogodite gde je kuglica?

Pucanj u vlastitu nogu

PIŠE: TAMARA KALITERNA

Iako Rezolucija 1244. Saveta bezbednosti UN isključuje na teritoriji Kosova bilo kakvu vlast koju organizuje Srbija, ministar za Kosovo Goran Bogdanović je od marta ponavljao u istom dahu da Srbija „ne može bez pomoći međunarodne zajednice organizovati bilo koje izbore na Kosovu“ i „ne želi da krši Rezoluciju 1244“.

Šef UNMIK Farid Zarif ocenio je da će Srbija, ukoliko organizuje lokalne izbore na Kosovu prekršiti Rezoluciju 1244. i da lokalni izbori „nemaju ni pravno uporište ni posledice“.

Čim je predsednica Skupštine Srbije Slavica Đukić Dejanović raspisala 13. marta izbore i na Kosovu, njen stranački kolega Ivica Dačić je zapretio: „Srbija neće nikog van Srbije da pita da li će raspisati izbore na Kosovu“. Isti Dačić je 31. marta protumačio da je „neophodna saradnja sa međunarodnim organizacijama koje mogu da pomognu da se izbori održe“.

Vlada Srbije je nastavila da moli UNMIK da joj pomogne oko izbora, rekla je Đukić-Dejanović 31. marta, jedne predizborne subote u Novom Sadu, iako je UNMIK, najeklatantniji proizvod Rezolucije 1244, za dan odbio beogradsku molbu.

Iste predizborne subote, ali u Beogradu, Dačić i Bogdanović optužili su druge, kosovske vlasti da su protiv izbora. Kosovska Skupština je rezolucijom obavezala vladu da ne dozvoli beogradske izbore. Među 120 poslanika Skupštine Kosova koji su izglasali rezoluciju, 20 su srpske nacionalnosti.

Obavezana skupštinskim dokumentom, kosovska policija je na prelazu Bela zemlja uhapsila četoricu Srba sa biračkim spiskom i pečatom opštine Vitina. Uhapšeni su predsednik opštine Vitina Srećko Spasić, dvojica opštinskih činovnika i policajac. Oni su osumnjičeni za „podrivanje pravnog poretka na Kosovu“. Beogradsko Ministarstvo za Kosovo ih optužuje kad ih brani argumentom da „rade u institucijama države Srbije“. Opština Vitina je na jugoistočnoj ivici Kosova. Po popisu iz 2003, u Vitini su Albanci 94 odsto stanovništva.

Za nepuna tri meseca na graničnom prelazu Bela Zemlja dva puta su kosovski policajci privodili

poštare iz Srbije koji su prevozili „poštu iz Vranja na centralno Kosovo“, objašnjeno je u Beogradu. Nije objašnjeno zašto pošiljaoci ne šalju pošiljke direktno na Kosovo, gde postoji Posta dhe Telekom i Kosovës, odnosno Pošta i telekomunikacije Kosova d.d. sa 29 poštanskih brojeva.

Direktor Pošta Srbije za Kosovo je Randel Nojkić. Priznao je novinarima da poštari iz Srbije godinama donose na Kosovo račune za korisnike Telekoma Srbije u kome Vlada Srbije ima takozvanu „zlatnu akciju“ Total TV čija je adresa Bulevar Zorana Đinđića 8a, 11070 Beograd i račune za filijale banaka Srbije na Kosovu, a platni promet dve države ne postoji.

Nojkić je predsednik Pokrajinskog odbora Srpskog pokreta obnove (SPO) na Kosovu i dokaz da, kao i u Srbiji partijski kadrovi rukovode javnim preduzećima tamo na Kosovu gde se Srbi uljuljkuju da su suvereni. Nojkić živi u srpskoj enklavi Gračanica i koristi ono što je njegov pretpostavljeni, lider SPO Vuk Drašković opisivao, takođe u martu: „Građani Srbije već 12 godina na svakog sekunda plaćaju 20 eura za održavanje 'preseljenog suvereniteta' nad Kosovom“.

Osim poštara kosovski policajci su priveli „petoricu Srba iz Kosovskog Pomoravlja, pripadnike MUP Srbije koji su izdavali pasoše i vozačke dozvole“, formulisano je u Beogradu.

Kosovsko-pomoravski okrug ne postoji od 1999, kad je Srbija dobrovoljno predala vlast UNMIK na Kosovu. Lanjskim dogovorom Edite Tahiri i Borka Stefanovića takva dokumenta Srbije se oduzimaju.

Srpska dokumenta ne važe južno od Ibra, pa će Srbi koji žele da glasaju kosovskim dokumentima birati vlast Srbije. Alternativa je da se birački odbor prećutno saglasi da se glasa fantomskim dokumentima, onima koje sporazum Beograda i Prištine ne priznaje. Rad biračkih odbora će moći da kontrolišu samo posmatrači iz Srbije. Jer ih međunarodni posmatrači ne priznaju. Tako će izbori na Kosovu po validnosti rezultata podsećati na beloruske i osetijske.

Priština dozvoljava samo srpske parlamentarne izbore građanima koji imaju dvojno državljanstvo. Srbija nema evidenciju koliko njenih građana ima dvojno državljanstvo.

Beogradska vlast koja je raspisala izbore ponovo radi u korist svoje štete. Od decembra 1990, na Kosovu su izborna uporišta socijalista, arkanovaca, radikala bivših i sadašnjih, DSS, ukratko današnje opozicije i SPS koji nije ni petina vladajuće koalicije. Zato predstavnici paralelnih srpskih opština na severu Kosova tako energično traže od Srbije izbore na Kosovu „u skladu sa Ustavom i Zakonom Republike Srbije“.

Reč je o tri od ukupno 38 opština koliko ih ima na Kosovu. Ucenjivački kapacitet iskazala su i udruženja Srba raseljenih sa KiM i ratnih veterana Srbije koji pozivaju na bojkot izbora u Srbiji ako odustane od izbora na Kosovu. Prete sa 70.000 potpisa, manje od broja onih koji su izbegli sa Kosova i onih koji su se borili da budu poraženi na Kosovu.

Zvanično, troškovi jednodnevnih lokalnih izbora na Kosovu 2008, su bili 36,1 miliona dinara. Toliko novca se godišnje u Vojvodini bespovratno daje za bolji položaj stočarstva. Tada je bilo oko 150 biračkih mesta na kojima je glasalo manje od 100, a na jednom biračkom mestu je glasalo samo devet birača.

Zbog toga što faktički izbora neće biti, republička vlast proširuje uticaj i na opštine nad kojima do sada nije imala kontrolu time što će, kako je najavila, imenovati privremena opštinska veća na Kosovu.

Pošto su po uputstvu Beograda Srbi lane bojkotovali popis stanovništva, niko ne zna koliko ih je na Kosovu. Na februarskom referendumu severno-kosovskih Srba kada je 99,74 odsto njih reklo da neće institucije Kosova, bilo je tačno 35.000 ljudi sa pravom glasa. Procenjuje se da južno od Ibra živi oko 70.000 ljudi sa biračkim pravom. Jedan poslanički mandat na majskom izbornom okršaju „vredeće“ oko 15.000 glasova. Hipotetički, parlamentarni izbori na Kosovu bi u najboljem slučaju u

beogradski parlament doveli sedam od 250 poslanika, a po metodu belgijskog matematičara, pravnika i trgovca iz XIX veka - Viktora Donta.

Srbija od Horgoša do Merdara je talac svoje ustavne preambule koja ističe da je „Kosovo i Metohija sastavni deo teritorije Srbije, koji ima položaj suštinske autonomije u okviru suverene države Srbije“. Deset završnih članova ustava iz 2006, o pokrajinama kao obliku teritorijalne autonomije demantuje preambulu - Srbija hoće Kosovo ali bez statuta, skupštine, poslanika, bez izvornih prihoda, imovine, budžeta, završnog računa... Bez predsednika skupštine koji bi, kao Šandor Egereši u Vojvodini raspisao pokrajinske izbore... Za Srbiju, Kosovo je isto kakvo je bilo za Slobodana Miloševića kad je u julu 1990, raspuštena pokrajinska skupština.

Socijalistička autonomna pokrajina Kosovo (SAP) postoji od novembra 1968. godine kada je „Metohija“ uklonjena iz naziva SAP. Kada je u martu 1989. godine Kosovo izgubilo izvornu autonomiju, „Metohija“ se vraća u naziv Pokrajine. „Metohija“ znači „zemlju pod upravom manastira“. Na albanskom, jeziku većinskog naroda na Kosovu se Metohija naziva „Rrafshi i Dukagjinit“ - „ravnicu vojvode Đina“, po lokalnom srednjovekovnom velikašu.

Od dolaska nemačke kancelarke Angele Merkel krajem avgusta 2011, zna se da je uslov evropskih integracija raspuštanje srpskih paralelnih institucija na kosovskom severu. Protiv izbora koje na Kosovu organizuje Srbija je i Evropski parlament, koji je 1. marta pozvao lidere EU da odobre Srbiji status kandidata za članstvo i da što pre počnu pregovori o tome, jer je Srbija ispunila sve uslove postavljene u decembru. Od 13. marta, kada je raspisala izbore, Srbija sama sebi postavlja nove uslove za EU.

Posledice domino-efekta

PIŠE: SAFETA BIŠEVAC

Od ratova devedesetih godina prošlog veka na tlu nekadašnje Jugoslavije, Sandžak se pominje kao potencijalno novo krizno žarište. Na silne priče o sandžačkom „buretu baruta“ davno su oguglale same Sandžaklije koje, bez obzira na nacionalnu, versku i političku pripadnost, sve više more ekonomske, a manje verske i nacionalne brige. Sandžak, vrlo verovatno i na sreću, neće biti novo „bure baruta“, ali ne može se isključiti mogućnost da se tamošnji problemi, kao i položaj Bošnjaka u Srbiji, nametnu kao jedna od tema za buduću vladu Srbije, bez obzira na to ko je bude formirao.

Rezolucija, himna

„Bošnjačko“ i „sandžačko“ pitanje, sem glavnog muftije Islamske zajednice u Srbiji Muamera Zukorlića, u osvit predizborne kampanje za đurđevdanske izbore, pokrenula je politička grupačija oko ministra bez portfelja i predsednika SDA Sandžaka Sulejmana Ugljanina. Bošnjačko nacionalno vijeće (BNV) u tehničkom mandatu, koga čine predstavnici SDA i Ugljaninove Bošnjačke liste, usvojilo je u Novom Pazaru, 1. marta 2012. godine, Rezoluciju o položaju i ostvarivanju prava i sloboda bošnjačkog naroda u Srbiji. U Rezoluciji se konstatuje da u Srbiji postoji konstantno višedecenijsko osporavanje prava Bošnjacima na njihov nacionalni identitet i traži potpuna primena i ostvarenje njihovih Ustavom, zakonima i standardima Evropske unije, garantovanih kolektivnih prava. Rezolucijom se, između ostalog, traži promena člana 1. Ustava Republike Srbije iz 2006. godine i definisanje Srbije kao zajednice ravnopravnih građana i naroda koji u njoj žive. Rezolucijom Bošnjačko nacionalno vijeće podržava teritorijalni integritet i suverenitet Bosne i Hercegovine, osuđuje agresiju i ratne zločine nad bošnjačkim narodom i poziva na reciprocitet položaja i prava Bošnjaka u Srbiji u odnosu na položaj i prava Srba u Bosni i Hercegovini. Rezolucijom se traži i izmena člana 176. Ustava, kojom bi se garantovalo pravo građana na regionalnu autonomiju Sandžaka u okviru Srbije, kao i pravo uspostavljanja prekogranične

regije i saradnje sa južnim delom Sandžaka u Crnoj Gori.

Koliko god ovaj dokument imao predizborno-deklarativni karakter, ne može se osporiti značaj činjenice da i institucija koju predvode „lojalni“ Bošnjaci (a država Srbija priznaje i finansira BNV), ima ozbiljne zamerke na položaj svog naroda i regije. Jeste da su te zamerke i njihovo potenciranje deo predizborne kampanje, ali, ukoliko bi došlo do zaoštavanja u Bosni i na Kosovu, nije isključeno da nekim, unutar Srbije ili van nje, Sandžak postane „kec u rukavu“ i novo polje pritisaka na Beograd. Nije verovatno bez potrebe još pre godinu dana Jelko Kacin, specijalni izvestilac Evropskog parlamenta za Srbiju upozoravao one koji bi da nastave prekrivanje granica u ovom delu Balkana: „Inicijative za podelu Kosova su potpuno nepromišljene. Takve poruke pojedinih zvaničnika u Beogradu mogle bi, na primer, podstaći ideje o pripajanju Sandžaka Bosni i Hercegovini, što je nerealno, isto kao i podela Kosova“, govorio je Kacin. On podseća na stav EU da je „prekrivanje granica na Zapadnom Balkanu gotova stvar“. „Dodatni politički potresi, koji bi došli s promenom granica, ne smeju se dozvoliti. To važi kako za Kosovo tako i za BiH“, isticao je Kacin.

Da bilo kakvo zaoštavanje oko Sandžaka ne odgovara, pre svega samim Bošnjacima, može se videti što iz razgovora sa „običnim“ svetom, što sa bošnjačkim političkim predstavnicima. Ali, evidentno je da je nacionalni i nacionalistički domino efekat većinskog, srpskog naroda imao posledice, jer je među sandžačkim Bošnjacima sve snažnije osećanje pripadnosti bošnjačkom narodu i etničkom korpusu, kao i vezanost za Sandžak. Koliko je Bošnjacima stalo do nacionalnog identiteta pokazuje i, takođe odluka BNV u tehničkom mandatu o usvajanju himne sandžačkih Bošnjaka „Ja sin sam tvoj“, koja je zvanično predstavljena 13. aprila u Novom

Pazaru. Predsednik BNV Esad Džudžević rekao je da je donošenjem odluke o proglašenju himne i njenim svečanim izvođenjem „zaokružen proces samo-identifikacije Bošnjaka i na taj način krunisano njihovo znanje, kapacitet i kompetencija“. Džudžević je istakao da je himna sandžačkih Bošnjaka utvrđena na osnovu zakona o nacionalnim savetima i Statuta BNV. Bošnjaci u srbijanskom delu Sandžaka sada imaju zastavu, grb, himnu, a, ako je suditi po fudbalskim navijačima FK „Novi Pazar“ i njihovom navijanju, za neke Bošnjake postoje Sandžak, Bosna i Turska, a Srbija je tvorevina koju prihvataju, ali nije baš da je vole. Svaka sličnost sa Dodićem i Republikom Srpskom je sasvim slučajna.

„Fenomen“ Zukorlić

Izbore 2012, bošnjačke političke stranke dočekale su podeljenije nego ikad. U Registru političkih stranaka od 87 partije koliko ih zvanično ima u Srbiji, većina, 47, su partije nacionalnih manjina. Bošnjaci imaju čak 12 partija. Većina tih partija nastala je tako što se posle svađa u rukovodstvu stranka podelila na dve ili više njih i nemaju bitniji politički značaj. Politička podeljenost u Sandžaku i dalje ima ličnu notu, pa se Bošnjaci dele po tome, da li su za Sulju, Rasima ili muftiju. Na prvi pogled je očigledno da su sandžački Bošnjaci nezadovoljni ekonomskim i političkim stanjem, kao i učinkom dosad vodećih političkih stranaka i lidera, SDA i SDP, Sulejmana Ugljanina i Rasima Ljajića. Nezadovoljstvo je dovelo do formiranja niza bošnjačkih stranaka, ali, mada je bilo najava da će se „treći“ bošnjački blok dogovoriti o saradnji i jedinstveno nastupiti, kako bi srušili Ugljanina i Ljajića ili zajedno na listi LDP, to se nije desilo. Pokazalo se da je lična sujeta bila jača od priča o jedinstvu i nezadovoljstvu. Ugljaninova SDA izašla

IZBORI ZA REISA

Izbori za predsednika Srbije, vrlo verovatno, neće biti jedini na kojima će muftija Zukorlić učestvovati ove godine. On će se, izgleda, kandidovati i za reisu-l-ulemu Islamske zajednice u BiH, za koju je Islamska zajednica u Srbiji organizaciono vezana. Sabor Islamske zajednice u BiH na zasjedanju održanom sredinom aprila u Sarajevu odlučio je da pokrene proceduru za izbor novog reisu-l-uleme, pošto sadašnjem Mustafi ef. Ceriću mandat ističe 19. novembra. U obraćanju članovima Sabora Cerić, koji je za reisu-l-ulemu biran dva puta (1998 i 2005. godine), poručio je da se neće ponovo kandidovati.

Kao Cerićev mogući naslednik najčešće se pominje tuzlanski muftija Husein Kavazović. Pored njega, bosanski mediji, kao moguće kandidate, navode muftiju travničkog Nusreta Abdibegovića, direktora Gazi Husrev-begove medrese Zijada Ljevakovića, bivšeg direktora ove medrese i ambasadora Senahida Bistrića. Glavni muftija Islamske zajednice u Srbiji Muamer Zukorlić takođe ne odbacuje mogućnost svoje kandidature za reisa, naravno "ako ne bude izabran za predsednika Srbije". Zukorlić je rekao da će odluku o tome doneti "kada bude vreme" i ako se "pokaže namera nekih da ugroze autonomiju Islamske zajednice". Na aprilskoj sednici Sabora nije bilo rasprave o Zukorlićevoj predsedničkoj kandidaturi, već je predloženo Rijasetu da zauzme stav o tome. Ta sednica se očekuje tek u junu.

je samostalno na izbore, SDP na zajedničkoj listi DS i nove Ljajićeve stranke Socijaldemokratske partije Srbije. „Treći blok“ se podelio. Bošnjačka demokratska zajednica Emira Elfića, bliska muftiji Zukorliću formirala je koaliciju manjinskih stranaka, Bošnjačka narodna stranka Muje Mukovića našla se na listi SNS Tomislava Nikolića, a Sandžačka narodna partija Mirsada Đerleka podržala je listu URS. Na lokalnom nivou, koalicije i samostalni nastupi zavisili su od međusobnih odnosa i očekivane snage na terenu.

Bošnjaci su dobili i „svog“ predsedničkog kandidata. Muftija Islamske zajednice u Srbiji Muamer Zukorlić, nesumnjivo "glavna" versko-politička "zvezda" sandžačkog kraja kandidovao se za predsednika Srbije. "Moja kandidatura zasnovana je na uverenju da su država i društvo na ivici propasti i ja ću ponuditi autentičan program spasa prihvatljiv za sve građane Srbije", rekao je Zukorlić. U vreme pisanja ovog

teksta, nisu se znali rezultati izbora, samim tim ni koliko je glasova dobio Zukorlić, ali muftija je kandidaturom ponovo uzdrmao javnost Srbije i uspeo da "okupira" medije. Muftija Zukorlić koga pojedinci, pre svega posredstvom beogradskih medija, sumnjiče za separatizam i ekstremizam, kandidovanjem za predsednika, "željom da preuzme odgovornost" i nesebičnim nuđenjem "kvalitetnog" programa za spas Srbije, je, bar verbalno demantovao svoje kritičare. Kakav se to "separatista" kandiduje za predsednika i nudi program za spas zemlje? Teško je govoriti po sistemu "šta bi bilo da je bilo", ali da se rahmetli Ibrahim Rugova 1990, kandidovao za predsednika Srbije, možda bi sada na Kosovu bila drugačija priča.

Zukorlić je političkim angažovanjem na predsedničkim i parlamentarnim izborima, posredstvom Bošnjačke demokratske zajednice Emira Elfića preuzeo rizičan potez. Ako, kako mu prognoziraju politički protivnici, doživi izborni debakl, na njegovu želju da dosegne status verskog i političkog lidera sandžačkih Bošnjaka, biće verovatno stavljena tačka, pa mu ni eventualna kandidatura za reisu-l-ulemu Islamske zajednice u BiH neće pomoći. Ali, ako osvoji relevantan broj glasova, a BDŽ postigne uspeh na lokalnim i parlamentarnim izborima, "poleteće još više", možda čak i uspe da se Beogradu nametne kao "glavni" među sandžačkim Bošnjacima. Da li su veće šanse da se desi prvi ili drugi scenario, nezahvalno je prognozirati. Kakav god rezultat da postigne Zukorlić, ali i ko god da dobije većinu bošnjačkih glasova na lokalnim i parlamentarnim izborima, bilo bi dobro da naredna vlada prema Sandžaku i Bošnjacima vodi drugačiju politiku. Politika prošle – "dva Bošnjaka u vladi" – očigledno nije dala očekivane rezultate, a umesto obećanja, neophodni su konkretni potezi, najpre u infrastrukturi i ekonomiji.

Više od autonomije

PIŠE: DRAGAN VESELINOV

Ideja o federalnom statusu teritorija prečanskih Srba je stara i nastala je u austrijskoj imperiji kao deo evropskog uspona nacija i nacionalne federalističke teorije i političke ideologije. Ona kod Srba vodi poreklo iz XVIII veka, a prvi put je državotvorno politički sprovedena u XIX veku. Ona jeste začeta kao ideja vojvođanskih Srba, ali je naknadno prihvaćena od Lajoša Košuta (posle 1860. godine), vođe neuspele mađarske revolucije iz 1848. godine, i razmatrana je od socijaldemokratskih Austrijanaca, poput Karla Kauckog, Karla Renera, i drugih. Federalističkoj ideji je bio sklon i prestolonaslednik Austro-Ugarske Ferdinand Habzburški, ubijen u Sarajevu 1914. godine. Bila je programska ideja dela vojvođanskih Srba pre ujedinjenja 1918. godine, osobito onih koji su podržavali ujedinjenje prečanskih Slovena sa Srbijom, ali samo preko prethodno stvorene prečanske države Slovenaca, Hrvata i Srba, zatim, vojvođanskih autonomaša između dva svetska rata, i bila je programski stav Žarka Zrenjanina, vodje Komunističke partije Jugoslavije u Vojvodini do njegove pogibije u borbi sa nacistima 1942. godine. Ona se sad u Vojvodini obnavlja pod pritiskom njene ekonomske katastrofe u Srbiji i sistematske negacije prava vojvođanskih Srba i nacionalnih manjina na autonomiju sa zakonodavnom, izvršnom i sudskom vlašću. Duh zalaganja za Vojvodinu republiku se, između ostalog, obrazlaže i sledećim argumentima :

1. Za sedam godina, 2018, biće sto godina od kada je, 1918. godine deo srpskog naroda u Novom Sadu pod uticajem Jaše Tomića podržao ideju prisajedinjenja Vojvodine Srbiji sa pravom na svoju vladu. Oblik položaja Vojvodine u odnosu na Srbiju Tomićeve pristalice nikada nisu odredile. Pristali su na unitarnu državu u decembru 1918. godine, kad su se Karađorđevići odrekli srpske države i krunu u korist „jugoslovenske“, i kad su se Hrvati odrekli banovine, odnosno, kad su se prečanski Srbi u Slavoniji i Hrvatskoj odrekli federalnog položaja države Slovenaca, Hrvata i Srba u novoj, trojednoj kraljevini. Legitimitet i legalnost otcepljenja Vojvodine od Austro-Ugarske nije dala Tomićeva skupština u Novom Sadu, već naknadni Antantin Trijanonski ugovor o raspodeli austro-ugarskih teritorija posle Prvog svetskog rata.

2. Pre stogodišnjice odluke Tomićevih pristalica - ali ne zbog tog jubileja, već zbog svog trajnog legitimnog prava, stanovništvo Vojvodine može da se izjasni, uključujući i referendumom o tome kakav odnos Vojvodine prema Srbiji želi, zaključno sa odlukom o dizanju postojeće autonomije na rang republike. Takav sentencijalni korak su preduzeli i Srbi na Temišvarskom saboru 1791. godine, kad su se na 101. godišnjicu od prvih privilegija cara Leopolda I date Čarnojevićevim Srbima, izjasnili za formiranje Banata (sa dodatnim teritorijama) kao države Srba, nezavisne od Mađarske, pod austrijskom krunom.

3. Referendum Vojvođana o statusu Vojvodine u odnosu na Srbiju nužno proističe iz nelegitimiteta Ustava Republike Srbije na teritoriji Vojvodine, koji na ustavnom referendumu 2006. godine nije prihvaćen, jer nije dobio većinu glasova. Odbačen je i u Banatu i Bačkoj i Sremu, i u svim velikim gradovima Vojvodine. Odbačen je i u većinski srpskim sredinama i u nacionalno mešanim sredinama, čime je formiran generalni stav celokupnog stanovništva da je nametnuto srbijansko definisanje autonomije Vojvodine protivno interesima Vojvođana. Činjenicom da su Vojvođani na referendumu rekli šta od Srbije neće, njome su upućeni da na novom referendumu mogu reći šta sa Vojvodinom hoće.

4. Oblici političkog sistema zavise od uslova koji ih omogućavaju i u tom smislu se menjaju. Nijedan oblik političkog sistema nije trajan, makar bio nametan i diktaturom, ili suptilnim merama režima protiv interesa nacijskih zajednica. Produžavanje političkog statusa naroda protivno uslovima koji su ga stvorili, vodi njegovoj egzistencijalnoj krizi. Brojni oblici političke, ekonomske, kulturno-prosvetne i verske autonomije Srba pod mađarskom i bečkom krunom izrazi su promenljivih uslova koji su ih uzrokovali. Tako je i odluka Tomićevih pristalica iz 1918. godine iznuđeni završetak potpuno nove srpske antikrizne politike prouzrokovane naglo pogoršanim uslovima života Srba u Mađarskoj u poslednjih 50 godina austrijske imperije. Tu politiku je, ustvari, začeo Svetozar Miletić, iako je on sam bio pre toga oduševljeni pristalica samostalne države prečanskih Srba. Tomićeva politika nema koren

u prethodnim političkim i sistemskim rešenjima Srba, posebno onda kad su, 1848. godine formirali armijski naoružano Srpsko Vojvodstvo, odnosno kad su prihvatili koncept nenaoružane autonomne regije Vojvodstva Srbije i Tamiškog Banata (1849-1861) zbog odustanja Beča od darivanih privilegija i drugih političkih obećanja Srbima. Srbi su se pod Jašom Tomićem izjasnili za prisajedinjenje Vojvodine Srbiji, što Miletić nije tražio - ali i radi ulaska u jugoslovensku zajednicu (Miletić je pre bio za svesrpsko ujedinjenje - bio je predsednik cetinjske *Družine za ujedinjenje i oslobodjenje srpsko*), zbog bečkog napuštanja Srba kao *austriacae politicuma* (slom Vojvodstva Srbije, konačno ukiđanje Vojne krajine i privilegija Srbima, Franc Jozef I preuzima titulu *vojvode* i dr.), i svirepe peštanske politike mađarizacije posle nagodbe Austrije i Mađarske iz 1867. godine. Srbi u Vojvodini sve više traže politički oslonac u turskom provincijalu, Kneževini Srbiji, a osobito posle Berlinskog kongresa 1878. godine, u Kraljevini Srbiji, ali ne da bi u Srbiji izgubili perspektivu samostalne političke zajednice, već da bi svoju političku zajednicu za vreme krize sačuvali i u uslovima slobode odlučili šta žele. Vojvođanski Srbi nalaže da je 1918. godine formiranje političke zajednice sa Srbijom i ulazak u jugoslovensku zajednicu za njih najmirnije rešenje, između ostalog i zbog nove omraze koju prema njima u Vojvodini od 1914. godine gaje Mađari, Nemci i Rumuni, posle sarajevskog ubistva nadvojvode Ferdinanda i teritorijalnih aspiracija Bukurešta na ceo Banat, do Tise. Sa gubitkom prava 1918. godine na političku samostalnost nikad se nisu mirile uticajne političke snage kod Hrvata (Slovenci mnogo manje), a Vojvođani su svoj glas u korist federalne Vojvodine isticali preko Laloševića, Boškovića, Popovića, gorostasnog Stajića, Zrenjanina i drugih.

5. Pre aktuelne oktroisane autonomije Vojvodine u Tadić-Koštuničinom Ustavu Republike Srbije iz 2006. godine po kome Vojvođani nemaju nikakvu samostalnu zakonodavnu, sudsku i izvršnu vlast, Srbi u Vojvodini su stekli brojna necentralistička iskustva iz raznih političkih pozicija tokom ne manje od 1000 svojih istorijskih godina. Da pomenemo neke: pod Mađarima pre Mohača 1526. godine, imali su veće privilegije nego pod Austrijancima od Leopolda I - za vreme tri srpska palatina (regenata) na mađarskom dvoru u XI i XII veku, vojvođanskih kraljevskih i despotskih poseada Nemanjića, Lazarevića, Brankovića, Grgurevića, Berislavljevića i drugih, za vreme srpske šajkaške autonomije u Donjoj Slovačkoj, za vreme privilegija kovinskih Srba naseljenih na dunavskom Čepelu ispod Budima od

1405, i privilegija Srbima od kralja Matije Korvina i Vladislava Jagelonca koji su ih oslobodili i od desetka u korist katoličkog sveštenstva; car Jovan Nenad Čarnojević Crni je 1526. godine u Subotici proglasio samostalnu srpsku državu, a od njegove vojske su nastali đurski, komoranski i titelski šajkaši; episkop Teodor Nestorović Vršački je proglasio 1594. godine antiturski ustanak banatskih Srba sa težnjom ka državi. Ovaj ustanak je bio izazvan i nepoštovanjem privilegija posle 1552. godine koje je Srbima u Banatu dao Mehmed paša Sokolović, a posebno Srbima u Bečkerečkom (zrenjaninskom) regionu, kada ih je oslobodio svih nemuslimanskih poreza i dao teritorijalnu autonomiju kao svoj vakuf; Leopold I je Srbima dao veću crkvenu autonomiju od one koju su Srbi uživali u turskom sistemu *millet başı* (pravo na nove crkve, i vlast nad svim pravoslavnima u Carevini - Rumunima, Cincarima), dao im je sudsku autonomiju preko crkve (što su imali i pod Turcima), obećao je da će Srbima u Austriji komandovati njihov *vojvoda* (ovo nije ispunio, Srbi su sami 1848. godine izabrali Stevana Šupljikca za vojvodu, car ga priznao istim patentom kao i karlovačkog mitropolita Rajačića za patrijarha) i obećao, doduše nejasno, teritoriju pod svojom krunom (ovo nije ispunio, Srbi su sami proglasili Banat, Bačku, Baranju i Srem za Srpsko vojvodstvo 1848. godine, car ga nije priznao *de iure*); Ferdinand II je 1630. godine dao Srbima gradsku sudsku i kaznenu autonomiju sa pravom samostalnog izbora svojih knezova; Marija Terezija je Srbima osnovala 1751, i 1774. godine dva srpska srez, velikobečejski i velikokikindski dištrikt sa samostalnom upravom i sudskom vlašću (posle njihovog nezadovoljstva zbog razvojačenja dve vojne krajine); Austrijske vojne krajine u Vojvodini od XVII-XIX veka, sa svojim autonomnim upravama u civilnim poslovima, finansijama i sudstvu, obuhvatale su ne samo Srbe, već i pretežni deo srpskog naroda u Vojvodini čime je on neprekidno učestvovao u vladanju državnom teritorijom sa privilegijama kojima drugi narodi u Carstvu nisu obuhvaćeni (sem dela Hrvata); Srbi, kao i drugi narodi u Vojvodini, su od XVIII veka do politike mađarizacije pred kraj XIX, imali pored opštih građanskih, zasebne škole (pod upravom Crkve) koje su čuvalе jezik, kulturu i zasebnu političku svest naroda, kao što su školovali i učitelje za izvodjenje srpske nastave - poput Mrazovićeve Preparandije u Somboru; od proglašavanja Sente 1506. godine za slobodan kraljevski grad, do proglašavanja do kraja XIX veka drugih vojvođanskih gradova bilo za za slobodne, bilo kao autonomnih vojno-civilnih

zajednica (Pančevo), poput bunjevačke Subotice, kao i Kikinde, Novog Sada, Sombora i drugih, zahvaćeni delovi vojvođanskog stanovništva razvijaju lokalnu samoupravu u tradiciji evropskih gradskih samouprava koja je daleko razvijenija od koncepta gradova i opština u savremenoj Srbiji.

6. Proglašavanje Srpskog vojvodstva 1848. godine, a pre toga u Bratislavi puna podrška Srba mađarskoj građanskoj revoluciji pod Košutom, jeste vrhunac njihove političke samostalnosti i političke zrelosti u XIX veku. Politička zrelost Srba stoji ispred težnje za državnom samostalnošću, jer oni, isprva, na tragu stavova Save Tekelije, ne traže teritorijalnu izuzetost, već građansku ravnopravnost u Mađarskoj sa neteritorijalnom nacionalnom autonomijom, dok tek posle Košutovog odbacivanja svog „tekelijanskog“ stava idu na teritorijalni konfederalni status Vojvodstva u Mađarskoj, odnosno Austriji, sa svojom vojskom i asignatskom valutom. Država Vojvodina iz 1848. godine je elemenat trajnog istorijskog prava savremenih Vojvođana na samoodlučivanje. Vojna odbrana Vojvodstva 1848/49. godine sopstvenim snagama jeste i elemenat trajnog istorijskog prava Vojvođana na samoodbranu i odgovarajuću organizaciju samozaštite. Naknadno Vojvodstvo Srbija i Tamiški Banat od 1849-1861. godine nije stvoreno radi afirmacije srpskog političkog identiteta u Austriji i Mađarskoj, već je imperijalno nametnuto radi njegovog razvodnjavanja.

7. Drugi istorijski politički vrhunac vojvođanski Srbi, zajedno sa nacionalnim manjinama, postižu 1974. godine Ustavom SFRJ, kad stiču polufederalni status u Srbiji i Jugoslaviji. Ovaj status je trajao 14 godina, kad ga 1988. godine napada Srbija i uništava s odbacivanjem ravnopravnosti Srba u Vojvodini sa Srbijancima. Oba politička maksimuma vojvođanskih Srba - i onaj pod Austrijom i Mađarima, od 1848, do 1861. godine i ovaj pod Srbijom, od 1974. do Miloševićeve srbijanske pobune 1988. godine, traju ne duže od 13, odnosno 14 godina. Iz toga proizlazi da je opstanak države Vojvodine bio nerealan, kako pod Austrijancima i Mađarima, tako i pod Srbijom. Država Vojvodina je moguća samo sa stanovišta principa samoopredeljenja, na principu slobodnog samostalnog odlučivanja, onako kako su to učinili očevi Vojvodstva, 1848. godine, ali bez vrhovnog tutora. U tom smislu, referendum Vojvođana o tome da li bi želeli da se izjasne, hoće li republiku kao samostalnu državu ili ne (ili neki drugi oblik državno-pravnog statusa) zaštićen je istorijskim legitimitetom Srpskog

Vojvodstva, autonomijom Vojvodine u Srbiji i Jugoslaviji, ali i drugim formama samostalnosti Srba u Vojvodini.

8. Smisao opstanka autonomije Vojvodine u Srbiji je iscrpljen 1988. godine kad je Srbija, nasilnom pobunom Srbijanaca i srbijanske iredente u Vojvodini odbacila autonomiju. Srbija neće nikad dati Vojvodini zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast. Ona će pre osporavati svaki oblik autonomije, čak i nominalni, ovaj po Tadić-Koštuničinom ustavu, koji postoji bez prava Vojvodine na svoje prihode, bez prava na zakonodavni parlament, na izvršnu vlast sa upravom i inspekcijom, na pokrajinsku izbornu sudsku vlast, na pokrajinsku policiju i miliciju (narodnu samoodbranu), na nezavisni prosvetni sistem i druge elemente regionalne autonomije. I aktuelni pokušaj nacionalističko-unitarističkih partija u Srbiji da na Ustavnom sudu (novembar, 2011) oboje pravo Vojvodine na Statut i na redovan priliv minimalnih republičkih budžetskih 7 odsto novca u budžet Pokrajine, jeste prilog težnji odbacivanju autonomije, a ne pristanka na nju. Uporno negodovanje unitarista zbog toga što Vojvodina ima proevropsku zastavu, a grb sa korenom u istorijskim grbovima Banata, Srema i Bačke, izraz je njihovog straha od samostalnog političkog identiteta Srba u Vojvodini i podrške koju nailazi kod nacionalnih manjina. Cilj protesta srbijanskih unitarista protiv grba Vojvodine nije samo napad na njenu autonomiju, već teži i zatiranju povesnog identiteta vojvođanskih Srba i političkoj i prosvetno-kulturnoj činjenici da je stvarna kolevka i zaštitnica srpstva Vojvodina, a ne Srbija. Cilj unitarista je kreacija vojvođanskog Srbina bez svesti o sebi, Srbina bez vojvođanskog dela ukupnog srpstva.

9. Na svaki pokušaj Srbije da Vojvodini ospori njene savemene i istorijske simbole identiteta kao postupka za brisanje makar i nominalne autonomije i dekulturnizacije vojvođanskih Srba, Skupština Vojvodine može da odgovori dizanjem nivoa odnosa Vojvodine prema Srbiji. Referendum za Vojvodinu - republiku je legitiman i po Ustavu Republike Srbije, legalan. Zastava Srpskog vojvodstva ga brani. Njoj stoga nije jedino mesto u muzeju u Pančevu, već i u Skupštini Vojvodine. Referendum za Vojvodinu republiku bi, uz prethodan pažljiv napor na njegovoj popularizaciji, uspeo. Ne manje od 50 odsto Srba bi glasalo za republiku, dok bi raspoloženje za nju kod nacionalnih manjina bilo još veće.

10. Vojvodina po Ustavu iz 2006. godine nema autonomiju, ima administraciju plaćenu budžetom iz Beograda da imitira regionalnu vlast, pri čemu preterana imitacija vodi smanjenju dotoka novca iz republičkog budžeta i dovodi do pretnji za preispitivanjem budućnosti navodne autonomije. U ovom trenutku, Srbija duguje Vojvodini više od 600 milijardi dinara zaknutih od neisplaćenih 7 odsto iz državnog budžeta, od 2006. godine dosad. Kako Vojvodina nije kao autonomija predstavljena u parlamentu Srbije, i kako ona nije samostalna izborna jedinica pri strukturiranju vlasti u Srbiji, ona je time lišena i demokratskih instrumenata da ravnopravno sa Srbijom odlučuje o zajedničkoj politici. Vojvođanske snage stoga ne mogu ući u parlament Srbije, sem preko koalicija sa srbijanskim partijama, odnosno preko pojedinačnih predstavnika nacionalnih manjina iz Vojvodine. Pri tome, čak i da srbijanske partije ne dobiju nijedan glas u Vojvodini, one će ući u parlament Srbije, jer je u Srbiji tri puta više glasača. Obratno, neka ni vojvođanske partije ne dobiju nijedan glas u Srbiji, a dobiju isti procenat glasova u Vojvodini kao i srbijanske u Srbiji, one ne mogu ući u parlament Srbije, jer im nedostaje tri puta veća masa glasača. Unitaristi su postavili izborni sistem koji trajno elimiše Vojvodinu iz parlamenta, a Vojvođane diskriminiše da pod jednakim uslovima učestvuju u zajedničkom vršenju vlasti.

11. Pravo građana Vojvodine, odnosno vojvođanskih Srba i nacionalnih manjina na zaseban republički status ne proističe jedino iz ekonomskog sloma Vojvodine pod Srbijom od 1918. godine na ovamo, već i iz zaštite i unapređenja prava na identitet svih njenih naroda i prava na nesmetan razvoj. Čak i kad bi Vojvodina bila deset puta razvijenija nego sad, i čak ako bi bila i deset puta razvijenija od Srbije, ona bi taj status morala da štiti zasebnim državnim oblikom. Motiv za Vojvodinom republikom ne proističe iz njene antikrizne kritike i ekonomskog ropstva koje trpi pod Srbijom, već iz istorijskog prava na samostalno odlučivanje koje ona ne duguje Srbiji. To je bio i stav Srba pod Jašom Tomićem, kad su 1918. zatražili da prisajedinjena Vojvodina ima svoju vladu, što su pod promenjenim okolnostima odlučili i vojvođanski komunisti 1945. godine, kad su pristali na autonomiju Vojvodine u Srbiji, ali sa svojom vladom – mada, usuđujemo se da iznesemo, da je Žarko Zrenjanin 1943. godine bio živ, i da je Vojvodina bila predstavljena u Jajcu na zasedanju AVNOJ o obliku jugoslovenske federacije, on nikada ne bi pristao na drugi status Vojvodine u Jugoslaviji, osim kao republike.

12. Ime „Republika Srbija“, ili i samo „Srbija“, koje se proteže na Vojvodinu izraz je semantičkog kolonijalizma zbog srbijanskog teritorijalnog političkog cilja. Vojvodina nije srbijanska Srbija. Ona je zasebna zemlja, ona je zasebna srpska teritorija sa zasebnom političkom, ekonomskom i kulturnom istorijom, kao i bićem koje, makoliko se prožimalo sa istorijom Srbije, prožimalo se daleko više sa Austrijancima, Mađarima, Nemcima, Hrvatima, Cincarima i Rumunima – u dobru i u zlu. Biće vojvođanskih Srba je internacionalno. Da je Vojvodina srpska, to je ona naglasila da je ona Srbija ne manje od Kneževine Srbije, kad je sebe imenovala „Vojvodstvom Srbijom“, ona prva pod Turcima, ova druga pod Austrijancima. Ali je ona Srbija preko Dunava i Save (ne zaboravljam na deo Mačve, na „Donji Srem“), koja sebe naziva „Vojvodinom“. Otud Vojvodina treba da odbije ime „Srbija“ za sebe, ne zato što ona nije srpska, već zato što nije skrivena kolonija srbijanske Srbije, skrivena lažnom autonomijom. Republika Vojvodina u federalnoj zajednici sa Srbijom treba da pronade najprikladnije ime za preuređenu državu na obostrano zadovoljstvo. Srbija i Vojvodina su dve srpske zemlje i njihov princip zajedničkog života treba da bude „dve zemlje, dva gospodara“.

13. Srbiju čeka nova promena ustava. Srbija jeste nedovršena država. Ne zbog zgodne sintagme koju je upotrebio Đinđić, već zato što je bio u pravu. Neprekidne promene ustava Srbije, u proseku na gotovo svakih deset godina, izraz su stogodišnje krize velikosrpske ideje i politike od 1918. godine i njenih korena u XIX veku. Ona je ekstremno nestabilna država zbog neodgovornosti sopstvene političke elite. Ta elita je odgovorna za stratešku zloupotrebu svih Srba van Srbije u svoju korist, koja je dovela do njihovog sloma u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, u Crnoj Gori, na Kosovu i Metohiji i u Makedoniji. Mogući ulazak Srbije u Evropsku uniju zahteva promenu njenog ustava. Vojvodina nema razlog da ulazi u Evropsku uniju preko Srbije, ona može da to uradi zajedno sa Srbijom u ravnopravnoj zajednici sa njom. Nema razloga da Vojvodina ne razmotri da li želi da u Brislu bude jedino predstavljena kao region, sa regionalnom kancelarijom, ili da uđe u nju sa statusom republike. Status republike joj, osim drugih prednosti, otvara i vrata za međudržavne sporazume višeg ranga od onog u koje se može upuštati samo kao regija.

14. U Vojvodini postoji „strah od letenja“. Njena vlada ne ističe da je njeno direktno poreklo i u

1848. godini. Nema razloga da vlada Vojvodine ne istakne, spomenikom ili drugim prikladnim načinom da je prvi predsednik Vojvodine bio patrijarh Josif Rajačić. Rajačić je jedini patrijarh u istoriji srpskog naroda koji je od njega biran i za šefa države, jer su drugi patrijarši kod Austrijanaca i Turaka bili izvršitelji dela civilne vlasti po ovlašćenju dvorova. Rajačić je jedini *pontifex maximus* u istoriji svih Srba. Vojvodina ima pravo i na himnu. Nezvanična himna Srba u Vojvodini je bila posvećena Miletiću, pančevački prota Vasa Živković je napisao odlične stihove - nje se u Vojvodini niko ne stidi. Peva se i danas. Zašto vlada Vojvodine ne raspiše konkurs za himnu? Koji akt joj to može braniti? Zašto Vojvodina nema svoj praznik, Dan Vojvodine, zar to ne sme biti 13. maj? Zašto nijedan predstavnik vlasti u Vojvodini nije u Pančevu posetio spomenik vojvodi Stevanu Šupljikcu, komandantu Narodnih snaga Srpskog vojvodstva u ovom gradu i zašto nijedna vojna jedinica ne nosi njegovo ime? Zašto mu je grob u Krušedolu neposećen? Nije li preterana groteska da Vojvodini unitaristi brane pravo na grb, zastavu i himnu, a to u Srbiji može imati svaki grad, preduzeće, fudbalski klub - tako i Partizanovi „Grobari“?

15. Manijakalni strah od samostalne Vojvodine, čak i od tekuće nepostojeće autonomije, razvijen je ne samo u Beogradu, već i u srbijanskoj iredenti u Vojvodini, koju iz Beograda predvode malobrojni intelektualci vojvođanskog porekla. Njihov servis Srbijancima unitaristima je nagrađen članstvom i u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti, ali su opterećeni i dužnošću da u Matici srpskoj u Novom Sadu zastrašuju Vojvođane od podizanja svoje zastave. Neki među njima su potomci optanata iz 1920. godine, koji su, između ostalih mesta, napustili u talasu i Sent Andreju, došli u vojvođanski deo kraljevine SHS, a sad opustošenom Sent Andrejom koju su njihovi dedovi ostavili, plaše Vojvođane, govoreći da će tako proći cela Vojvodina ako bude republika. Vojvodinu će progutati Mađarska, a Vojvođani Srbi će morati sa koferima k njima, u Beograd. Ali Vojvodina ni u Kraljevini SHS nikome nije bila maćeha i, za razliku od sentandrejskih optanata koji su iskoristili ponudu Trijanonskog ugovora da se narodi u bivšoj Austro-ugarskoj mogu u dve godine preseljavati u matične države svojih naroda, Nemci, Mađari, Česi, Slovaci i Rumuni, nisu napustili Vojvodinu da bi otišli u svoje zemlje. Ne računajući Nemce i odmazdu Istočne Evrope protiv njih posle Drugog svetskog rata, Mađari, Slovaci, Hrvati i Rumuni užurbano odlaze iz Vojvodine tek u poslednjih 20 godina, zbog destruktivne

politike Srbije prema Vojvodini i nacionalnim manjinama. Ali, mnogo je više od njih otišlo Srba, i to ne u Srbiju, već daleko od nje. Politika Srbije pustoši Vojvodinu od Srba, a ne Mađarska, niti ijedna druga susedna ili nesusedna država.

16. Autonomija Vojvodine u Srbiji je mrtva. Republika Vojvodina izglasana sopstvenim snagama Vojvođana je jedini odgovor. Protiv nje će ustati bankarsko-trgovačka elita u Beogradu i dići na noge svu štampu, svu televiziju, svaki radio, sve srbijanske generale, svu policiju i tajne ubice, svu srbijansku iredentu u Vojvodini i staru i novonaseljenu, sve uplašene popove i vladike rođene i nerođene u Vojvodini, sve učitelje i profesore zanete mesijanstvom Srbijanaca i prezirom za druge Srbe - dići će se još jedanom sva Miloševićeva Srbija od koje su svi otišli.

17. Svi narodi koji su nudili Srbiji redefiniciju savezne države i poboljšanje statusa svojih republika, odbijeni su do 1991. godine. Ti narodi su iskoristili svoj nacionalni identitet da odu iz Jugoslavije i od Srbije. I Slovenci, i Hrvati, i Makedonci, i Crnogorci, i Bošnjaci i muslimani, i kosmetski Albanci. Srbi na njihovoj teritoriji su glavna žrtva politike Beograda, bez obzira na tragičan doprinos slomu Srba političkih elita u nekim od tih zemalja. Vojvođanski Srbi ne mogu da iskoriste nacionalnu različitost od Srbijanaca kao razlog referenduma za republiku. Moraju ići na zaštitu svojih ljudskih i građanskih prava kako bi zaposegli svoju imovinu i prirodna bogatstva, i odbranili svoj zasebni kulturni identitet, kao i život sa nacionalnim manjinama. Srbijanci će napadati Srbe u Vojvodini sa stanovišta nacionalnog jedinstva, obučeni u falsifikat šumadijske narodne nošnje - u konjičke čakšire i vojničku kapu koju vojvođanski nazivaju šajkačom (po Srbima šajkašima) i gde njima pripada kontrola Vojvodine, dok će vojvođanski Srbi odgovarati da je njihov nacionalni identite jači od srbijanskog i pravom na sopstvenu ekonomiju i državu. Spor može da zapadne u kulturni šovinizam takvih razmera da zamrači svoju suštinu: nesposobnost Srbije da se oprostí od centralizma, pljačke zlatne Vojvodine i od šumadijskog omalovažavanja svih drugih Srba i nacionalnih manjina. Takav šovinizam bi bio konačna katastrofa Srba: to je staza svake vrste sukoba, a ne i razumevanja, saradnje i ljubavi. Istorijsko iskustvo uči da Srbija seda za sto pregovora jedino kada je kasno. Možda će ovoga puta prevazići staru politiku.

(Autor je redovni profesor Političke ekonomije na Fakultetu političkih nauka u Beogradu)

Pravoslavlje, izvorišta vojničkog morala

PIŠE: SRĐAN BARIŠIĆ

U periodu nakon 5. oktobra 2000. godine, Srpska pravoslavna crkva (SPC) je počela sve više da pruža novi ideološki okvir za državne institucije poput, na primer, vojske ili škola. Direktan kontakt SPC s državnim institucijama uspostavljen je već u novembru 2000. godine zahtevom Arhijerejskog sabora da se veronauka uvede kao redovni predmet u državne škole. Zanimljivo je da su predstavnici Kancelarije za veronauku pri srpskoj Patrijaršiji, vrlo brzo nakon oktobarskih promena, saopštili da bi „država morala da zaštiti svoju bit i naciju, i u tom cilju bi morala pravoslavlje da proglasi državnim religijom, odnosno naša država treba da se verifikuje kao pravoslavna država“.¹

Već krajem decembra 2000. godine Uprava za moral Generalštaba tadašnje Vojske Jugoslavije (kasnije Vojska Cr Srbije i Crne Gore, danas samo Vojske Srbije, u daljem tekstu Vojska) organizovala je okrugli sto na kome se zalagala da „u Vojsku Jugoslavije treba uvesti vojne sveštenike pravoslavne veroispovesti“. Ubrzo nakon toga imenovan je episkop za saradnju sa Vojskom i učestale su vojne posete pravoslavnim manastirima, kao i kolektivna krštenja oficira i vojnika. Prilikom sve češćih međusobnih poseta, zajedničkih inicijativa i akcija predstavnika SPC i predstavnika Vojske, insistiralo se na ponovnom uspostavljanju tradicije odnosa Vojske i SPC koja je prekinuta nakon Drugog svetskog rata, kao i na njihovoj zajedničkoj misiji u očuvanje srpskog identiteta.

U tom periodu, afirmacija pravoslavlja kao izvorišta vojničkog morala i motivacije postala je jedna od primarnih tema uređivačke politike zvaničnog vojnog glasila Vojske, današnje Odbrane. Započinje intenzivno i sadržajno izveštavanje o redovnom prisustvu sveštenika na vojnim ceremonijama obeležavanja Dana Vojske, dana određenog roda vojske, dana jedinice, zakletve, ispraćaja i sl., kao i o

organizovanim kolektivnim posetama predstavnika Vojske fruškogorskim manastirima, manastiru Hilandar, manastiru sveti Prohor Pčinjski, manastiru Ostrog, manastiru Žiči, Oplencu itd.

Učešće predstavnika Vojske u crkvenoj svečanosti, prvi put se pominje u oktobru 2001. godine, kada je delegacija Vojske koju je predvodio komandant Novosadskog korpusa, učestvovala u ispraćaju moštiju svetog cara Uroša iz Saborne crkve u Sremskim Karlovcima. Tom prilikom, u vojnom glasilu moglo se pročitati sledeće: „... prisustvovala je i delegacija Vojske Jugoslavije u kojoj su bili general-major Milinko Stišević i potpukovnik Stevan Stojisavljević. Oni su imali tu čast da sa dvojicom sveštenika iznesu kivot iz Saborne crkve i budu u njegovoj pratnji do sela Jazak u kome su mošti svečano dočekane“.² Prazničnoj liturgiji i parastosu braniocima Beograda „prvi put su, posle više od šest decenija, prisustvovali i pripadnici Vojske Jugoslavije koje je predvodio pukovnik mr Borislav Grozdić iz Uprave za moral Generalštaba VJ“.³ Sličan oblik saradnje uspostavljen je, nakon dugog prekida, i prilikom svečanosti povodom obeležavanja slave grada Beograda: „U litiji su ovoga puta posle više decenija 'odsustva' učestvovali i pripadnici VJ. Delegaciju Vojske predvodio je pukovnik mr Borislav Grozdić. U svečanoj povorci bili su i studenti Vojne akademije koji su imali posebnu čast da nose veliku slavsku ikonu Vaznesenja Gospodnjeg“.⁴

Prema izveštavanju službenog glasila, predstavnici Vojske prisustvovali su, ili učestvovali u organizovanju brojnih crkvenih svečanosti: povodom posete patrijarha aleksandrijskog Petra sedmog Srpskoj pravoslavnoj crkvi,⁵ ustoličenja episkopa

² „Na rukama vojnika“, *Vajska*, 5. oktobar 2001.

³ „Pomen starim ratnicima“, *Vajska*, 21. februar 2002.

⁴ *Vajska*, 20. jun 2002.

⁵ „Čvrste duhovne veze“, *Vajska*, 30. maj 2002.

¹ *Politika*, 3. decembar 2000.

budimljansko-nikšićkog Joanikija,¹ Sretenjske duhovne akademije,² kao i na centralnoj svečanosti Srpske pravoslavne crkve povodom obeležavanja 200 godina od Prvog srpskog ustanka.³ Najredovnije se izveštavalo o učešću pripadnika protivterorističkog odreda „Kobre” i studenata Vojne akademije na bogojavljenjskoj svečanosti (plivanje za Časni krst) koju organizuje sveštenstvo hrama svetog Đorđa na Banovom brdu. Od 2003. godine, pored pripadnika protivterorističkog odreda „Kobre” i studenata Vojne akademije, učestvovali su i vojnici i starešine Gardijske brigade, Reprezentativni orkestar garde, duvački orkestar Beogradskog korpusa i pontonirska jedinica iz Šapca.

Osim pomenutih aktivnosti, izveštavano je i o vojnim svečanostima povodom Dana svetog Save: „Utemeljitelj srpske države i crkve, 'ideolog' srpske hrištoljubive i slobodoljubive narodne vojske, žestoki kritičar bratske nesloge, misionar pravoslavlja i vizionar nacionalnih iskušenja srpskog naroda, sveti Sava slavi se s posebnim pijetetom. Poslednjih godina naročitu pažnju poklanjaju mu i pripadnici Vojske. U njegovu čast 26. januara, peti put zaredom, organizovano je Duhovno veče na kome su učestvovali Mešoviti hor i solisti Umetničkog ansambla VSCG „Stanislav Binički”, tamburaški orkestar „Tamburatorijum”, Ženski hor Srednje muzičke škole „Jovan Bandur” i studenti Vojne akademije”.⁴

Između ostalih, zanimljiv je citat iz izveštaja o poseti nastojatelja manastira Moračnik, jeromona-ha Jovana (Čulibrk) italijanskoj padobranskoj brigadi „Folgore” stacioniranoj na Kosovu i Metohiji: „Reč je o dubokom poštovanju koje Crkva, kao i sav naš narod, imaju prema svojoj vojsci. Reč je o istorijskoj povezanosti, jer je etos vojske nikao iz jedinstva svenarodnog života u kome se Crkva, vojska i narod ne razdvajaju. To ne znači da je Crkva ikad zauzimala mesto koje joj ne pripada. U njoj su definisana načela života koja sasvim prirodno rađaju duh vojske koja proističe iz naroda”.⁵

Interesantno je pomenuti da su do aprila 2004. godine predstavnici Vojske slali čestitke povodom verskih praznika jedino zvaničnicima SPC, dok je čestitanje verskih praznika drugim verskim

zajednicama ušlo u praksu tek od 2004. godine kad su se poklopili pravoslavni i katolički Uskrs. Tom prilikom prvi put je uskršnja čestitka poslata i patrijarhu Pavlu i beogradskom nadbiskupu Stanislavu Hočevaru, a iste godine načelnik GŠ prvi put je uputio čestitku Islamskoj zajednici povodom ramazanskog bajrama.

Specijalan prilog „Vojska i vera”, koji je objavljen u prvom broju 2001. godine, inicirao je temu verske službe u Vojsci i predstavljao je osnovu brojnih kasnije objavljenih tekstova. Većina izlaganja sa okruglog stola, koja su delom predstavljena u ovom prilogu, a u celosti u istoimenom zborniku, upravo su bila posvećena afirmaciji pravoslavlja kao osnove morala Vojske, ponovnom uspostavljanju tradicije odnosa Vojske i SPC koja je prekinuta nakon Drugog svetskog rata i zajedničkoj misiji Vojske i SPC u očuvanju srpskog identiteta. Iste poruke plasirane su i prilikom promocije zbornika „Vojska i vera” kada je episkop šumadijski Sava izložio sledeće: „U najtežim vremenima, po pravilu, crkva je imala i najbolju saradnju sa vojskom, a to nije nikakvo čudo, jer vojsku služe naša deca. Vojska se u našoj prošlosti uvek borila za krst časni i slobodu zlatnu. Radujemo se što će u Srbiji na jedanaest mesta biti organizovana služba vojnih sveštenika, što će se bogoslužiti u našim većim kasarnama, što će se naši sveštenici družiti sa vojskom, predavati veronauku i podučavati osnovnim verskim istinama”.⁶ Vremenom se objavljuje veliki broj tekstova o ulozi pravoslavnog sveštenstva u oslobodilačkim borbama srpskog naroda i održavanju morala srpske vojske, ali i o značaju svetog Save za vojnu tradiciju: „Sveti Sava 'nije bio vojskovođa ni organizator vojske’”, kako kaže vladika Nikolaj Velimirović u tumačenju svetosavskog shvatanja o vojsci i ratu, ali je on, dodaje vladika, „opredelitelj smisla i cilja srpske vojske(...) Veliko poštovanje prema najvećem srpskom sinu izražavala je i Srpska vojska, u kojoj je davne 1887. godine prvi put svečano proslavljen Savindan. Ta tradicija se

1 „Ustoličen episkop budimljansko-nikšićkinJoanikije”, *Vajska*, 8. avgust 2002.

2 *Vajska*, 19. februar 2004.

3 „Pomen ustanicima”, *Vajska*, 13. maj 2004.

4 „Svetom Savi u čast”, *Vajska*, 3. februar 2005.

5 „Brojanica uz srce vojnika”, *Vajska*, 10. oktobar 2002.

6 „Nemamo prava na ravnodušnost”, *Vajska*, 8. mart 2001.

održala sve do 1941. godine, a onda je bila prekinuta šest decenija. Uspostavljena je ponovo Svetosavskim koncertom održanim prošle godine u Centralnom domu VJ u Beogradu uz prisustvo njegove svetosti patrijarha srpskog gospodina Pavla, načelnika GŠ VJ general-pukovnika Nebojše Pavkovića i drugih uglednih gostiju.⁷

Brojnim tekstovima u kojima se elaborira svetosavska tradicija kontekstualizovan je sadržaj nekoliko desetina tekstova, među kojima su i četiri feljtona, u kojima je ukazivano na odnos Vojske i SPC pre socijalističke sekularizacije i iskazivana je potreba za ponovnim uspostavljanjem nasilno prekinute tradicije. Kontinuiranom afirmacijom pravoslavlja kao izvorišta vojničkog morala i motivacije i ignorisanjem oponentskih i kritičkih mišljenja, publika je upućivana na prihvatanje te potrebe kao jedine legitimne i samorazumljive.

Povodom regulisanja verske službe u Vojsci, u drugoj polovini 2003. godine, upriličen je prvi sastanak načelnika sektora za popunu, mobilizaciju i sistemska pitanja GŠ VSCG sa predstavnicima sedam tradicionalnih verskih zajednica.⁸ Ovom veoma značajnom problemu dodeljeno je još prostora zahvaljujući izveštajima sa Seminara o verskoj službi u vojsci i ulozi vojnih sveštenika koji je organizovala Uprava za moral Generalštaba VSCG i Kancelarija za bilateralne odnose SAD u Beogradu.⁹

Usvajanjem Zakona o Vojsci Srbije, u decembru 2007. godine, a posebno donošenjem Uredbe o vršenju verske službe u Vojsci Srbije, u martu 2011. godine, konačno su stvoreni uslovi za uspostavljanje dugo željene verske službe u Vojsci. Donošenjem Uredbe Vlade Srbije stekla se potpuna osnova za stvaranje normativnog okvira u Ministarstvu odbrane i Vojsci, koji podrazumeva i neophodne izmene odgovarajućih propisa, kao što su Pravilo službe i drugi, što će biti preduslov za funkcionisanje verske službe u Vojsci.

⁷ *Vojška*, 24. januar 2002.

⁸ „Regulisanje verske službe u vojsci“, *Vojška*, 2. oktobar 2003.

⁹ „Negovanje visokih moralnih vrednosti“, *Vojška*, 2. decembar 2004.

Prvi sporazum o regulisanju međusobnih odnosa u vršenju verske službe u Vojsci, potpisali su ministar odbrane Dragan Šutanovac i patrijarh Irinej, u Nišu 28. juna 2011. godine.¹⁰ Gotovo četiri meseca kasnije, tačnije 18. oktobra 2011. godine, ministar odbrane potpisao je sporazume i sa predstavnicima (preostalim) šest tradicionalnih crkava i verskih zajednica. U ime crkava i verskih zajednica sporazume su potpisali metropolit beogradski nadbiskup Stanislav Hočevar, biskup Slovačke evangeličke crkve Samuel Vrbovski, episkop Reformatske hrišćanske crkve Ištven Čete Semeši, superintendant Evangeličke hrišćanske crkve Arpad Dolinski, reis-ul-ulema Islamske zajednice Srbije Adem Zilkić, predsednik Saveza jevrejskih opština Srbije Aleksandar Nećak i rabin Isak Asijel.

Ministar odbrane je istakao da potpisivanje sporazuma sa svim tradicionalnim verskim zajednicama u Srbiji ukazuje na to da Vojska Srbije živi i želi da nastavi život multietično i multikonfesionalno, uz poštovanje prava svih građana. Ministar vera i dijaspora Srđan Srećković rekao je da veruje da je potpisivanje sporazuma još jedan važan doprinos unapređenju ljudskih prava, dobrog odnosa među ljudima bez obzira na nacionalnu i versku pripadnost.¹¹ Pripadnici verske službe, odnosno vojni sveštenici neće nositi oružje, a strogo će se čuvati tajnost ispovesti pripadnika sistema odbrane. Imaće i funkciju savetnika komandanta.

Međutim, i bez obzira na propagiranu multikonfesionalnost, pet meseci nakon potpisanih sporazuma sa predstavnicima tradicionalnih verskih zajednica, na svečanosti podovodom Dana Vojno-medicinske akademije¹² i proslavi Dana Vojne akademije,¹³ jedini zvanični gost iz religijske sfere bio je predstavnik SPC, odnosno episkop hvastanski Atanasije.

¹⁰ „Opasači na mantiji“, *Večernje novosti*, 30. jun 2011.

¹¹ „Potpisani sporazumi sa predstavnicima verskih zajednica“, *Vojška Srbije*, 18. oktobar 2011. http://www.vs.rs/index.php?news_article=9bd6e0d4-4ac7-102f-8d2f-000c29270931.

¹² „Proslava Dana Vojno-medicinske akademije u Beogradu“, *IS SPC*, 2. mart 2012. http://www.spc.rs/sr/proslava_dana_vojnomedicinske_akademije_u_beogradu.

¹³ „Proslava Dana Vojne akademije“, *IS SPC*, 21. marta 2012. http://www.spc.rs/sr/proslava_dana_vojne_akademije.

Nabuko, ipak

PIŠE: PETAR POPOVIĆ

U odnosima Moskve i Ašhabada primećuju se nervoza i ruski rastući pritisak. Rusija je opomenula Turkmeniju da povede računa o svojim postupcima, kako je ne bi snašlo ono što je 2008. zadesilo Gruziju. Aludira na spremnost da u krajnjem slučaju eventualno upotrebi i silu.

Povod pretnje je Transkaspiski gasovod – “cev” kojom bi 40 milijardi kubika turkmenskog gasa trebalo da se “upumpava” Evropi, provodnikom kroz Azerbejdžan i Tursku, a da protok i dotok te energije Zapadu budu van dosega i mogućnosti kontrole iz Rusije. U centralnoj Aziji, njoj se korak po korak istiskuje ventil iz ruku.

Ideja o preuzimanju resursa Kaspijskog mora mimo prolaza kontrolisanih iz Moskve nije nova, naprotiv. Reč je o zalihama od približno 15 odsto svetskog petroleja (153,8 milijardi barela) i 50 odsto svetskog gasa u ležištima ispod ekonomski nerazgraničenog kaspijskog dna, na koja pretenduju Rusija, Kazahstan, Iran, Azerbejdžan i Turkmenija. Moskva nastoji da spreči da energija bivših sovjetskih republika dospe do tržišta mimo puteva koje kontroliše njen Gasprom.

*

Prva izlazna breša probijena je trasom Baku-Tbilisi-Đejhan, odnosno Erzurum (Azerbejdžan-Gruzija-Turska), za naftu i gas Azerbejdžana. Međutim, Turkmenija je i dalje s omčom oko vrata, i približno svaki treći kubni metar “ruskog gasa” Evropi, gas je turkmenskog porekla.

Uspeh u otvaranju izlaza za Azerbejdžan nadahnuo je kreatore Nabuka – gasovoda kojim bi se energija iz Turkmenistana na putu prema Evropi prihvatala na zapadnoj obali Kaspija, iz cevi koja bi se u pravcu Bakua položila dnom ovog zatvorenog mora.

Ideja o Nabuku je ideja Turske i Austrije, ali u suštini zamisao Beča i Ankare izraz je nastojanja cele Evrope (i SAD), da se protezanjem jednog takvog provodnika smanji zavisnost EU od snabdevanja (i eventualnih ucena) gasom iz Rusije.

Trebalo je da Nabuko poveže Erzurum i Baumgarten, u Turskoj i u Austriji. Šefovi pet naftnih kompanija, OMV (Austrije), BOTAS (Turske), MOL

(Mađarske), Bulgargaz (Bugarske) i Transgaz (Rumunije) dogovorili su se o tome – 2002. Poljski PGNiG nagovestio je mogućnost uključivanja u ovaj poduhvat čak i te zemlje.

Nabuko bi se počeo koristiti 2015, i od 2020, propuštao bi 31 milijardu kubnih metara gasa godišnje.

Evropska komisija finansirala je 2003, polovinu nadoknade za troškove tzv. studije izvodljivosti projekta. Partneri su 2005, potpisali ugovor o zajedničkom poslu. Usledila je zatim ministarska izjava u Beču, 2006. Evropska komisija je 2007, imenovala koordinatora projekta. Konzorcijumu akcionara pridružio se 2008, nemački RWE. Interesovanje da se pridruži izrazila je još i francuska GDF Suez, Evropska investiciona banka i Evropska banka za rekonstrukciju i razvoj izjavile su da će podržati finansiranje izgradnje.

U januaru 2009, u Mađarskoj je održan Nabuko samit, država učesnica u projektu. Predsednik Azerbejdžana Alijev izjavio je da će Azerbejdžan tokom pet godina najmanje udvostručiti proizvodnju gasa i snabdeti Nabuko (februara 2009). Predsednik Turkmenistana Berdimuhamedov, takođe je obećao gas. U aprilu iste godine o gasovodu se na visokom nivou razgovaralo i u Sofiji, u Bugarskoj. Međuvladin sporazum Turske, Rumunije, Bugarske, Mađarske i Austrije potpisan je u julu 2009.

Ipak, odluka o ulaganju u Nabuko odložena je i posle 2011. Razlog oklevanja kompanija da investiraju u Nabuko bilo je odsustvo čvrstog uverenja da će biti gasa za gasovod. Drugim rečima – Rusija. Naime, Rusija je požurila i gas, s kojim se eventualno računalo za Nabuko, “rezervisala” za svoj Južni tok. Uključujući i turkmenski.

*

Južni tok je zamisao Gasproma suprotstavljena Nabuku. Južni tok je izraz dramatičnog nastojanja Moskve da se pokušaj zaobilazanja Rusije, u ovoj velikoj igri oko snabdevanja Evrope, učini ekonomski neisplativim.

I taj se projekat pomaljao postupno, najpre kao paralela Plavom toku, ispod Crnog mora do Turske, eventualno produžen u pravcu Bugarske,

Srbije i Mađarske (2006) – ali, s obzirom na ruske geostrateške ciljeve i državnu komandu resursima Gasproma, Kremlj je bio efikasniji, i 2007. projekat se ukazao pod imenom Južni tok.

Južni tok je gasovod “sabrati” Severnog toka, izgrađenog za snabdevanje Nemačke, Holandije i potencijalno Veliku Britanije i Irske. Zajedno, kao dve arterije od kojih zavisi njeno industrijsko srce, gasovodi će Evropi ispušćivati više od 130 milijardi kubnih metara gasa iz Rusije. To srce ne bi moglo funkcionisati u slučaju da napajanje otkáže. I upravo je to poenta ove rusko-evropske igre.

Za razliku od Severnog, izvedenog namerno mimo baltičkih država i Poljske, direktno dnom Baltičkog mora do Nemačke, Južni tok bi imao dva kraka. Jedan kroz Bugarsku, Srbiju i Mađarsku do Austrije, drugi kroz Grčku, i dnom Jonskog mora do južne Italije.

Ruski projekat obelodanjen je potpisivanjem sporazuma o razumevanju između Gasproma i ENIa, u junu 2007, u Rimu. U januaru 2008, pristupila je Bugarska. Za Bugarskom Srbija, uključivši u plan svoje skalište gasa Banatski dvor, a i Mađarska.

U aprilu 2008, Rusija i Grčka potpisale su sporazum o saradnji, izgradnji i upravljanju deonicom gasovoda kroz Grčku, prema Italiji – a u maju 2009, u Sočiju je na papir stavljen potpis svih kompanija koje učestvuju, iz Rusije, Italije, Bugarske, Grčke i Srbije.

U novembru 2009, Putin i Borut Pahor saglasili su se o uslovima prolaska Južnog toka kroz Sloveniju, prema Italiji, a u martu 2010, projektu je pristupila i Hrvatska. U junu 2010, Gasprom, Eni i EDF objavili su da Elektrisite d France takođe pristupa Južnom toku, a pridruživanjem još i nemačkog Vinteršela, u martu 2011, krug faktora postrojenih uz ovaj ruski poduhvat mogao se smatrati upotpunjenim.

Glavne sile EU od čijeg stava je mogla eventualno zavisiti sudbina poduhvata, Nemačka, Francuska i Italija, pronašle su u ponudi Rusije sopstveni interes da joj se pridruže i stvar je time okončana.

*

Eventualne komplikacije za Južni tok, a možda nešto više sreće za Nabuko, nagoveštene su doslovno poslednjih dana 2011. Najpre, kad se mimo svih očekivanja,

na poziciji usred scene iznenada ukazao Bukurešt – obznanjući da između Bugarske i Rumunije postoji problem razgraničenja zone ekskluzivnog prava dve strane na ekonomsko korišćenje morskog dna. Ili, preciznije, da kritični deo teatra atraktivnih podvodnih aktivnosti u Crnom moru – EksonMobila koji ima nameru da istražuje naftu i gas, Gasproma s Južnim tokom i Nabuko-konzorcijuma koji bi tu položili cevi, ne pripada Bugarskoj već Rumuniji. A onda, kad su Turska i Azerbejdžan sklopili važan sporazum o jednom trans-anadolijskom gasovodu-provodniku koji bi 30 milijardi kubika azerbejdžanskog i potencijalno i turkmenskog gasa (iz eventualnog Transkaspiskog gasovoda) propustio do granice Turske i Bugarske.

Transanadolijom, kaspiska energija dobacila bi se faktički na sam prag kontinentalnog ogranka gasovoda Nabuko – o trošku Azerbejdžana i Turske, što računice investitora u Nabuko iznenada čini znatno povoljnijom. Dok eventualni spor Rumuna i Bugara može odložiti početak radova na Južnom toku.

Da nešto krupno i nepredviđeno lebdi u vazduhu naslućuje se po reakcijama Moskve, koja prete Turkmeniji. Prve opomene Ašhabadu uputio je Medvedev, još u novembru 2011. Onda je predsednik ruskog Udruženja za gas, Jazev podsetio Turkmeniju da ona svojim pristankom na projekat rizikuje “libijski scenario”. Umesto što “flertuje” sa Zapadom Turkmenistan bi trebalo da traži zaštitu Rusije i Kine, preneo je stav Kremlja funkcioner Udruženja za gas.

Kao i posle njega Simonov, iz Fondacije za rusku energetsku bezbednost, nadanjem da “Ašhabad razume da bi situacija s trans-kaspijskim projektom bila ista ona kakva je bila u Gruziji, u avgustu 2008”. Jer, kada diplomatija ne uspe, “upotreba sile je jedini preostali odgovor”, upozorio je posredstvom Simonova, Kremlj. I najzad, početkom aprila 2012, oglasio se šef diplomatije Rusije Lavrov:

“Odluke, donete bez uvažavanja mišljenja svih pet prikaspijskih država o tome kako koristiti Kaspijsko more, pa još i uz učešće Evropske unije koja je daleko od tih mesta, neprihvatljive su”, izjavio je ruski ministar.

Ruski stav je da je Kaspijsko more “unutrašnje more”, i podleže drugačijim parametrima regulisanja pitanja bezbednosti i ekologije. U ime tih ciljeva, Moskva hitno sprema pošiljku desantnih brodova za ojačanje svoje kaspijske flotile.

Svima je oprošteno – osim liberalima

PIŠE: MIJAT LAKIĆEVIĆ

Odabrao sam da govorim pre svega o motivima za nastanak ove knjige, a potom i o još po nečem.

Prethodno, ipak, nekoliko napomena o samoj knjizi, pošto je malo ko bio u prilici da je vidi, jer, iako je odštampana u decembru, zahvaljujući čudnom sticaju okolnosti, ona još nije krenula u distribuciju.

Knjiga se sastoji iz tri dela: prvi deo, neka vrsta uvoda, predstavlja moje viđenje problematike o kojoj je u knjizi reč; drugi deo, najkraći, nazvan je „Inter-meco“, što otkriva njegovu funkciju, jer sadrži nekoliko razgovora u ispovednoj formi i jedan preštampani uvodnik iz Ekonomske politike pod nazivom „Ispred vremena“, dakle istim kao i naziv cele knjige, iz broja od 27. novembra 1965. godine, za koji ja uopšte nisam znao da postoji. Uzgred, zanimljivo je da mi je, pošto je moja knjiga otišla u štampu, u ruke dopalo delo o slovenačkom liberalu Stanetu Kavčiču, pod nazivom „Pred časom“ što bi se takođe moglo prevesti kao – ispred vremena. Treći deo knjige, „Učesnici i svedoci“, sadrži 11 intervju, sa svedocima i učesnicima zbivanja u toj, kako sam je nazvao, sudbonosnoj deceniji između 1963. i 1973. godine, kojima se knjiga bavi.

Moram da naglasim da knjiga sadrži izvanredan predgovor, koga je napisao Božo Stojanović, redovni profesor beogradskog Ekonomskog fakulteta, čovek izuzetno posvećen poslu, a potpuno nesklon ličnoj promociji, pa otud i relativno nepoznat široj publici.

Sada bih, kao što sam najavio, rekao nešto o motivima za ovu knjigu. Ima ih tri: lični, profesionalni i opšti, društveni ako tako mogu da kažem, pri čemu se ti motivi, naravno, prepliću i nadopunjuju.

Kad kažem „lični motivi“, mislim na to da sam ja na neki način doživeo odblesak, odjek, tog vremena liberala. Jer, kad sam se, pod kraj 1976. godine, zaposlio u Ekonomskoj politici, povremeno je, mada zapravo retko, danas znam – zato da kolegama ne pravi probleme, u redakciju dolazio Ljubomir Veljković, glavni urednik koji je smenjen, tačnije oteran u penziju posle pada liberala, odnosno zajedno sa njima. Tada bi Anđa Tešić, sekretarica redakcije, stala na vrata velike novinarske sobe – danas se ona

obično zove „desk“, mi smo je zvali „konjarnik“ – gde smo sedeli mi mlađi i uglavnom nešto galamili, i govorila: „Deco, tiše, došao je Ljuba Veljković“.

Drugi razlog je profesionalne prirode; Ekonomska politika je bila novina sa, i iz današnje perspektive, ili – naročito iz današnje perspektive, neverovatno visokim profesionalnim standardima. Želeo sam da to pokažem i da to sačuvam od zaborava.

Konačno – opšti razlozi. Srbija se danas bori sa istim problemima kao pre gotovo pola veka. Isti je otpor prema konkurenciji i kompeticiji, isto neprijateljstvo prema globalizaciji, isto je tako liberalizam nepopularan i optužuju ga za sve i svašta iako, ustvari, caruju etatizam i populizam. Mislio sam da je dobro i korisno, ako ništa drugo, makar ukazati na tu činjenicu.

S druge strane, svako je živi iz tog vremena rehabilitovan, svako ko je u to vreme na bilo koji način, zbog ovoga ili onoga, stradao, postao je neka vrsta heroja ili bar zaslužnog građanina; svi ma je sve oprošteno, samo se liberalima ništa ne prašta, nego se, štaviše, oni nastoje gurnuti u još dublji mrak i zaborav. Ja sam hteo, ne da liberala rehabilitujem, jer niti ja to mogu niti je to njima potrebno, nego da to vreme i te ljude, sa Ekonomskom politikom i kroz priču o Ekonomskoj politici – mada je ona zapravo samo povod i u suštini nije glavna tema knjige – izvučem na svetlo dana, odnosno, ako to nije pretenciozno reći, na svetlo istorijskog sećanja i pamćenja.

Jer, poraz liberala u Srbiji početkom sedamdesetih, ali i ne samo u Srbiji, bio je ključni događaj za ono što će se desiti dvadesetak godina kasnije, odnosno za krvavi raspad Jugoslavije.

Hteo bih takođe, da ispričam jednu, nazovimo je pričom, o Ekonomskoj politici, koja ima dublje i šire značenje i koja govori mnogo više nego što je priča o jednoj novini. To je nešto što ja, pre nego što sam počeo da radim na knjizi nisam znao, a što me je jednostavno fasciniralo. Dakle, sad već stvarno daleke 1969. godine, Ekonomska politika prelazi na magazinski format i počinje da se

štampa u boji, doduše samo delimično - korice i oglasne strane. Ali, to je bilo više od godinu dana pre mnogo poznatijeg NIN, koji je taj korak napravio tek kad je na mesto glavnog urednika došao čuveni Frane Barbijeri, takođe „otpušten“ zajedno sa liberalima. Elem, te 1969. godine, u tome je poenta, u Ekonomskoj politici rade karikaturisti Predrag Koraksić i Dušan Petričić i Tomislav Peternek, fotoreporter. Danas - sve imena svetskog glasa. Tada su, naravno, bili samo mladi i talentovani (ovo „samo“, razume se, pod znacima navoda), na početku karijere, ali valjalo je te „nebrušene dijamante“ prepoznati. To što su ih ljudi iz Ekonomske politike prepoznali, naravno, nije bilo slučajno.

Šezdesete godine su godine reforme, privreda se oslobađa stega, do izražaja sve više dolaze inicijativa i preduzetništvo. I Ekonomska politika, kao list koji piše pre svega o privredi i namenjen je privredi, nalazi se u centru tih novih zbivanja; šta više, on ih zagovara, podstiče i predvodi. Privredi treba medijum. Ekonomska politika je taj medij. Dakle, Ekonomska pred sobom ima dva zadatka: s jedne strane da sama, po svom izgledu, postane atraktivnija, a s druge strane, da omogući svojim čitaocima, direktorima, tj. njihovim firmama, da postanu atraktivne, da skrenu na sebe pažnju, kako potrošača, tako i poslovnih partnera. To je, dakle, vizija; njoj je potrebna - vizuelizacija. Otud tri vrhunski majstora slike u nečem što je tako reći, sinonim za dosadu i uštogljenost - u ekonomskim novinama. Za mene je to odličan primer, i očigledan dokaz, tesne veze koja postoji između konkurencije i kreacije. Između materijalnog i duhovnog stanja jednog društva.

Ako se to ima i vidu, nije nikakvo čudo što vreme privredne reforme, kako se taj veliki poduhvat tada zvanično nazivao, nije bilo samo vreme ekonomskog preokreta, nego istovremeno i doba kada nastaju i(li) stižu širu društvenu podršku veliki i do dana današnjeg neprevaziđeni događaji i pokreti na kulturnom planu: BITEF, BEMUS, FEST, Beogradski džez festival, Mediala...

(Izgovoreno na promociji knjige „Ispred vremena“ u klubu Zeleno zvono, u Zrenjaninu, 5. aprila 2012. godine)

Demobilizacija i nedostatak alternativa

PIŠE: SRDAN JOVANOVIĆ MALDORAN

Sa raspadom Jugoslavije od mnoštva akademskih radova na tu temu, izdvojio se dobar deo radova koji se bave prevashodno Srbijom. To ne treba da čudi: Srbija jeste, ipak, bila srž problema, kako u okviru starih Jugoslavija (setimo se, bilo ih je više), tako i danas u regionu. Ideologija Velike Srbije je bila znatno jača i uticajnija od ideologija Velike Hrvatske ili Velike Albanije. Srba je u jugoslavijama bilo najviše, prestonica je bila u Beogradu, a što je neko dalje od Beograda bio fizički, to je bio i manje važan. Situacija u kojoj se Srbija sad nalazi veoma je teška, a naizgled i bezizlazna. No, to nije bilo tako početkom prošlog veka. Srbija je iz Velikog rata (kako je tada nazivan Prvi svetski rat) izašla kao pobednik, sa još većom teritorijom nego pre. Uživala je veliki ugled u Evropi, pa čak i na vojnom planu. Širom Evrope se znalo kroz šta je sve prošla srpska vojska; zbog toga je i bila veoma cenjena.

Međutim, još od balkanskih ratova, Srbija je (o) držala gomilu kompleksa. Uprkos tehničkim uspesima, nije dobila sve što je htela, te je istorija postepešno nastavila da se odvija po staroj narodnoj izreci - „Ko hoće veće, izgubi i iz vreće“. Na prelomu stoleća postojale su dve struje u Srbiji: jedna demokratska, liberalna, evropska, i druga: stara, nedemokratska, sa snažnim uticajem totalitarne misli. Latinka je Perović to objasnila kao izbor između moderne države i obnove srednjevekovne države. Na svu žalost, ovo drugo je, ako se čini, prevladalo. Perovićeva je i veoma lucidno napravila paralelu sa odnosom Koštunice i Đinđića. A Đinđić je ubijen; sa njim i moderna Srbija.

Tu podelu danas znamo pod imenom „dve Srbije“, koja postoji još od početka prošlog veka, kad ju je prvi pomenuo Dimitrije Tucović. „Prva“ Srbija je sad ta stara, predmoderna, gotovo srednjevekovna Srbija koja biva propagirana i promovisana među najvišim državnim krugovima. „Druga Srbija“ je ostala u onih „ispod 5 odsto“, koji se mahom politički koncentrišu oko LDP. Druga Srbija je Srbija koja želi demokratiju, sekularne vrednosti i građansko društvo, Srbija koja želi u budućnost, Srbija koja želi dobar život, ekonomsku stabilnost, vladavinu prava, a ne tiču je se „nacionalni“ i „duhovni“ interesi. No, Druga Srbija je isto tako i *nedozvoljivo demobilisana alternativa*.

Stručnjak za ove prostore sa koledža Itaka, Čip Ganjon piše, kako je jedna od osnovnih strategija „Prve Srbije“ bila takozvana *demobilizacija*. Ne misli se ovde na vojnu demobilizaciju, nipošto. To je demobilizacija volje, raspuštanje mogućnosti, nemogućnost da se napreduje. Erik Gordi, takođe ekspert za pitanja Srbije sa Univerzitetskog koledža u Londonu (UCL), možda je to malkice bolje sažeo, rekavši kako je u Srbiji došlo do raspuštanja *alternativa*. Nije toliko problem, recimo, nacionalizam *per se* u Srbiji, koliko je to *nemogućnost da se nađe bolja opcija*, zato je Ganjon uzeo termin „demobilizacija“: Druga Srbija je demobilisana, nema opcija, nema mogućnosti.

Predstojeći izbori nam potvrđuju teoriju: ništa se ne menja. Možemo da biramo između *jednih, te istih*, i ništa se neće promeniti. Zato i novostvorena „opcija“ Dveri (kako ovo jezivo zvuči) forsira jednu tužnu kampanju u kojoj se ističu kao „novi na političkoj sceni“, iako je politika koju oni predlažu samo jedna pojačana politika neuspešne Srbije.

Zahvaljujući internetu, tom predivnom mediju, ipak je došlo do svojevrsne kontinuirane kampanje „nijedan od ponuđenih“, sa internet memom „maslačaka“. Naime, Koštunica je (Koštunica!) lansirao kampanju „različak“, pokušavajući da sebe odvoji od ostalih, opet jalovim batrganjem kojim je hteo da se predstavi kao alternativa, ona što ne postoji.

Tadić je, doduše, bio fenomenalan: abdicirao je, te rekao kako sada niko ne može da ga optuži da samo želi vlast (parafrazirao sam), jer je, eto, sišao sa iste, a potom... se ponovo kandidovao. Ovo je bio jedini način da on vlast ponovo dobije, jer je glavni *modus operandi* Demokratske stranke posle Đinđića „jahanje“ nekoliko dobrih poteza (kao što je bio FIATi, potpisivanje SSP, potom kandidatura).

Ko će posle izbora da formira vladu, ko će sa kime u koaliciju? Kao da je važno. A nije, nije uopšte. Jer svi oni, svi koji su u parlamentu, svi oni koji su iznad zakona, svi oni odlučuju o zemlji, o narodu. Svi oni imaju vlast. Retko koga je tu briga za državu, ili za narod, a još manje za pojedinca. Lažna panika oko formiranja vlade služi za skretanje pažnje sa važnih stvari, kao što uostalom i sam nacionalizam (pa i religija) služi za zamazivanje očiju naroda koji želi da bude slep. Ko će formirati vladu nije važno, jer će se sve nastaviti po starom. Zašto će sve nastaviti po starom? Zato što su to *isti ljudi*.

Oni koji su nam poturali anti-EU stavove su nas doveli do toga da je sada Evropska unija stvarno jedina opcija. Ali odista jedina mogućnost u dalekoj budućnosti, mogućnost koja bi *možda* od Srbije napravila jednu uspešnu, demokratsku zemlju, jeste pristup EU. Činjenica stoji: nema nikog drugog. A evrointegracije, kako izgleda sve izvesnije iz godine u godinu, polako koče, a biće ubrzo i zaustavljene na duže vreme. Hrvatska će ući sledeće godine, i to je to. Iluzorno je očekivati da će bilo koja zemlja da se pridruži EU uskoro. Možda Island, mada mu EU nije potrebna. Ali Srbija neće skoro. I to će omogućiti *istima* da produžavaju svoj mandat.

Pada fasada

PIŠE: GORDANA PERUNOVIĆ FIJAT

Renato Vuković (21), Kikindanin, student Prirodno-matematičkog fakulteta (PMF) u Novom Sadu, poginuo je u požaru u novosadskom disko klubu „Kontrast“ sa još petoro mladih ljudi, u noći između 31. marta i 1. aprila. Kikinda je proglasila dan žalosti i za taj dan utihnula je ne preglasna ali sveprisutna predizborna buka. Pre nekoliko godina, kad je stradalo osmoro mladih ljudi u novosadskom kafeu „Laundž“, među poginulima bila je i jedna Kikindanka – Marija Gavrilović. Crni bilans nesreća u kojima ginu ljudi pridružuje se jednako crnom bilansu ljudi koji umiru od bolesti. Proleće, tradicionalno okonča mnoge agonije najtežih bolesnika za kojih više ni citostatika nema i osmrtnice se pojave na predviđenim mestima na Trgu srpskih dobrovoljaca u Kikindi. Dirigovani predizborni optimizam mnoge odgovore ne nudi, jer ih i nema.

Kraj zime i početak proleća mnoge fasade u centru Kikinde dočekale su nekako – raskokane. Lepa stara lica zgrada nastalih na prelazu iz XIX u XX vek slabo odolevaju XXI veku. Neuobičajeno jaka zima i prilično neubedljivo održavanje arhitektonskih spomenika *secesije* doprineli su da na mnogim lokacijama u centru stoji natpis „pešaci molimo pređite na drugu stranu – pada fasada“. Mnoge fasade u nekad tolerantnom gradu padaju svakodneвно. Reklamni transparent i panoi Kulturnog centra pali su pod udarom naših domaćih vandala. Pano na kome se oglašavao serijal predavanja Hrišćanske adventističke crkve uništen je 3. marta. Oglasne table su, uopšte uzev tih dana čupane, lomljene, razbacivane po trgu svake noći. Isto je prošao i transparent, koji se *kod nas u Kikindi* razapinje između dva drveta. Za panoe još može da se kaže da su stradali u akciji „pijanih huligana“, kako se to obično formuliše, jer panoi stoje na soškama koje su uzidane u tle, dakle, dostupni su – čak iako se nalaze u „strogom“ centru, osvetljeni, u blizini banaka i institucija – ali, isto je prošao i transparent koji se nalazio na visini oko tri metra. Nekog nije mrzelo da se vere na drvo samo da bi uništio najavu za predavanja i tribine koje organizuju adventisti. Slučaj je prijavljen nadležnima, istraga je u toku, počinioči obično ne bivaju identifikovani, još manje kažnjeni, tako da se priča prečesto

ponavlja. Novinari dnevnih listova pitali su samo: kolika je u ovom slučaju *materijalna šteta* koju je pretrpeo Kulturni centar.

„Najveća šteta naneta je Kikindi i Kikindanima, jer je na desetogodišnjicu od dobijanja nagrade OEBS za najtolerantniji grad u državi, sada osramoćena, time što pojedinci permanentno i bezobzirno atakuju na osnovna ljudska prava, kao što su prava na slobodu misli, savesti, veroispovesti i izražavanja“, kaže Srđan V. Tešin, direktor Kulturnog centra. Krajem marta, „Feješ Klara“, dva veka stara osnovna škola u Kikindi, proslavljala je svoju 200-godišnjicu. U akustičnoj sali Narodnog muzeja, jubilej škole osnovane 1812. godine kao katoličke narodne škole, sa nastavom na mađarskom i nemačkom jeziku, počeo je intoniranjem – „Uskliknimo s ljubavlju“. Visoki predstavnici katoličkog sveštenstva nisu komentarisali izbor muzike, a svi u sali ustali su na zvuk prvih taktova, kao da je u pitanju državna himna. Da ih je neko pitao zašto su ustali, teško da bi ikome umeo da odgovori, osim uobičajenog „pa, tako treba, svi ustaju“. Ljudi u principu nemaju – i ne moraju da imaju – previše pojma o religiji, ni svojoj, ni tuđoj, tako da su raznorazne nespretnosti na ličnom nivou sasvim očekivane; nezgodno je, međutim, što je u pitanju trend koji država sa svim svojim institucijama hrabri. Uoči oba Uskrsa tema posta neminovno se nametala, naročito kod onih koji ne mogu previše da biraju hranu, jer nemaju novca za kulinarske eksperimente. Zanimljivo je kod posta to što svi tvrde da poste, čak i kad u javnosti jedu hranu koja je sve samo ne posna. Tako da mesare nikako ne beleže pad prometa, samo što su Kikindanke i Kikindani ovog proleća postili uz jeftinije vrste mesa. Mesara koja u ponudi ima svinjske uši, glave, bubrege, svinjske kosti „sa 30 odsto mesa“ i slične manje cenjene delove svinje – bila je bukvalno opsedana dani-ma, ljudi su se upisivali na posebne spiskove da bi mogli da kupe kosti. Zašto pričaju da poste kad ne poste? Nesumnjivo misle da je društveno poželjno izjašnjavati se kao vernik koji posti. A, ko zna, možda postane i obavezno – ne post, naravno, nego pohvalno izražavanje o postu. To je još u XVIII veku *na ovim*

prostorima formulisano poslovicom „lako je punih usta post hvaliti“. I sad, čemu ova priča o postu? Zato što se bez teškoća primenjuje i na sve ostale aspekte života: jedna priča za javnost, a druga za stvarnost.

Još jednom su kikindski naprednjaci pokušali da preuzmu svoje mandate koje su osvojili na izborima 2008, dok su bili radikali, a izgubili kad su prešli u novoosnovanu stranku. Nadležni sud je naprednjacima mandate vratio, pa se postavilo opravdano pitanje: a šta sada? Naprednjaci su izrazili želju da im se isplate sve nadoknade pa čak i dnevnice i putni troškovi (!) za vreme kad nisu vršili svoje funkcije odbornika (pa samim tim nisu ni išli na službena putovanja kao odbornici). Početkom marta organizovali su – sami – sednicu SO Kikinda na kojoj su želeli da preuzmu svoje mandate. Kad, međutim: kako nisu poslali pozive, niko od sadašnjih odbornika se nije odazvao i došao na sednicu, čak ni oni koji su pozivani telefonom. Navodno je bilo i nekih pretnji, ali, to je ostalo na nivou glasila. Na redovnoj sednici, 27. marta, naprednjaci su ponovo pokušali da uzmu svoje mandate. Šandor Talpai (SVM), predsednik Skupštine opštine Kikinda, održavao je red koliko je mogao. U međuvremenu je nekoliko odbornika koji su 2008, dobili mandate sistemom Viktora D'Onta – (SPO, LSV) podnelo ostavke iz, kako je navedeno, moralnih razloga, dok je Kornel Apro (SVM) vratio mandat jer se zaposlio u SO Kikinda. Prepucavanje između naprednjačkih prvaka i lokalnog saziva SO Kikinda bilo je sjajna prilika da se gledaoci lokalnih televizija koje su snimale sednicu, malo oraspolože u toku predizborne kampanje gledajući odbornike i naprednjake kako se bukvalno jure po sali, od govornice do svojih sedišta i nazad. Druga strana medalje, ona koju mediji nisu snimali – šteta – pretvorila se u igru u kojoj samo što nije bilo slučajeva infarkta: nekoliko dana pre sednice, gradom je, ničim izazvano, krenula priča kako će naprednjaci bacati kroz prozore svih institucija sve koji su se negde zaposlili tokom protekle četiri godine. Manje (politički) iskusne osobe oba pola i različitih godina su se odistinski prepale. Nije to mala stvar, biti bačen kroz prozor, svedeno što je na prvom spratu. Najviše uplašeni su se, tako tvrde izvori iz političkih stranaka, čak obraćali nadležnima, a nadležni im rekli da ne mogu da ih zaštite *unapred* nego, verovatno, tek kad budu bačeni kroz prozor. U zgradi Opštine Kikinda, inače, radi i obezbeđenje – sasvim dovoljan broj

odraslih muškaraca kojima je posao da spreče izgrede, ali ta činjenica nikog nije hrabrila. Na kraju je deo, uslovno rečeno, javnosti bio čak i razočaran što se nije desilo baš ništa zanimljivo osim pune vreće reči s obe strane. Kao da niko ne pamti vremena pretnji koje su se ostvarivale – i nije odgovarao niko od onih koji su pretili i kasnije svoje pretnje i ostvarivali. Ne, ne pamtimo ta vremena, *jer ona nikad i nisu prestala* – traju i danas, bez prekida sa nekadašnjom praksom. Matrica nasilja opstala je uz vrlo malo izmena i tehničkih doterivanja, bes i mržnja s lakoćom se prelivaju, a menjaju se, ponekad, samo neposredni izvršioci.

Ishod izbora je lokalnim analitičara različitog stepena pijanstva i udubljenosti u temu bio uveliko *poznat* još prošle godine, a kombinacije brojnije nego na lutriji i u sportskim kladionicama. Samozvani poznavaoци prilika na lokalpolitičkoj sceni „pouzđano znaju“ ko pobeđuje i pod kojim uslovima, ko se s kim već dogovorio oko formiranja nove vlasti i kome je već obezbeđeno mesto gradonačelnika i tako dalje, mašta zaista može svašta, jedino što u sadašnjim uslovima ne može da reši nijedan problem. Kakav god da bude ishod, biće više nezadovoljnih nego srećnih, jer bedu većine stanovništva i manjak perspektive ne može više da pokrije bilo koji predizborni osmeh, konvencija ili miting.

„Ne razumem se u 'veliku politiku', samo bi bilo dobro da političari pogledaju kako živimo. Zar mnogo traži *mali čovek* kad želi samo da na miru zaradi svoj prihod i da ga posle, kako zna, raspoređi i potroši? Pričaju nam da je Tito bio diktator; ali, ja se sećam da nismo bili ni gladni ni bez lekova. Živelo se – skromno, nikad se nismo razbacivali novcem, ali, prihodi su bili sigurni i računi nisu bili tako veliki. Sad su svi mlađi članovi porodice bez posla; zaista ne znam na šta će ovo izići“, kaže penzionisana nastavnica muzike, demonstrirajući gotovo opipljiv strah velike većine stanovništva, koja se s razlogom boji da će opet biti ostavljena na cedilu i, svesno ili ne, priželjkuje „očinsku“ figuru političara koji će, ako ništa drugo, umeti da kaže nešto ohrabrujuće i barem da se pretvara kako brine o onima koji nemaju nikakve društvene moći – osim jednom u četiri godine, kad glasaju.

Posle oba Uskrsa, Kikinda je izgledala kao da je na nju pala bomba: svud su letele najlon kese, ostaci od jeftinih vašarskih slatkiša i stranačkih promo-materijala. Fasade su se i dalje krunile i otpadale. Zrelimo za jedno veliko krečenje, opet, ponovo.

Beleška o Nabokovu

PIŠE: NENAD DAKOVIĆ

Da, najpre ću navesti ovo mesto iz Nabokova, njegovog romana, ustvari, metanarativne naracije, kako bih rekao, veoma brze naracije za jednu metapoziciju, pošto je sve što je meta ili iznad statično, a ovo je „meta“ ili „iznad“ koje se kreće i možda žuri i trči. Zamislite starog boga koji žuri i trči. Da li je to moguće?

Evo mesta iz romana „Očajanje“, o kome je trebalo da pišem prošli put u ovom mini eseju sada posvećenom „idealnom elementu“:

„Ispred nas“, piše Nabokov u drugom poglavlju, „na uzdignutijem tlu, nekih tri stotine metara dalje, započinjala je borova šuma. Pogledah je i ... e pa, mogu se zakleti da sam osetio kao da sam je već bio video. Da, tačno, sada mi je jasno – sigurno sam imao taj čudan osećaj, nisam ga naknadno pridodao. I taj žuti stub... S kakvim značenjem me je pogledao kada sam se osvrnuo – kao da je govorio: ‘Evo me, u tvojoj sam službi...’ I ti borovi preda mnom, s korom koja podseća na čvrsto zategnutu cvrenkastu zmijsku kožu, i sa zelenim krznom koje je vetar milovao u pogrešnom smeru, i ona gola breza na rubu šume (čuj, zašto sam napisao ‘gola’? Još nije bila zima, zima je još daleko), a dan tako blag i gotovo bez oblaka, a mali mucavi zrikavci marljivo su pokušavali da kažu nešto što počinje na z... Da, sve je imalo neko značenje – nema sumnje“.

Evo, naveo sam ovo mesto prepuno nagoveštaja i čudnog osećaja da je u pitanju prizor koji je, možda, Nabokov već video. I ovaj zaključak da je sve imalo neko značenje... To su naravno, čestice samog idealnog elementa: ovaj začuđujući osećaj i ovo značenje. Hoću da kažem, da ne postoji ništa što nije idealno. Sve je naš pogled i predstava. Ali, nije sve sakralno,

sakralno je ovo što je „iznad“ ili „meta“ i što je njegova energija u idealnim prizorima. Da li to hoće da nam saopšti Nabokov? Recimo to, da se idealno neprekidno prurušava u sakralno, uzdiže iznad i ponovo pada u idealno, pošto je sve što postoji, sva imanencija, u stvari, transcendencija. To je, dakle, osnova ove misli: svi naši predeli su idealni predeli. Predeli koji se ne bi ni videli da nisu osvetljeni suncem; ovi sunčani predeli. Heliotropizam je idealizam, jer realizam ne postoji. Sakralno je ono statično u idealnom. Ali, kako i zašto ovo idealno postaje nepokretno i mrtvo – to je pitanje o sakralnom. Da li njegova energija dolazi od tanatosa i kako idealna misao uspeva da savlada ovaj nepokretni elemenat u idealnom? Da li je to stara, prastara borba između tanatosa i erosa koja nastavlja da tinja bez obzira na naše (retoričke) pokušaje da joj otkrijemo trag i da je objasnimo.

Ali, vraćam se Nabokovu. „Očajanje“ je roman o dvojniku ili ponavljanju istog iako je pisanje otkrivanje razlike, kako na jednom mestu, na samom početku piše Nabokov, kao što na početku zapisuje da je filozofija „izum bogatih“. Samo jedna promašena generalizacija koju demantuje svaki moj tekst. Postoje u romanu delovi o ogledalu; izvestan strah od ogledala progoni pisca. Ogledalo je maska smrti, a jezik je njen glas. To, možda, znači da svest „vidi“, a jezik „čuje“ – smrt. Iako ova razlika nije stabilna razlika. Zato je „svest“ transcendentalna iluzija o unutrašnjem glasu i pitanje je ko pravi ovu razliku i otkriva ovu „iluziju“? Ko daje ime, ko imenuje naše razlike? Izvesna jezička lakoća i igra ostaje da lebdi nad ovim pitanjima.

Došao sam do četvrte glave ovog teksta u kome Nabokov nastavlja svoju potragu za dvojnikom. Tako što menja ili meša narative. Tako se gotovo na istoj stranici smenjuju opisi sna, jave, dijalog sa čitaocem i teorijski komentari: „zbrka i šarenilo mojih priča“, kako piše sam Nabokov. „Ne pišem ja već moje sećanje koje ima svoje bubice i zakone. Moj život je sav rascepan i zbrkan, a ja se ovde razmećem, (ovo sam ja sam pogrešno zabeležio, ali ostavljam ovu reč na ovom mestu, svet nije savršeno mesto za život, kao što misle tzv. Suprematisti, N.D), a ja se ovde glupiram, žongliram malim i jarkim opisima, moji razgovori sa čitaocima su sasvim sumanut“, piše Nabokov koji je naravno svesno napravio ovu zbrku, možda, da bi isprobao moći pisca, ili „gospodara priče“, što je zapisano u prvoj rečenici „Očajanja“.

„Ali iznenada on zastade, osvrnu se i počeo da se vraća, tako da mu je lice postajalo sve jasnije, a to beše moje lice...“ To znači da je ovo „ja“ koje se vraća udvojeno – jače od miksa ovih utisaka koji se smenjuju, ili disocijacija, „žestokih disocijacija“, kako ih naziva Nabokov – jače i od „žedi za neistinitom i pravaženosti bednom laganju“, kojima se kao pisac koristi Nabokov. Pisanje je laganje, ali je ovo udvajanje istinito. Možemo li da živimo bez ovih disocijacija?

Nisam teoretičar književnosti, ali je jasno da Nabokov svesno podražava Džojso, mislim da ga spominje u predgovoru. Pisanje je travestija prvog lica, to želi da kaže Nabokov na tragu Džojso. Ipak, da zaključim, nije „svest“ ili „ja“, odnosno sam „jezik“ (govor, logos) narativni entitet koji se prurušava.

Smrt je, to hoću da kažem, entitet koji se prurušava u ovim bednim laganjima i žestokim disocijacijama.

A sada nastavljam pošto nisam zapisao sve što sam hteo...

Zašto se Taša ne bavi sportom

PIŠE: IVAN MRDEN

Ovaj tekst pišem iz Subotice, gde već gotovo godinu dana živi moja nastarija ćerka Milena, sa svojim ćerkama Tamarom i Anom. Taša će 26. aprila napuniti 12 godina, a početkom juna završiće peti razred osnovne škole, dok će Ana u novembru proslaviti četvrti rođendan.

Mnogi moji prijatelji, znajući koliko sam privržen i porodici i sportu, ovih dana me pitaju zašto moje najstarije unuče nije u nekom sportskom klubu. Neki se čak prisećaju da sam pre šest godina jedan od mojih svakodnevnih komentara u Blicu posvetio jednom

važnom porodičnom događaju: „Juče je ministar prosvete i sporta Slobodan Vuksanović bio u pravo vreme na pravom mestu, ali ga niko o tome nije obavestio. Viđen je oko pola četiri popodne ispred Gradskog centra za fizičku kulturu, baš u vreme kad je moja unuka Tamara Janjić imala prvi plivački trening. Ona je ubeđena da će biti olimpijska šampionka, a deda joj, naravno, toliko veruje da je malo nedostajalo da pozove ministra da se slika sa njom. Da ga se bar po nečemu sećaju i kroz 12 godina“ – napisao sam 28. avgusta 2006. godine.

Tamara je posle toga više od pola godine dva puta nedeljno išla u školu plivanja, koju je njena majka uredno plaćala, ali pošto roditelji i ostali pratioci (uglavnom babe i dede) nisu mogli da posmatraju te časove, sve se završilo na tome da nam niko nikad nije rekao šta je ona naučila i koliko je talentovana za taj sport. Otkrio sam to tek narednog leta u Grčkoj, kad joj je posle dva dana dosadilo brćkanje u plićaku i kad me je više puta pobedila na podužim deonicama u dubokoj vodi. Kad smo se vratili počeo sam da zovem beogradske plivačke klubove i razgovarao sam sa nekoliko trenera koji rade sa mlađim kategorijama. Oni su mi uglavnom govorili da je „rano“ i da se javim „kad dete pođe u školu“.

Prva četiri razreda osnovne škole Taša je završila u Beogradu i za to vreme nije imala nijedan, jedini čas plivanja, niti bilo kakav kontakt sa bazenima, pa smo se nekako i mi zadovoljili činjenicom

da naše mezimče zna da pliva, jer je u sferi njenog interesovanja mnogo važniji postao jedan drugi sport – skijanje. Za vreme zimskog raspusta školske 2007/08 godine, ona je savladala osnovne veštine, da bi ubrzo što sa majkom, što sa našim prijateljima koji su odlični skijaši počela da savladava i najteže staze na Jahorini, u Bugarskoj i Austriji.

Opet ista priča, opet bezuspešni pokušaji da se nađe neko iz nekog kluba da nekako organizujemo da je pogledaju, opet odgovori da je "mala" i da se "javimo kad završi četvrti razred". Na mnogobrojne mejlove odgovorili su nam samo jednom iz jednog kluba i rekli da možemo da je dovedemo u nekakav kamp na Staroj planini, i to krajem marta, u jeku školske godine, te da tih sedam dana za dete i pratioca koštaju ni manje ni više nego 2000 eura!

Posle tog bezobrazluka digli smo ruke od nastojanja da se Tamara bavi nekim sportom, a višak njenog slobodnog vremena i energije usmerili smo ka – fokloru. Zbog toga uopšte nismo zažalili, jer je sa dečjim ansamblom KUD "Branko Cvetković" bila na desetak zanimljivih putovanja u zemlji i inostranstvu i imala nastupe u svim najznačajnijim salama u Beogradu, ali je ostalo da lebdi pitanje, koliko je u njenom slučaju neosporni talenat (posebno za skijanje) ostao nedotaknut od strane škole, stručnjaka i sportskog ustrojstva uopšte. Tu dolazimo do tačke kad počinje bajka o Novaku Đokoviću ili Jeleni Janaković, kad se vraćamo na njihove početke i prepoznajemo to isto, ali sa drukčijim ishodom, jer su iza njih stali njihovi roditelji i njihove porodice, dovodeći ponekad sopstvenu egzistenciju na rub ponora.

Nasuprot njima, stoje hiljade devojčica i dečaka čiji roditelji nemaju ni tu hrabrost, ni te mogućnosti, ali i isto toliko dece tragično zaglavljene u lošim sportskim "školama" i vrednovana od priučenih nazovi trenera, koji se pojedinim mališanima bave onoliko koliko procene da mogu da izvuku od ambicije, sužete i materijalnih mogućnosti njihovih roditelja.

Dva su primera koji održavaju tu atmosferu. Jedan je sa nekog rukometnog turnira za devojčice, na

kome je trener, inače njihov nastavnik fizičkog vaspitanja, u prvom poluvremenu prve utakmice, nezadovoljan nekom sudijskom odlukom povukao ekipu sa terena. Devojčice su tog jutra poranile da bi iz Begaljice kod Grocke stigle u "Šumice" i igrale sa vršnjakima iz Radničkog, Voždovca i ORK Beograda, ali ih je u tome sprečila sujeta njihovog "učitelja" i njegovo nerazumevanje njihovih potreba da se igraju, a ne samo da se takmiče. Drugi je sa neke utakmice mini lige za fudbalere u jednom od mnogobrojnih beogradskih balona za mali fudbal, kad su se potukli očevo dva dečaka iz iste ekipe, zato što je jedan stalno govorio svom sinu da ne dodaje loptu ostalim "bezveznjacima" i vikao na trenera da menja pojedine saigrače njegovog sina. Preambiciozni roditelji, nesposobni treneri i klubovi ustrojani tako da od roditelja mlađih kategorija otmu što više para upropastili su možda i više talentovanih mališana, nego što ih je ostalo neotkriveno i van bilo kakvog sportskog okruženja.

Za propagandiste po sportskim listovima, rubrikama i redakcijama ovo, jednostavno, nije tema i tu gotovo da ne mogu ništa da im prebacim. U trci za tiražom, gledanošću ili nekim drugim pokazateljima uspešnosti, oni su se okrenuli vrhunskom sportu, najboljim evropskim ligama, velikim svetskim turnirima, zanemariću čak i najjača domaća prvenstva. Rad sa decom postane tema tek kad neko od sportista iz Srbije ili (sve više) samo srpskog porekla napravi neki uspeh, pa se pomenu njegovi počeci, ili kad treba prodati nekog talentovanog, ali još nedovoljno afirmisanog sportistu, pa se ova ili ona škola hvali kao "rasadnik talenata".

To što je kompletno društvo jedan veliki rasipnik talenata, što u školama ne postoji ni minimum uslova da se sagledaju i testiraju mogućnosti svakog deteta, što ni sportske klubove ne interesuje takva aktivnost, ovdašnji propagandisti uglavnom ne pominju.

Tamara je i u Subotici nastavila da igra foklor, sada u KUD "Mladost". Moj problem je njen brat od tetke, moj unuk Petar, koji ima nešto više od četiri godine i neverovatno je brz i iz mesta skoči više od metar, čemu se svi iščuđavaju. Deda sad zove atletske klubove, pokušava nekako da pronađe trenere koji bi se zainteresovali i uglavnom čuje da je "još mali" i da "treba sačekati da pođe u školu"!

Putovanje u srce utopije (5)

Moskovski dani Krleže i Benjamina

Uprkos protoku vremena koje nas deli od doba evropskog komunizma i njegove „prve zemlje“, SSSR, u evropskim intelektualnim krugovima jos uvek je aktuelna tema odnosa tadašnjih naprednih, levo orijentisanih intelektualaca. To je i razlog što će Povelja u nekoliko narednih brojeva objaviti zanimljiv književni esej Zorana Janića o putopisima po „zemlji utopije“ dvojice istaknutih literarnih figura tog vremena, Miroslava Krleže i Valtera Benjamina

Iako joj je lekar izričito zabranio da ostane u gradu, preporučivši joj boravak na planinskom vazduhu, u nekom šumskom lečilištu, Asja je, uprkos svemu, rešila da ostane jer se "plaši usamljenosti u šumi, ali i zbog mog dolaska", beleži Benjamin. Izlaze u grad, u šetnju, i tu zastaju pred jednim izlogom (istim onim gde se Asja zaustavila još prvog dana po Benjaminovom dolasku u Moskvu); izlog pripada krznarskoj radnji i u njemu stoji izložen "prekrasan krzneni kostim, optočen šarenim perlama", koji je Asji zapao za oko, ali je cena papreno visoka: dvesta pedeset rubalja. Svededno, "Asja je poželela da ga ima", uredno zapisuje Benjamin. "Ako ga kupim, moraću odmah da otputujem", kaže joj on, više molbenim glasom i kao pitanje nego kao definitivan odgovor, na šta ona pristaje da se bunda ne kupi, ali pod uslovom da joj obeća kako će joj jednom pokloniti nešto uistinu vredno, "što će joj ostati kao uspomena za ceo život".

Asjinom erotskom šarmu nije u stanju, čini se, niko da odoli, čak ni izvesni crveni general koji se odnekud pojavljuje u poslednjoj nedelji Benjaminovog boravka (da mu zagorča život). Bučan i nametljiv, taze oženjen, pomenuti general joj obećava da će zbog nje sve ostaviti i spreman je na sve – čak i da ostavi suprugu – a u Asjinom razgovoru sa Benjaminom iznenada iskrsava i neki ruski diplomata u Japanu, njezin poznanik, po kome je naručila veliki svileni šal, islikan višnjama; ljubavni trougao, neočekivano, dobija još novih uglova. No, to je bilo u skladu sa idealima vremena, nevernost je bila u modi i oznaka emancipovanosti; san mnogih žena u to vreme bio je da sagore kao noćni leptir na poprištu ljubavi (i oltaru umetnosti), posluživši

kao muza izabranim muškarcima, pod jednim uslovom: da ostanu ovekovečene u njihovom delu (za takvim primerom povelja se i Ljilja Brik, koja je živela u zvaničnom braku sa mužem Osipom, ali, istovremeno, i sa pesnikom Majakovskim) – Asja, dakle, nije bila nikakav izuzetak.

Njena mašta, slično kao ni njeno erotomanstvo, čini se da nema granica. U pismu prijateljici, izvesnoj letonskoj glumici Elviri Blamberg (original pisma stoji pohranjen u arhivu Nacionalne biblioteke), Asja se hvali: „Zamisli, Benjamin je doleteo avionom iz Pariza da me poseti dok sam bila u sanatorijumu. Mislio je da umirem. Možeš li da sebi predstaviš takvo 'постояство'. [...] Poklonjena mi je knjiga sa specijalnom posvetom".¹ Toj istoj prijateljici, nekoliko meseci po Benjaminovom povratku u Nemačku, budući da je Asja dodeljena kao tumač nemačkom dramskom piscu Ernstu Toleru, slavodobitno piše: "Ovde je Toler. Smrtno zaljubljen u mene. Hteo je da putujem sa njim. Znači, nisam još toliko stara". (Toler, nemački izgnanik kome su brat i sestra stradali u koncentracionom logoru, patio je od teških depresija i, prešavši u SAD, obesio se u hotelskoj sobi, u maju 1939. godine.)

Pri obilascima Moskve, Benjamin zalazi iza fasade i opisuje žalosnu unutrašnjost stanova u koje je imao prilike da svrati; siv, teskoban prostor s malo nameštaja, nalik na "bolnice nakon poslednje inspekcije", u kome, nagurani, ljudi žive u zagrantovanih 13 m² po osobi (država je nametnula

1 Branko Vučićević, *Neobični doživljaji gospodina Benjamina u zemlji boljševika*, str. 34-35, Fabrika knjiga, Beograd, 2009.

trostruko veće namete na stanove čija površina prevazilazi dozvoljeni minimum). Pojedine veće prostorije stanari bi raznim priručnim stvarima, komoda, visokim ogledalima i zavesama, ispregradi-vali na više manjih, pa tako nije bio redak slučaj da cela porodica živi praktično u jednoj sobi.² Putopis-cu pada u oči i neobična pojava noću, kad izađe u šetnju gradom: gotovo svaki prozor, bilo na zgra-dama ili manjim, privatnim kućama, osvetljen je kao da je neka iluminacija. Manjak stambenog pro-stora država je već u vreme Benjaminove posete Moskvi bila počela da rešava progonstvom.³ Istog dana kada je doputovao, desilo se da je bio u poseti kod pesnika i kritičara Leleviča koji se upravo spre-mao na put u sibirске stepe (prva postaja: Novosi-birsk): "primitivno predsoblje, prepuno kaputa, zatim kroz jednu sobu, očito spavaću, ulazimo u radnu sobu Leleviča". Kućedomaćin deluje veoma smireno, ali se na njemu "naslućuje sva ona iscrpljujuća ćutljivost fanatika" (isključen iz Partije 1928, završiče život u logoru 18 godina kasnije).

2 Ili u *Sobi i pa*, kako glasi naslov poznatog autobiografskog teksta Brodskog.

3 Kako primećuje Lešek Kolakovski, program stambene izgradnje u vreme Hruščovljevo "otopljanja", kada su mnoge porodice dobile stanove, bio je ujedno i jezgro budućeg opozicionog pokreta i kritičkog mišljenja. "Ljudi zbijeni kao sardine u bednim radničkim barakama ili *komunalkama* (zajedničkim stanovima) u kojima je živelo po nekoliko porodica – mrzeći se i špijunirajući se međusobno, muvajući se po prolazima i žudeći za ma kakvom privatnošću – ne bi ni o čemu drugom razmišljali osim o nevoljama svakodnevne egzistencije. Pобољшanje životnih uslova ispostavilo se kao politički opasno ... postepeno je stvorilo prostor za kritičko mišljenje i, konačno – prostor za pobunu". Lešek Kolakovski: *Maji ispravni pogledi na svet*, Futura 2005, str. 250.

U Benjaminovoj hotelskoj sobi svi komadi nameštaja na sebi imaju limenu pločicu na kojoj piše "Moskovska prenoćišta", kao i inventarski broj. Kako je došao usred zime, to su dupla pro-zorska okna zalepljena i ne mogu se otvoriti, osim malog okanca u gornjem delu, koje služi za prove-travanje. U sobi: mali umivaonik od lima, ogleda-lo, ležaj, sto i stolica. Gost iz Nemačke je posma-trač efemernog i odbačenog, njega zanima "đubri-šte civilizacije", depozit drugorazrednih fenome-na, interesuju ga sporedni pasaži, limeni cimeri iznad radnji, oblik slova na reklamama, dečije igračke i slikovnice (mada je teško zamisliti da bi misao, ma koliko bila refleksivna i pronicljiva, mogla na osnovu tih i takvih efemerida dosegnuti istinu i užas logora).

Detalji koje beleži Benjamin poklapaju se u velikoj meri sa opisom koji je ostavio Krleža. I on susreće na ulici grupe komsomolaca što maršira-ju uz zvuke koračnica i bleh-muzike, ulične pro-davce i kolportere; i on nailazi na pogrebnu povor-ku, ali "crvenu", naime takvu gde su i zaprega i kovčeg i konjska oprema obojeni u crveno: pokoj-nik, i u smrti, izražava vernost revoluciji služeći joj *post mortem*. Tu su i jarko crveni tramvaji, išarani propagandnim porukama, što prolaze uz zvonjavu i snopove iskri koje bacaju trole u obliku lire. Kod Benjaminova ima samo mnogo više prosjaka; oni su svuda, na svakom ćošku, mole, plaču ili zapeva-ju kad naidje prolaznik od koga očekuju milostinju. I pred Krležinim čuvenim "Muzejom revolucije" (u Tver-skoj ulici), ima prosjaka koje Benjamin svakog dana viđa: reč je o dvoje odrpane dece koja sede na zidu u snegu, neposredno pored ulaza, kao u nekoj ruskoj, zlogukoj verziji Andersenove bajke (koja se neće srećno svršiti). Posebno je upečatljiv prizor nekog uličnog prodavca koji je izložio na prodaju, zajedno, jednu pored drugih, rusku ikonu i Lenjinove portrete; stešnjena između portreta, ta usamljena ikona nalik je na "zatvorenika između dva policajca".

Iza ljubavne priče koja se provlači kao stalni laj-tmotiv *Moskovskih dnevnika*, kriju se, međutim, i neka važnija životna pitanja po ovo troje aktera, koja nisu lišena i izvesnih materijalnih briga i interesa. Ne tre-ba smetnuti s uma da su ova dva zaljubljena Nemca, kraj nogu Letonke, zapravo došljaci u stranoj zem-lji u kojoj gledaju da se nekako snađu. Od dolaska u Rusiju Benjamin puno očekuje, pre svega da će, preko literarnih veza, isposlovati za sebe neko stal-no mesto (stoga i ne može da prelomi da li da uđe u

Partiju ili ne), da će steći kakvu-takvu ekonomsku sigurnost i uvesti svoj život u mirnije vode. Udeo biografskog u njegovom slučaju odveć je značajan da bismo ga smeli zanemariti; prethodna godina bila je zacelo jedna od najtežih u njegovom životu: velika inflacija u Nemačkoj, neprestane svađe sa suprugom Dorom, zbog čega se na kraju rešava da iznajmi zasebnu sobu, česta putovanja i promena adrese, unutrašnji nemir (predaje se i kockarskoj strasti: u kasinu u poljskom Sopotu gubi sve do poslednjeg pfeninga, mora da se zaduži da bi se vratio u Berlin), nezadovoljstvo zbog svoje ne baš preterano uspešne karijere u svojstvu *homme de lettres* (univerzitet u Frankfurtu odbija njegovu habilitacionu tezu o nemačkoj baroknoj tragediji, što mu zatvara vrata akademske karijere i baca ga u sporedne atare novinarstva i kritike)¹, potpuno neizvesna budućnost i nesređene životne prilike – to su, u najkraćem, determinante njegove ne preterano zavidne situacije leta gospodnjeg 1926.

Tome valja dodati, uz nasledno opterećenje jevrejstvom, i onu njegovu snažnu mazohističku crtu, dodatno izraženu i pojačanu melanholijom, a što se ogledala, izuzev u najobičnijim, svakodnevnim stvarima i nekoj bolesnoj zavisnosti od Asje, kao i pomnom sakupljanju znakova njezine milošte, još i u vođenju tajnih beleški u drugom jednom dnevniku, tzv. *Dnevniku samoubice*, koji će biti daleka najava i priprema onog stvarnog Benjaminovog samoubistva na francusko-španskoj granici 1940.

Samoj Asji, kako se čini, ne pada teško doziranje svojih naklonosti prema ovoj dvojici zaljubljenih muškaraca (na dobro temperiranom klaviru njezine ljubavi). Boljševikinja do srži, njoj je zvanična ideologija komunizma prerasla gotovo u drugu prirodu, njeno razmišljanje uvek je pravoverno tačno i jednosmerno, kao u kursistkinje koja je naučila nacističke lekcije novog doba. Dok leži u sanatorijumu, izlaže Benjaminu potanko ideju kako bi, da se

ona pita, decu u dečijim domovima valjalo razvrstavati po grupama ("klasama"): nestašne sa nestašnima, mirne i poslušne sa isto takvima, talentovane sa talentovanim, a ta sociološka ustrojenost kod nje prostire se i na prirodu; u graktanju gavranova koje dopire kroz bolnički prozor što gleda na vrt, vidi idealnu organizovanost ptičjeg jata: na glas predvodnika ("vođe"), ostale ptice kao da se odazivaju i, po nekom prirodnom instinktu, samo dalje sprovode ono što im je dojavljeno s vrha. U tako koncipiranom Asjinom svetu, pridev "intelektualno" svakako ne nosi ništa dobro i možda se tu krije objašnjenje njenog ambivalentnog odnosa prema Benjaminu: ako je verovati oskudnim napomenama u njenim memoarima, pri onom sudbonosnom susretu na Kapriju njen prvi utisak bio je vezan za njegove šake: one su "nespretnost", "tipične šake intelektualca"; takve šake ne mogu uzbuditi jednu boljševikinju, nisu dovoljno snažne ni grube; indiferentnost ne toliko erotske prirode koliko ideološke. Ili obrnuto: erotska indiferentnost koja se

preobratala u ideološki prezir.

U ono nekoliko krajnje rezervisanih, sušnih nedelja koliko je Benjamin proveo sa Asjom u zavejanoj Moskvi (sneg je samo ledeni supstitut za pustinju; "ovde se nedeljama borim s vanjskom studeni i unutrašnjom vatrom", piše

Benjamin u pismu jednom prijatelju), jedini poklon koji će gost iz Nemačke od nje poneti bila je jedna mala drvena lula (kupljena na njegovo insistiranje) i kuvano jaje od bolničkog doručka (poslato po Rajhu), na kojem je Asja ispisala Benjaminovo ime; slabo je verovatno da bi to tvrdo kuvano jaje moglo imati rableovsku ili sadovsku konotaciju.

Veze između života i literature su često mnogo dublje nego što mislimo, nije uvek umetnost ta koja imitira život (kako se to poslovično kaže), katkad je moguć i obrnut slučaj. Čitavi pasusi iz *Filipa Latinoviča* o advokatu Baločanskom i njegovoj ljubavi prema Bobočki kao da su napisani

¹ Jedan od članova komisije požalio se kako "uprkos višekratnim pokušajima, nije bio u stanju išta iz toga da razume".

imajući za model upravo Benjamina i Ćsju Lacis i, šta više, bez straha od preterivanja, mogli bismo reći kako je Benjamina Krleža zapravo izmislio, to je samo jedan iz plejade njegovih bolesno razdrtih, nesređenih junaka: "Advokat Vladimir Baločanski zaljubio se u tu ženu dječjački naivno i savršeno nevino. Od prvoga dana on je njoj bio više dosadan nego zanimljiv, no upravo odbijajući toga slabica često na nevjerovatno okrutnu distancu, ona ga je fatalno dotukla". Kao i navedeni Baločanski, i Benjamin će se razvesti od supruge Dore nepune dve godine po povratku iz Moskve; učiniće to zbog Ćsje ("osjetio je u toj ženi svoju sudbinu"), koja će doputovati u Berlin i zakratko živeti s njim, a bračna romansa okončaće se tako što će, nakon nepuna dva meseca, Benjamina izbaciti iz njegovog stana u Dizeldorferštrase br. 12. Onaj moto i objavljenje Baločanskog "Trebalo bi živeti slobodno!" u jednoj meri važi i za Benjamina, umesto Bobočka treba staviti samo Ćsja: "Ima Bobočka pravo, kada tvrdi, da je najveće prokletstvo našeg suvremenog života ovo sistematsko uništavanje svega, što je u nama neposredno, duboko, fantastično! Potpuno nezavisni od sveg ovog našeg intelektualnog evropskog balasta u nama, tako bi nekako trebalo živjeti..." Ceo taj ljubavni trougao, sa svim svojim izmenljivim konstelacijama, erotskim pikanterijama i povišenim stanjima, detaljno je opisan već kod Krleže i dubinska analiza njegovog izmašanog, romanesknog Benjamina (alijas Baločanskog) postavlja nepogrešivo tačnu dijagnozu, koja ništa manje važi i za stvarnog Benjamina od krvi i mesa: "Čitava ta Bobočka u njegovu životu značila je neizrecivo jaku spoznaju, da je živio glupim, patvorenim, krivo postavljenim životom, u nizu blesavih obmana i kulisa, i da nije uspeo da proдре do samoga sebe. A ta žena izgledala mu je neshvatljivim elementarnim prodorom do njega samoga, do najbitnijih skrivenosti u njemu samome!" Na dan odlaska iz Moskve, Ćsja prati Benjamina do stanice. Gost je na ivici suza ali nekako ipak uspeva da se kontroliše, što njoj ne promiče i bodri ga da se hrabro drži. Potom stoji i maše mu, "s Rajhovim kaputom prebačenim preko ruke". Završna scena Benjaminovog putopisa kao da je iz *Doktora Živaga* (ali holi-vudske verzije, ne knjige): "S velikim koferom na krilu vozio sam se plaćući kroz sve mračnije ulice, prema stanici". Pri tom, samo trenutak ranije, dok se prašta sa Ćsjom pedantno beleži kako se, na izlasku iz hotela, "izvukao bez bakšiša".

Dolazak Benjamina u Moskvu pada još uvek u zlatne godine ruske kulture, moskovski noćni život je veoma živ: opera, pozorište, kinematografi – poslednji trenuci balske svečanosti pre nego što spadnu maske – i berlinski gost i njegovi domaćini gotovo svake večeri, posle partije domina, odlaze na neku drugu predstavu, najčešće u Mejerholjdevo pozorište. Boljševizam ulazi u evropski krug kulture silovito u godinama iza Prvog svet-skog rata, kada je njegov zamah još uvek snažan i autentičan, u znaku raskidanja sa okovima starog sveta i sveukupnom prethodnom tradicijom. Za razliku od fašizma koji nikad nije iznedrio neko značajno umetničko delo (jer je bio otelotvoreno varvarstvo), komunizam je u prvim decenijama ostavio traga u raznim oblastima, privukavši mnoga umetnička imena od ugleda (jer je predstavljao fascinaciju varvarstvom kamufliranu pod vidom odbacivanja prošlosti) i ne može se poreći da pod njegovim okriljem u početku nisu nastajala nesumnjivo velika umetnička dela. Jednom prilikom, pred uobičajeni večernji izlazak, pošto Ćsji nije bilo dobro Rajh i ona ostaju u Benjaminovoj hotelskoj sobi, poslavši gosta samog da pogleda neke jednočinke u Moskovskom jidiš teatru Granovskog. U pomenutom pozorištu je Benjamin više puta zadremao (ne zna ruski), a kasno uveče u hotelskoj sobi (te večeri je Rajh ostao da prespava kod njega) zapisuje u dnevnik: "Moja je kosa veoma naelektrisana".

Ima kod Krleže, u njegovoj putopisnoj knjizi, jedno zanimljivo mesto o navikama otmenijih putnika dok putuju vozom. Na ulasku u Rusiju, Krleža u vagonu za ručavanje Riga-Moskva zajedno sa ostalim putnicima sluša na fonografu ploču Majakovskog; iz levka aparata dopire duboki bariton pesnika koji se, kao Mefisto revolucije, ruga buržujima i predviđa novo, bolje jutro "drugovima ljudima", a Benjamin u Mejerholjde-ovom pozorištu prisustvuje diskusiji, nekoj vrsti otvorenog panela, u kojoj učestvuju Majakovski, Andrej Bjeli i Lunačarski (samoubistvo Majakovskog, 1930, označiće i kraj prosperitetnog perioda avangardne ruske umetnosti). (Kad već upoređujemo ovu dvojicu pisaca, ne možemo a da ne spomenemo kako Krležin putopis stoji, u umetničkom smislu, nekoliko kopajla ispred Benjaminove knjige; naravno, danas svaki zapadni intelektualac zna za Benjaminove dnevnike, a za Krležu jedva da je i čuo). Gonjena kvazi-religijskim impulsom konačnog spasenja, Krležina komunistička vera nalazi predmet svoga obožavanja

u horizontali, kao mrtav eksponat u mauzoleju, kao relikviju, a Benjaminova ljubav je živa, uspravna ali pomalo neuhvatljiva i, još više, okrutna; nekoliko dana pre njegovog povratka u Berlin, u već pominjanoj aferi oko generala, Asja pita Benjaminu da li bi bio spreman da preuzme ulogu "kućnog prijatelja" i kod crvenog generala, a zatim dodaje: "Ukoliko on nije tako lud kao Rajh i ne izbaciti te iz kuće".

Po Povratku u Nemačku, u brakorazvodnoj parnici koju pokreće zbog Asje, sud donosi presudu u korist njegove supruge Dore, kojoj ostaje stan i sva imovina (uključujući i njegovu godinama mukotrpno sakupljanu zbirku dečijih knjiga, do koje mu je posebno stalo); u ranim četrdesetim, Benjamin je praktično na ulici, bez prebijene pare, usamljeniji nego ikad: "temelji novog početka su iznimno teški, ali barem nema više onih starih demona", kako piše u pismu prijatelju Šolemu. Drugi pokušaj zajedničkog života sa Asjom nije prošao ništa bolje od prvog; nakon svega nekoliko meseci dolazi do raskida, ona se ponovno vraća u Rusiju (ovog puta zauvek) i više se nikad neće videti. Kao pravovernu boljševikinu, tamo je neće mimoći sudbina mnogih zilotnih komunista: deset godina Gulaga, koje će u svojim uspomenu obuhvatiti jednom jedinom rečenicom, lapidarnom kao što se pišu epitafi: "Bejah prinuđena da deset godina provedem u Kazahstanu".

Oni "demoni" koje pominje Benjamin u pismu isti su demoni koje pominje u *Moskovskim dnevnicima*, a koji su kumovali Asjinoj želji da se uda za njega. "Ali sada", piše on, "nakon ove bolesti, Asja više nema demona". Ti isti demoni nagnaće ga da ispije fatalnu dozu morfijuma u hotelskoj sobi u katalonskom gradiću Portbou.

Poslednje godine njegova života, uoči Hitlerovog dolaska na vlast i kasnijeg pariskog izgnanstva (kao posledica toga), dajemo unekoliko skraćeno. Na intelektualnom planu, stvari se odvijaju ovako: u Berlinu stupa u Brehtov krug i postaje poklonik njegovog genija (ne samo dramskog; u pomenutom krugu tajno su cirkulisale i opscene varijante nekih

Brehtovih pesama)¹, počinje da se zanima za nadrealizam i za savremene tokove književnosti; upoznaje Adorna (dosta mlađeg od njega), koji postaje nekom vrstom njegovog učenika i propagatora njegovih ideja. Doktorska teza koju Adorno s uspehom brani na Frankfurtском univerzitetu, ima za osnove neke od Benjaminovih važnijih estetičkih postavki, a prva Adornova predavanja u svojstvu redovnog profesora doneće Benjaminu zakasnelu, gorku satisfakciju stoga što će za temu uzeti upravo njegovu studiju o nemačkoj tragediji, istu onu zbog koje će svojevremeno ostati uskraćen za doktorsku i profesorsku titulu. (Po

Adornovim rečima, "Benjaminu će celog života privlačiti univerziteti slično onako kao što su Kafku privlačila osiguravajuća društva"). Na ljubavnom planu, njegovi neumereno snažni no ne preterano uspešni demoni i dalje mu ne daju mira; u Parizu upoznaje izvesnu damu kojoj predlaže zajedničko putovanje u unutrašnjost (francuske provincije), ali se zakazanog dana i na dogovorenom mestu dotična gospa ne pojavljuje. Po rečima Olge Parem, rusko-nemačke lepotice i njegove dugogodišnje poznanice (kojoj takođe predlaže brak, ali ga i ona odbija), Benjamin je "bio u ljubavi sa mnoštvom žena tih godina" i imao je u Barseloni "prekrasnu prijateljicu", razvedenu suprugu izvesnog uglednog berlinskog lekara. "On se tako lepo i zarazno smeje", piše Paremova za Benjaminu, "ceo svet se tad otvara pred vama".

1 Po rečima Zigfrida Krocera, Benjaminov odnos sa Brehtom bio je "mazohistički". Ono što ga je kod Brehta najviše privlačilo bila je gruba nemilosrdnost njegove antispekulativne misli, koja je sve svodila na najobičnije ovozemaljske, egoistične porive, a što je bilo potpuno strano Benjaminovom ezoterizmu.

Novi turcizmi

En passant

PIŠE: OLGA ZIROJEVIĆ

U nedavnoj polemici Miloša Vasića i Ljiljane Smajlović pala je i reč *džiber*. "Pitam se šta će mu tuđe reči [reaguje Lj. S. na Vasićeve aluzije na sarajevsku *mahalu*], kada za to što on radi već postoji dobar domaći izraz *džiber*" (Danas, 1. mart 2012, 8).

Da, predsednica UNS je u pravu, džiber je, zaista, naš, domaći izraz. Doduše, nešto novijeg datuma i, na žalost jezičkih čistunaca, ipak turcizam. Za utehu, reči (zasad) nema u turskim rečnicima, što bi pouzdano svedočilo da je skovana (poput nekih drugih, kao *čamac* ili *košava*, na primer) na ovom prostoru. A "roditelj" joj je već odavno preuzeta reč *džibra* (tur. cibre) sa značenjem "komina", "ostatak posle destilacije alkohola".

Piratski govor (Rečnik N. Živkovića) već odavno ima od nje svoje izvedenice: *džibronja* ("čovek prljav i aljkav, zamazan od džibre") i *džibrosan* ("zamazan u džibru, koji zaudara na džibru, pijan").

Međutim, tek ćemo u **Rečniku savremenog beogradskog žargona** (B. i N. Gerzić) dobiti ne samo *džibera* (valjda zbog "rodne ravnopravnosti", i *džiberku*), već i *džiberaj*, pa *džiberija(du)*, uz pridev *džiberski*. A tu je *džiber* (ili *džibos*) "prostak, primitivan čovek (vid. *džukac*)", pa, shodno tome i *džiberaj* je "skup prostih, primitivnih, neotesanih ljudi, primitivizam, prostakluk", ali i "loš kraj grada". I pridev *džiberski* je višeznačan: "prostački, bez stila (vid. *džukački*)", dalje, "podmuklo, nisko, nefer (vid. *pederski*)". U **Rečniku** nije izostala ni sama reč *džibra* koja (kao i ranije) znači nekvalitetnu, lošu rakiju, loše vino (isto što i *brlja*). Ali, ima i značenje "prostak, primitivac (vid. *džukac*)".

Najzad, kad smo već kod zamene reči, odnosno aluzija na sarajevsku "mahalu", bila bi sasvim dovoljna jedna reč – *mahaluša*. Kratko, jasno i precizno.

Naša pošta

Pošta žrtvama agresije

PIŠE: RADE VUKOSAV

Zahvaljujući Savezu udruženja boraca i antifašista Bosne i Hercegovine u Sarajevu i Udruženju anti-fašista i boraca Stari Grad u Sarajevu bio sam u prilici da sudjelujem u obilježavanju Dana 20 godina od početka agresije na Sarajevo.

Gradonačelnik Sarajeva, Alija Behmen: "Šesti april za grad ima trostruko značenje. Ove godine se proslavlja 550 godina od njegova rođenja, 67 godina od oslobođenja od fašizma i 20 godina od početka agresije..." Podsjetimo da Sarajevo već 500 godina ima bogomolje svih monoteističkih religija, koje su do danas sačuvane, a nove građene. Ko ne vjeruje neka dođe da ih vidi. U Ulici Maršala Tita, postavljeno je 11.541 stolica, koje podsjećaju svjetsku javnost na broj ubijenih građana Sarajeva od strane agresora u toku opsade grada, među kojima je i 1601 dijete. Oko 50.000 Sarajlija je ranjeno. Teške patnje građana za vrijeme opsade trajale su 1425 dana.

Ovo obilježavanje 20 godina od agresije za Milorada Dodika je "neprihvatljivo". Vrijeđa ga istina. Tvrdi se da to "izaziva mržnju prema Srbima". Pitamo, kako može biti polaganje vijenaca žrtvama "neprihvatljivo" i kako to može "izazvati mržnju prema Srbima". Kojim Srbima? Mržnja se odnosi na agresore, na one koji su artiljerijskim baterijama komandovali, "raspali, raspameti!", na snajperiste koji su ubijali i odrasle i djecu i na njihove izvršioce koji su, nažalost, sada za neke heroji. Ima ih u Srbiji što ih po zidovima zgrada slikaju, zajedno sa grafitima. Pa, ako takvi ekstremi, koji tako misle, među nama postoje, a postoje, zar oni mogu predstavljati cio srpski narod. Ne bi trebalo tako misliti, ali su zla činili u naše ime, ne pitajući nas na pristanak za tako nešto stravično, pa ih trebamo osuđivati, a ne veličati. Tokom opsade Sarajeva na grad je prosječno padalo 329 granata dnevno, a 2. jula 1993, rekordno je palo 3777 granata. Po podacima Haškog tribunala, tokom rata u BiH je poginulo 104.732 ljudi, a od toga 68.101 Bošnjak, 22.779 Srba, 8858 Hrvata i 4995 ostalih. Među masom građana Sarajeva, na odavanju počasti i polaganju vijenaca žrtvama bilo je đaka, studenata,

žena djece i drugih. Nije se moglo čuti da izražavaju mržnju ma prema kojoj naciji. Kao da je te žrtve, kojima se polažu vijenci, poubijao zemljotres, a ne ne/ljudi, zločinci. Sve je obavljeno mirno kako i pristoji kad se vrše počast žrtvama. Govornici jesu spominjali agresore i pojedine zločince, a ne srpski narod. Pa, ako je, među spomenutim zločincima poneki simpatizer i pristalica tih zločinaca spoznao samog sebe, niko mu drugi nije kriv, za "uvredu".

Nažalost, pojavio se novi problem sa žestokim negodovanjem građana, problem koji izaziva povratak staroga straha i odbojnosti za budući suživot sa Srbima. Kampanja u Srbiji za rehabilitaciju njihovog (i našeg) starog krvnika iz Drugog svjetskog rata, Dragoljuba Draže Mihailovića. Još ima živih izbjeglica koji su, bježanjem od pokolja, jedva spasili gole živote. Bil su oni tada djeca, a dijete najbolje pamti svoju prošlost. Vraćaju im se slike grozota i strahota kada su u Podrinju, u cijeloj Istočnoj Bosni, Sandžaku, u dolini Neretve i Rame, Dražini četnici vršili masovne pokolje ne/srba, silovanja, mučenja, paljevine pljačke... Razboriti ljudi se nadaju da će Srbi u Srbiji ovu rehabilitaciju onemogućiti i dokazati svoju zrelost. Jer, Draža, sa svojim vojvodama, sa ideologizma, kakav je bio Stevan Moljević (homogena antički čista Srbija u proširenim granicama), je sa svojim četnicima činio isto ono što su nedavno činili Radovan Karadžić, Ratko Mladić i njihovi krvavi nacisti. Isto što su, na nacistički način, činili Pavelićeve ustaše. Ne može se zaboraviti krvavi Dražin vojvoda Pavle Đurišić - nosilac Hitlerovog Željeznog krsta Viteškog reda. Pitanje rehabilitacije Dragoljuba Draže Mihailovića je pitanje dalje stabilnosti na Zapadnom Balkanu. Kao što su hitlerovci ubijali ne/arijevce, ustaše ubijali ne/hrvate i one Hrvate koji su im bili u nemilosti, Dražini četnici su isto, na nacistički način ubijali ne/Srbe i one Srbe koji su im bili u nemilosti. Četnici nikad nisu protiv ustaša vodili niti jednu bitku. Pisca ovih redova, oca Luku, solunskog dobrovoljca, nisu mogli uhvatiti pa su mu kuću spalili. Ako bi se Draža rehabilitovao - nemojmo misliti da bi se to u cijelom regionu, uključujući BiH, Hrvatsku, Crnu Goru, pa i samu Srbiju - moglo lako „sleći“ i smiriti. Kako bi to prihvatila antifašistička Evropa? Razmislimo.

Zvanični Beograd se nije o ovom 20-godišnjem obilježavanju ma ni verbalno pojavio niti osudio zločin prema susjednom gradu i njegovim građanima. A zašto bi, kad Tadić podržava Dodika u disoluciji BiH, grleći se i ljubeći se s njim. Podržavao ga

je i pred njegov izbor za predsjednika RS. Forsiranjem Dodika, Tadić se udružio u ugrožavanju BiH. Ko Dodika podržava u učestalim nastojanjima da organizuje referendum za otcepljenje RS od BiH? Time oni zajedno, iritiranjem većine građana u BiH, pa i Hrvatske i Sandžaka. Sve ovo stvara nesigurnost u cijeloj regiji Zapadnog Balkana, što može izazvati oružane sukobe i što bi nas još više osiromašilo. I ko zna kako bi se završilo. Dodik svojim opstrkcijama i ispadima koči normalan život i razvoj BiH. Građani oba entiteta gladuju. Malo mu je što su "njegovi" do balčaka, razorili i unesrećili BiH. Ponaša se kao da je on žrtva. Zategnuti odnosi između entiteta i Dodikove opstrukcije uzrokuju nesigurnost na cijelom Zapadnom Balkanu i šire. Dodikov je cilj da njegovim stvaranjem nesloge, nerada i nereda u državi oslabi BiH i prikaže je kao "nesposobnu za opstanak" - što gore, to bolje.

Jasna slika Dodikove smutne politike u BiH ne bi mogla biti prikazana ako se ovdje ukratko ne napomene i njegov, često istican, bizaran stav o Bosni i Hercegovini. "Ne doživljavam Bosnu kao svoju državu" (!!!). "Ne priznajem Sarajevo kao glavni grad, zato što u njemu više nema Srba"... Ima još Srba u Sarajevu, samo ih je, nažalost, manje nego prije agresije. Tu agresiju su izvršili oni čiji učinak on zdušno slijedi. Po popisu stanovništva iz 1991. godine u Sarajevu je živjelo 29,9 odsto Srba. Agresorske granate po gradu su ubijale i sarajevske Srbe i izgonile ih iz grada. Kuda? Pretežno su bježali u Srbiju, jer su je smatrali „rezervnom domovinom“. Bošnjaci nisu imali "rezervnu domovinu". Oni su branili svoje živote i svoj grad. Bilo je i Srba koji su, zajedno sa ostalim građanima, isto branili svoj grad, pa i ginuli u borbama. Ostatak sarajevskih Srba koji su preživjeli rat, su vlasti RS, koju Dodik sada slijedi i vodi, imperativno iselili iz Sarajeva. Naselili su ih pretežno u Podrinje, u mjesta odakle su istjerani Bošnjaci i time promijenili etničku sliku Podrinja, što nije pošteno i što je samo za prezir i osudu.

Sprečimo huligane na sportskim utakmicama

PIŠE: RADE VUKOSAV

Svet se, pa i mi, suočava s opakim nasiljem huligana kako na sportskim priredbama, gej parada-ma, tako i na drugim sličnim javnim manifestacijama. I onda kad neki od njihovih "miljenika" padne pod slovo zakona. Neko će pomisliti – zašto autor ovog teksta nije reagovao kad se to događalo. Reč je o problemu koji se ponavlja, protiv koga se kontinualno treba boriti žestokim sankcijama, a još više porodičnim, školskim i društvenim odgojem.

Podsetimo se nemilih događaja koji su, divljanjem huligana, doveli do ljudskih žrtava, materijalne štete i sramote pred svetskom javnošću. Nećemo trošiti prostor na najveće nesreće, izazvane divljanjem na sportskim stadionima u svetu. Ostaćemo kod nas. Podsetimo se nedavne bruke u Đenovi. Tamo su nas "naši" huligani ocrnili. Kažemo naši. Ne možemo ih se odreći, jer su oni građani Srbije. Pa one sramote za Srbiju 2009. godine kada je ubijen francuski navijač Bris Taton. Roditelji su svog sina poslali u Srbiju da navija za svoj tim. Da vidi Sbi-ju, da se zabavlja, da stekne poznanstva i prijatelje, da se veseli. Svako ima pravo navijati za koga hoće, što treba razumeti i tolerisati. Desilo se ono najgore, momak se roditeljima u Francusku vratio u mrtvačkom sanduku. "Ubili ga Srbi", obično će reći Francuzi, iako to nije tačno. Ubili su ga "naši", nažalost "naši", otpadnici, zločinci, primitivci – huligani. I time obrukali i Srbiju i Srbe. Još kad Francuzi i svet čuju, a čuli su, da su naši sudovi smanjili kazne ubicama Brisa Tatona! Ne treba se mešati u poslove sudova, ali izgleda da se ipak neko meša. Roditelji Brisa Tatona traže novčanu odštetu koju osiromašena Srbija treba platiti. Šta kazati za sramotu? Sramota nam je teža od materijalne štete u novcu. Huligani dovode u opasnost i mirne navijače i ostale građane, stvaranjem nesigurnosti za sve prisutne i za sve koji su se slučajno tu zatekli.

Rukometno prvenstvo Evrope u Novom Sadu u januaru 2012. godine nakon utakmice između Hrvatske i Francuske, "naši" huligani pale automobile

hrvatskih građana čime su njihove živote doveli u opasnost. Na stranu, odašiljanje otrova mržnje. Te proklete mržnje nam je preko glave. Pre toga je naš ministar policije javno, na neumesan način opomenuo naše navijače sa, „ne ponašajte se kao Hrvati“, što je ispalo više kao podstrek, jer su oni, prema ovoj opomeni, nevaljali, iako ne divljaju Hrvati nego „hrvatski“ huligani. Isto kao i „naši“. Učinjeno je, nažalost, ono što je učinjeno. Srbija će platiti odštetu hrvatskim građanima. Činimo štetu sami sebi. Našim poreskim obveznicima. Misle li na to huligani? Misle vraga! Oni svoju volju nameću samo grubom silom. Još i sad neoprostivu pretnju na nekim utakmicama huligani čine uzvikivanjem: „Nož, žica, Srebrenica!“ Pa i sa tri uzdignuta prsta. Po onima koji to uzviču je to što je učinjeno u Srebrenici – opravdano, preteći da će sve to – do istrebljanja – biti ponavljano. Ovo je neoprostiva bruka. Zašto se to toleriše?! Hulanstvo je i to kad oni ispisuju uvredljive i preteće grafite. I to je opako izražavanje otrovne mržnje. Posebno je to ružno zbog prljanja fasada gde živimo. Za takve primitivce važi „ukus“ – što ružnije to zanimljivije.

Policajci kao mete napada su im posebna „poslastica“. Za njih donesu pripremljeno oruđe: kamenje, dimne bombe, baklje (u usta), petarde, bodeži, motke... Te opasne predmete treba zabraniti i strogo kažnjavati, pa i onda kad ih samo poseduju, a ne upotrebe. Jednostavno, opasna sredstva navijači kod sebe ne bi smeli imati. Svaku pirotehniku treba zabraniti. Posebnim Zakonom zaštititi policiju. Sport je viteštvo i ne sme se na sport gledati kao na hazardnu kocku i obmanu. Na utakmicama naši trebaju pobediti, ali ne moraju. Bodrenje „svojih“ je poželjno i normalno, ali bez uvreda, blasfemije i nasilja. Čemu bes i divljanje ako nam na utakmicama ne ide po volji? Viteški treba, kako proslaviti pobjedu tako i podneti poraz. Protivničke igrače i navijače treba prihvatiti kao prijatelje, a ne kao neprijatelje.

HELSINŠKE SVESKE

28. Sandžak: Identitet u procepu starog i novog

29. Sandžak i evropska perspektiva

30. Zatvori u Srbiji 2010

da li imate ostala izdanja helsinškog odbora?

SVEDOČANSTVA

20. Milošević vs. Jugoslavija
21. Izbeglice – Žrtve etničkog inženjeringa
22. Srebrenica – od poricanja do priznanja
23. Aleksandar Bošković, Etnologija svakodnevnog života
24. Dubrovnik: "Rat za mir"
25. Zoran Đinđić: Etika odgovornosti
26. Kovanje antijugoslovenske zavere I i II
27. Bosna i Hercegovina – jezgro velikosrpskog projekta
29. Fahri Musliu, Montirani procesi protiv kosovskih Albanaca
30. Srđa Popović, Nedovršeni proces
31. Vukovarska tragedija 1991 I i II
32. Snaga lične odgovornosti
33. Rat u brojka
34. Raskrinkavanje projekta Velika Srbija
35. Fahri Musliu, Masakr u Suvoj Reci
36. Jens-Martin Eriksen i Frederik Stjernfelt, Scenografija rata
37. Olivera Milosavljević, Činjenice i tumačenja
38. Prijatelji o Seški Stanojlović, Verna svojoj profesiji

OGLEDI

9. Momčilo Isić, Seljanka u Srbiji u prvoj polovini XX veka
10. Tomislav Ognjanović, Čaršija, Utrina ili Srbija
11. Ljiljana Vuletić (priredila), Ksenija Atanasijević: Etika feminizma
12. Olga Popović-Obradović, Kakva ili kolika država
13. Ivan Đurić, Vlast, opozicija, alternativa
14. Olivera Milosavljević, Savremenici fašizma 1
15. Olivera Milosavljević, Savremenici fašizma 2